Petros Gougoulakis **Katarina Lagercrantz**

Sfx 2.0

Språkutbildning för snabb och hållbar integration av yrkesutbildade nyanlända

SLUTRAPPORTERING av §37 forskningsprojektet ”Hur når vi ’Sfx 2.0’?”

Institutionen för pedagogik och didaktik

December 2021

Innehåll

Förord ... 4

1. Inledning ... 5

1.1 Studiens syfte och genomförande ... 7

1.2 Rapportens struktur ... 9

2. Tidigare studier om Sfx ... 10

2.1 Rapport (A) 2007: SFP - Svenska för pedagoger. ... 10

Projektets forskningsanknytning ... 12

Lärarutbildningens pedagogiska förnyelse ... 12

Valideringsfrågans aktualisering ... 14

2.2 Rapport (B) 2009: "De är ju mina kolleger" – En metastudie av Sfx. ... 15

2.3 Rapport (C) 2017: Sfx – Svenska för yrkesutbildade. En utvärdering av yrkesinriktade språkutbildningar. ... 18

3. Forskningsprojektets teoretiska utgångspunkter ... 19

3.1 Teoretiska perspektiv på samverkan ... 20

3.2 Perspektiv på samhällsförändringar och integration, kompetenser och anställningsbarhet ... 24

3.2.1 Arbetsliv och anställningsbarhet ... 25

3.2.2 Om kompetenser ... 27

4. Redovisning av projektets delstudier ... 30

4.1 Den interkommunala samverkan om Sfx ... 31

4.1.1 Sfx-Överenskommelsen ... 31

4.1.2 Samverkan och vuxenutbildning ... 33

4.1.3 Regionalt yrkesvux ... 35

4.1.4 Dimensioneringsutredningen ... 37

4.1.5 Yrkespaket ... 38

4.1.6 Utbildningsplikt ... 39

4.1.7 KLIVA-utredningen ... 40

4.2 Intervjuundersökningen angående samverkan ... 42

4.2.1 Kontexten – "Sfx familjen" ... 42

4.2.2 Relationer och Ansvar ... 43

4.2.3 Resurser och Syfte(n) ... 45

4.2.4 Struktur och kommunikation ... 47

5. Sfx-deltagarnas och personalens syn på Sfx ... 48

5.1 Sfx-deltagarnas enkätsvar ... 48

5.1.1 Hur fick deltagarna information om Sfx-utbildningen som de deltar i? ... 50

5.1.2 Vad är det bästa med Sfx-utbildningen? 51
5.1.3 Vad är eleverna mindre nöjda med? 53
5.1.4 Vad saknar Sfx-eleverna i sin utbildning? 54
5.1.5 Har pandemin påverkat studierna? 56
5.1.6 Förslag på ändringar i Sfx-utbildningen 58
5.1.7 Övriga förslag och kommentarer från Sfx-deltagarna 60
5.2 Sfx-lärarna om Sfx 61
5.2.1 Lärarnas syn om eleverna och det didaktiska förhållningssättet 62
5.3 Tidigare Sfx-deltagares berättelser 63
5.3.1 Undersökningens metod 63
5.3.2 Personliga Porträtt 64
5.3.3 Tematisk analys 77
6. Med sikte mot Sfx 2.0 - Diskussion och förslag till utvecklingsåtgärder 81
BILAGA I 93
BILAGA II 96
Referenser 97

Förord

Utbildningsformen Sfx har funnits i två decennier. Den uppstod i Stockholmsregionen som ett alternativ till traditionell Sfi för att tillmötesgå behovet av effektivare och snabbare etablering på arbetsmarknaden av välutbildade nyanlända med tidigare yrkeserfarenhet. Sfx skulle fungera som en gränsöverskridande mötesplats och kreativ lärmiljö. Från att vara en verksamhet i projektform initierad av Länsstyrelsen har den efter hand vuxit till en etablerad utbildningsform.

Sfx utgör idag del i regionens omfattande infrastruktur för vuxenutbildning och kompetensutveckling och en gemensam angelägenhet för samtliga kommuner i Stockholms län, Länsstyrelsen i Stockholm och Kommunförbundet Stockholms län. De olika Sfx-inriktningarna planeras och anordnas med hänsyn till regionens kompetensbehov och utifrån pragmatiska och rationella överväganden: det anses vara ett slöseri av mänskliga resurser att inte ta tillvara den resurs som välutbildade och yrkeskunniga invandrade tillför svenska samhället. Behovet bakom skapandet av Sfx har inte avtagit utan tvärtom blivit mer aktuellt och påträngande än någonsin.

En verksamhet av Sfx omfattning, innehåll och syfte kan aldrig bli ett självändamål utan behöver ständig följas upp och utvärderas för att utvecklas. För att de samverkande parterna ska kunna fatta välinformerade beslut om rationellt resursutnyttjande, gällande nyanlända vuxnas språkutveckling och integration, är det betydelsefullt att parterna erhåller analyser och kunskap om utbildningsformens kvalitet och effektivitet.

Viktig bakgrund i den fortsatta uppföljningen av Sfx utgör förstås alla de undersökningar och utvärderingar som hittills har genomförts. Samtidigt är det av stort värde att utvidga och fördjupa granskningen och analysen genom att belysa ytterligare aspekter av utbildningen.

Forskningsprojektet ”Hur når vi Sfx 2.0?” som här avrapporteras har finansierats av Länsstyrelsen i Stockholms län med § 37-medel. Syftet med projektet var att ta fram

underlag för att fler yrkesutbildade invandrade/nyanlända får en anpassad Sfx-utbildning som underlättar att dessa individer snabbare etableras i den svenska arbetsmarknaden och får en sysselsättning som motsvarar deras kompetens och förmågor.

Projektägaren var Stockholms stad, medan uppdraget genomfördes av forskarna Petros Gougoulakis och Katarina Lagercrantz vid Stockholms universitet. Vi vill rikta ett stort tack till projektledaren Eva Griffith, rektor på Åsö vuxengymnasium, till Sfx-samordnaren Katarina Stiessel Fonseca, till Patrik Marinilli, Processledare vuxenutbildningsfrågor på Storsthlm och till Lina Devgun, utvecklingsledare på Enheten för integration och nationella minoriteter, Länsstyrelsen Stockholm, för all det stöd och uppmuntran vi har fått att genomföra studien under denna märkliga tid av Coronapandemin. Vi är förstås oerhörd tacksamma för alla er som ställde upp och delade med er av era tankar och erfarenheter av Sfx. Utan er hade vår studie inte kunnat genomföras. Sist men minst vill vi särskilt tacka Sam Yildirim, Utvecklingsledare vid Enheten för Integration och nationella minoriteter. Hans namn har blivit synonymt med Sfx och visionen om ett inkluderande samhälle där alla får möjlighet att utveckla sin unika potential.

1. Inledning

Sfx-utbildningen är modellen som skapades för att förverkliga visionen om en snabb etablering på arbetsmarknaden av vissa grupper av nyanlända invandrare, nämligen de som hade en akademisk utbildning. Efterhand utvidgades Sfx och omfattade nyanlända med ett yrke som inte nödvändigtvis kräver akademiska studier men som det fanns/finns en efterfrågan på i regionen. Regionens behov av kompetensförsörjning ledde till en samverkan mellan kommunerna i Stockholms län, inte minst genom Länsstyrelsens initiativ från början och aktiva stöd och uppmuntran sedan dess.

Den första Sfx-utbildningen startade 2001 i Södertälje som ett ESF-finansierat samverkansprojekt mellan tre södertörnskommuner och vände sig till akademiskt medicinskt utbildade nyanlända invandrare i Stockholms län. Syftet med samverkansprojektet ” Svenska för akademiker-vård (SFA-vård)”, som lade grunden för dagens Sfx, var ”*att genomföra en strukturförändring av nuvarande Sfi och Svenska som andra språk för att effektivisera svenskinlärningen, underlätta kompletteringsvägarna och förkorta tiden för flyktingar och*

andra invandrare att komma ut i yrkesverksamhet inom sina respektive akademiska vårdyrken".

Tankefiguren var genialt enkel: det fanns i regionen akademiskt utbildade invandrare/flyktingar inom ett yrkesfält som arbetsmarknaden efterfrågade, inom medicinsk sjukvård i det här fallet, och dessa förblev arbetslösa i många år p.g.a. i huvudsak strukturella hinder. Utbildningen i svenska tog lång tid, var ineffektiv, inte särskilt anpassad till deltagarnas bakgrund och hade ingen anknytning till arbetslivet.

"Strukturförändringen" som det talades om i den första ansökan för 20 år sedan avsåg att skapa en sammanhållen "kedja" från svenskinlärning, eventuell komplettering av tidigare utbildning med moment som saknades för kvalificering till den svenska arbetsmarknaden, över till en yrkesverksamhet som överensstämmer med de berörda invandrares kompetens och utbildning.

Efterhand har utbildningsformen Sfx utvecklats och utvidgats till att idag (hösten 2021) omfatta tio inriktningar anordnade i sex av regionens kommuner (se Tabell 1).

Tabell 1: Sfx-utbildningar och anordnarkommuner (https://sfx.se/)

Sfx-utbildningar	**Kommun**
Svenska för medicinsk personal (SFM)	Huddinge (tidigare SFA, Södertälje)
Svenska för vårdutbildade (SFV)	Tyresö
Svenska för ekonomer, jurister, samhällsvetare (SFEJ)	Stockholm
Svenska för ingenjörer och arkitekter (SFINX)	Stockholm och Järfälla
Svenska för pedagoger (SFP)	Stockholm
Svenska för hantverkare – svetsare (SFH, Svets)	Haninge
Svenska för bussförare (SFB)	Tyresö
Svenska för programmerare (Sfx-IT)	Tyresö
Svenska för entreprenörer (SFE)	Botkyrka
Svenska för lastbilsförare (SFL)	Stockholm

Sfx-verksamheten är en angelägenhet för samtliga kommuner i Stockholms län och regleras genom en interkommunal överenskommelse (KSL, 2012) som förvaltas av kommunernas medlemsorganisation Storsthlm. Denna innebär bl.a. att en kommun åtar sig ”att hänvisa potentiella deltagare inom berörd målgrupp till respektive sfx som därefter gör en bedömning om vederbörande ska erbjudas plats eller inte” samt att hemkommunen förbinder sig att betala interkommunal ersättning till Sfx-anordnaren.

1.1 Studiens syfte och genomförande

Sfx, Svenska för yrkesutbildade, är en särskild utformad utbildningsinsats i svenska för nyanlända med fokus på yrkesspråket. Förutom intensiv undervisning i svenska omfattar Sfx kurser i samhällsorientering, föreläsningar, studiebesök och mentorsprogram med anknytning till respektive Sfx-grupps yrkesområde. Sfx-utbildningen är avgiftsfri för deltagarna och syftar till att stärka deras anställningsbarhet, vilket skulle underlätta övergången till arbetslivet eller lägga grunden till kompletterande högskolestudier eller företagande, företrädesvis inom verksamheter som ligger helt i linje med deras kompetens och styrkor.

Långtifrån alla nyanlända med en yrkesbakgrund och/eller akademisk utbildning får idag möjlighet att antas till en Sfx-utbildning av anledningar som behöver synliggöras och åtgärdas. Det skulle innebära stora samhällsekonomiska fördelar om nyanländas kompetens skulle tillvaratas på ett bättre sätt, inte minst genom ett mer effektivt Sfx. Vad som eventuellt utgör hinder, och som behöver undanröjas, för att Sfx ska leva upp till sin vision om en snabb etablering på arbetsmarknaden och därmed integration i det svenska samhället, har varit syftet med föreliggande studie.

Syftet, således, med detta projekt var att vidareutveckla Sfx till "Sfx 2.0", dvs. ett Sfx med fler deltagare och där eleverna ges ett innehåll som leder till att de i högre grad anställs inom ett yrke som motsvarar deras kompetens. Med stöd i ett forskningsbaserat kunskapsunderlag är avsikten att skapa optimala förutsättningar för att nyanländas kompetenser ska tillvaratas. Utifrån underlaget som baseras på identifierade brister och framgångsfaktorer i Sfx-strukturen presenteras en rad förslag och rekommendationer på åtgärder för en bättre styrd, effektivare och utvidgad Sfx, som gör det möjligt för fler att delta i ett Sfx-program och i förlängningen en snabbare övergång till adekvat anställning eller vidarestudier.

Forskningsstudien undersöker vidare möjligheten att än tydligare integrera Sfx i Länets och regionens policy och arbete för kompetensförsörjning och integration.

Ursprungligen planerades fyra delstudier:

I delstudie 1 undersöktes den rådande samverkansformen kring Sfx mellan kommunerna i Stockholms län inom Stockholm och analyseras utifrån policydokument, tidigare studier och utvärderingar av Sfx, samt intervjuer med berörda intressenter. Frågor som blir belysta är

a) Hur ändamålsenlig är den existerande regionala samverkan när det gäller Sfx?

b) Vad fungerar och vad kan förbättras?

Syftet med delstudie 2 var att studera Sfx-utbildningsformens kvalitet med avseende på dess relevans, organisation, innehåll och effekter. Forskningsintresset här var riktat mot Sfx-anordnarnas informationsinsatser och metoder för eventuell kartläggning av deltagarnas tidigare erfarenheter, deras formella och reella kompetenser, kvalifikationer, behov och förväntningar. Avsikten ytterligare var att granska Sfx-utbildningarnas kvalitet ur ett vuxenpedagogiskt perspektiv beträffande dess pedagogiska /didaktiska utformning. Underlaget för denna studie skulle i huvudsak baseras på fältobservationer, intervjuer med utbildningsansvariga, lärare och deltagare. På grund av COVID-restriktionerna, som inte möjliggjorde fysiska fältbesök och möten med deltagare och undervisande personal, genomfördes studien bara delvis. Kommunikationen och samtalen med ett urval lärare, ansvariga rektorer och eleverna (inklusive tidigare Sfx-deltagare) skedde i huvudsak via mötesverktyget zoom och en digital enkät. Intervjuerna med f.d. deltagare och frågeformuläret av nuvarande Sfx-deltagare behandlas separat i delstudie 4.

I forskningsprojektets ursprungliga design planerades för en tredje delstudie som syftade till att få en djupare förståelse för arbetslivets attityder och erfarenhet av att anställa nyanlända personer. För ändamålet skulle workshops genomföras med arbetsgivare som hade erfarenhet av deltagare från aktuella Sfx-utbildningar. Det blev dock inte möjligt att arrangera tilltänkta workshoppar p.g.a. restriktionerna under pandemin och redogörelsen i rapporten kring de nyanländas anställningsbarhet baseras på annan relevant forskning.

Projektets fjärde delstudie belyser Sfx från ett deltagarperspektiv och bygger på dels på ett frågeformulär som nuvarande Sfx-deltagare besvarade dels på intervjuer med f.d. Sfx-deltagare. Avsikten med delstudie 4 var att få deltagarnas syn på utbildning de går på just nu

(deltagarenkät) och kartlägga de strategier de tidigare deltagarna har använt sig av för att få tillträde till arbetslivet mot bakgrund av deras erfarenheter av Sfx-utbildningen. Deras ”livsberättelser” har givit en ökad förståelse för deras inte sällan krokiga vägen in i arbetslivet och i det svenska samhället.

Kommunikationen (intervjuer och samtal) med samtliga informanter och möten som vi har deltagit i inom ramen för vår studie har nästan uteslutande skett via det digitala mötesverktyget zoom.

1.2 Rapportens struktur

I kapitel 2 beskrivs utbildningsformen Sfx i en slags ”historisk belysning” genom en återgivning av huvudresultaten från tre tidigare genomförda studier; den första genomfördes 2007 och var en granskning av SFP (Svenska för pedagoger, Gougoulakis & Höghielm, 2007), den andra var en metastudie av Sfx (”De är ju mina kollegor”, Höghielm & Gougoulakis, 2009) och den tredje är en utvärdering av Sfx-utbildningarna som genomfördes av Strategirådet AB - Kajsa Rosén, Malin Forssell, Karolina Henningsson och Damvad Analytics - Jonas Öhlin, publicerad av Länsstyrelsen (Rapport 2017:18).

I kapitlet tre tas upp några teoretiska utgångspunkter som varit vägledande i studien. Forskningsprojektets metod(er), upplägg och genomförande presenteras i kapitel 4 & 5 tillsammans med redovisningen av resultaten från de olika delstudierna.

I det avslutande kapitel 6 diskuteras Sfx som utbildningsform och tentativa förslag presenteras på ett antal utvecklingsområden i kvalitetshöjandesyfte av Sfx i dess framtida variant av ”Sfx 2.0”.

Projektet har hittills genererat två vetenskapliga artiklar som har blivit publicerade i antologiserien ”Emergent issues in Vocational Education & Training – Voices from cross-national research”. Stora delar av artiklarnas teoretiska avsnitt och resultat återfinns i rapporten. Artiklarna som är tillgängliga på nätet är följande:

Gougoulakis. P & Lagercrantz All, K. (2020). "**Regional collaboration for integration and competence supply – The case of Swedish for immigrants with previous professional training (Sfx).**"
I: Lázaro Moreno Herrera, Marianne Teräs & Petros Gougoulakis (eds.). *Policies & Partnership with the World of Work – National and Cross-National Perspectives. Emergent issues in Vocational Education & Training – Voices from cross-national research.* Stockholm: Premiss Förlag, Vol VI, pp. 139-175.

https://www.edu.su.se/polopoly_fs/1.540754.1613111560!/menu/standard/file/Emergent%20Vol%206-Inlaga-POD-Tryckoriginal-210114.pdf

Gougoulakis. P & Lagercrantz All, K. (2021). "**Newly arrived immigrants' endeavours to establish themselves in the Swedish labour market**"
I: Lázaro Moreno Herrera, Marianne Teräs & Petros Gougoulakis (eds.). *Policies & Partnership with the World of Work – National and Cross-National Perspectives. Emergent issues in Vocational Education & Training – Voices from cross-national research.* Stockholm: Premiss Förlag, Vol VII, pp. 404-447.

2. Tidigare studier om Sfx

I detta kapitel görs en tillbakablick till tre tidigare utvärderingar av Sfx-verksamheten. Dessa skiljer sig med avseende på upplägg och omfattning; en handlar om det första Sfp-programmet (Svenska för pedagoger) och genomfördes 2007, den andra var en metastudie från 2009 av Sfx-verksamheten som omfattade fler program, såväl riktade mot akademiker som hantverkare, och den tredje är den senaste utvärderingen från 2017 av samtliga Sfx-inriktningar. Valet med presentationen av dessa studier är att få en inblick i utbildningsformens utveckling, de frågeställningar som låg till grund för dessa utvärderingar samt vilka slutsatser och rekommendationer till förbättringar dessa resulterade i.

2.1 Rapport (A) 2007: SFP - Svenska för pedagoger.

I rapporten redovisas resultatet av en utvärdering av Växtkraft Mål 3-projektet ”Svenska För Pedagoger – en samverkande kedja mellan språkutbildning och lärarutbildning för utländska lärare”. Projektet hade fått medel för två års verksamhet, 2006 -2007.
Vid planeringen av projektet var man inspirerad av två riktade utbildningar inom Sfi i Stockholms län, dels SFA (svenska för akademiker med vårdinriktning), dels SFF (svenska för företagare). Svenska för Pedagoger (Sfp) skulle således bli något liknande för invandrade akademiker med lärarutbildning.

Syftet Sfp-projektet var att skapa en sammanhållande utbildningskedja mellan Sfi, kommunal vuxenutbildning och lärarutbildningen i Stockholm (Lärarhögskolan i Stockholm) för utbildade pedagoger med utländsk akademisk bakgrund.
Studietiden förväntades därigenom förkortas avsevärt så att deltagarna snabbare kunde komma ut i arbetslivet och blir självförsörjande. Vidare var syftet att hitta en metod som ger en för deltagarna nödvändig fördjupning i det svenska språket och dess kultur, språkets nyanser och dess betydelse i olika sammanhang. Detta bedömdes vara av största vikt för att lyckas arbeta som lärare.

Utifrån visionen om en sammanhållen utbildning, som avsåg att höja motivation hos deltagarna och avsevärt förkorta utbildningens längd, har projektets övergripande målsättning varit att

- utarbeta en hållbar yrkesinriktad studieväg/komplettering av tidigare utbildning för lärare med utländsk lärarexamen
- möjliggöra för studenterna att skapa ett svenskt nätverk inom den akademiska världen och inom sin yrkesprofession
- öka internationaliseringen i högskolans grundutbildning
- öka antalet lärare med behörighet i regionen
- öka andelen manliga lärare i regionen
- öka mångfalden av utbildade lärare i regionen, vilka blir brobyggare mellan den svenska och den egna kulturen

Huvudsakligen var det tre aspekter som forskarna fann intressanta att kommentera mot bakgrund av projektets två huvudaktörer, nämligen Stockholms stads utbildningsförvaltning och Regionalt Utvecklingscenter vid Lärarhögskolan i Stockholm, nämligen

a. projektets forskningsanknytning
b. lärarutbildningens pedagogiska förnyelse
c. valideringsfrågans aktualisering

Projektets forskningsanknytning

Ambitionen redan under planeringsfasen av SFP-projektet var att utbildningens genomförande skulle följas upp av forskarkompetent personal under dess olika faser. Synsättet skulle präglas av en aktionsforskningsansats. Forskarna skulle ständigt finnas i kontakt med de olika aktörerna, samla in och analysera information om projektets utveckling i syfte att återföra analys-resultatet till de inblandade. Förslag till förändringar och förbättringar skulle tas upp med ansvariga medan nya forskningsrön skulle diskuteras med involverad personal i seminarieform.

Relativt tidigt visade det sig att forsknings- och kompetensutvecklingsaspekten kraftigt tonades ner och inga resurser avsattes för detta ändamål med undantag för en viss summa för utvärderingen.

Utvärderingen kunde konstatera att Sfp-utbildningen hade möjlighet att samverka med Nationellt Centrum för Sfi och svenska som andra språk, som fanns i LHS lokaler, men denna möjlighet inte utnyttjades. Inte heller har projektet i önskvärd utsträckning kunnat dra nytta av den mångkulturella forskning och kompetens som fanns representerad inom Stockholmsregionens akademiska miljöer.

Lärarutbildningens pedagogiska förnyelse

Inget tydde på att SFP-utbildningen hade någon påverkan på lärarutbildningen och LHS engagemang i utbildningen var ganska marginell. Detta trots att den var förlagd till

Lärarhögskolans Campus och att en orienteringskurs - med tillhörande inslag av deltagarnas vistelse ute på en skola - anordnades under ledning av högskolas personal. LHS hade också ansvaret för värdering av de deltagande studerandes tidigare utbildning och kompetens. Oavsett vad deltagarna ansåg om sin vistelse på LHS och upplevelser från studiebesöken ute på skolorna fanns det frågetecken om projektet medförde något nytt för LHS ordinarie verksamhet.

För de studerande hade möjligheten att vistas på högskolans miljö varit mycket uppskattad. De kunde röra sig i dess lokaler och utnyttja dess resurser, som t ex bibliotek och datasalar. De kunde också delta i de otaliga öppna föreläsningar som ägde rum på skolans lokaler. Det finns dock inget som tyder på att SFP-utbildningen utformades på ett sätt som drog nytta av lärarutbildningen och tvärtom. I sammanhanget bör uppmärksammas att studenterna i sina positiva omdömen hade som referens för jämförelsen sina erfarenheter från den kommunala Sfi-undervisningen. Ett stort antal av de studerande hade nämligen erfarenheter av Sfi-undervisning sedan tidigare. SFP-utbildningen upplevdes som fördelaktig utifrån olika faktorer som var unika för projektet, nämligen

- studerandegruppen var relativt liten och utbildningsmässigt homogen och mycket motiverad
- utbildningen var sammanhållen, intensiv och i stora delar fokuserad på målgruppens specifika språkliga behov
- studielokalerna var relativt nya och anpassade för ändamålet
- den undervisande personalen var erfaren och kompetent och väldigt uppskattad av deltagarna
- orienteringskursen upplevde de studerande som mycket relevant
- möjligheten att vistas ute på skolorna värderades högt
- möjlighet till validering och studievägledning

Innehållet i språkundervisningen var förvisso relevant och uppskattad men det erbjöds dock inte så stort utrymme att frångå Sfi- och SVA-kursplanernas föreskrivande och reglerande bestämmelser.

Orienteringskursen var enligt studenterna bra och gav värdefulla kunskaper om den svenska skolans väsen. Seminarietillfällena erbjöd stora möjligheter till diskussioner och reflektion men dessa tillfällen ansågs vara för få och delvis hamnade utanför den ordinarie språkundervisningen. Detsamma gällde vistelsen ute på skolorna. En del av de intervjuade var mycket nöjda med skolbesöken beroende delvis på det goda mottagande de fick av personal och elever. De intervjuade önskade dock att denna del av SFP-utbildningen skulle utökas och bli bättre organiserad. Möjligen skulle en sammanhängande praktikperiod under kompetent handledning kunna vara lösningen för en effektiv introduktion till den svenska utbildnings-marknaden.

Valideringsfrågans aktualisering

Svagaste länken i projektets ”sammanhållande kedja” och den aspekt som rönt största missnöje hos de intervjuade utländska lärarna var värderingen av deras tidigare utbildning och yrkeserfarenhet. Värderingen och den sammanhängande studievägledningen var undermålig. Den upplevdes som godtycklig, osystematisk och högst otydlig. I de allra flesta fallen kunde LHS inte lämna besked till de validerade vilket kunde skapa frustration, missnöje och ovisshet om vad som förväntades av deltagarna efter att språkdelen i projektet var avklarad.

Avslutningsvis konstaterade utvärderingen att projektidén var hållbar och behövde vidareutvecklas. Utifrån det sociokulturella perspektivet som tillämpades i denna utvärdering framträdde tre centrala fundament:

> ” (1) Valideringsfrågan
>
> Värderingen av de utländska pedagogernas kunskaper och kompetenser behöver tydliggöras så att kriterierna blir transparanta. Detta är en förutsättning för att undvika strukturell diskriminering.
>
> (2) Orienteringskursen
>
> Om man intar ett sociokulturellt perspektiv blir det naturligt att orienteringskursen skall fungera som ”överrock”. Med detta avses att språkkurserna måste inordnas under orienteringskursen. Sålunda skulle orienteringskursen med tillhörande vistelse ute på skolor utgöra utgångspunkten för hur hela innehållet och upplägget av språkundervisningen organiseras.
>
> (3) Helheten
>
> När aktörer med olika pedagogiska och administrativa traditioner skall samverka uppstår alltid ett behov av att förhandla om dessa. Initialt borde SFP-projektets aktörer och inte minst alla lärare som skulle materialisera projektidén ha lagt ner mer tid, tex i seminarieform för att komma till rätta med denna problematik och undvika ”revirtänkande”. ”

2.2 Rapport (B) 2009: “De är ju mina kolleger” – En metastudie av Sfx.

Integrations- och jämställdhetsdepartementet gav i slutet av 2008 pedagogiska institutionen vid Stockholms Universitet i uppdrag att utvärdera fyra Sfx-utbidningar: Svenska för akademiker (SFA), Svenska för pedagoger (Sfp), Svenska för hantverkare (SFH) samt Svenska förföretagare (Sff).

I uppdraget ingick att SU på lämpligt sätt skall ha kontakt med Statskontoret som var i färd med att utvärdera Sfi.

Det insamlade materialet bestod av intervjuer med ansvariga för varje Sfx, 12 lärarintervjuer, 20 deltagarintervjuer, 150 deltagarenkäter som besvarades av studeranden som befann sig på minst Sfi nivå D (strax under gymnasienivå) samt en postenkät till 89 tidigare SFA-deltagare som var inskrivna ht 2003. De flesta av dessa blev klara med SFA-vård under tidsperioden december 2003 till sista juni 2004. Av de inkomna svaren framgick att samtliga utom tre personer hade anställning inom sjukvården motsvarande sitt yrke från hemlandet.

Resultaten pekade också på följande:

- Att vara i en grupp med deltagare med samma yrkesbakgrund stärkte studiemotivationen, självkänslan och bidrog till hög studietakt. Vidare framkom också att studietakten var hög i de fyra Sfx:arna, vilket enligt utvärderingsrapporterna innebar att goda språkkunskaper uppnåddes på jämförelsevis kortare tid än i annan Sfi. Ett genomgående problem fanns i alla Sfx (som då hade karaktären av projekt), nämligen initiala startsvårigheter, vilket oftast hade att göra med samverkanssvårigheter mellan olika aktörer. Intervjuerna med de ansvariga visade att de febrilt ansträngde sig att skapa mer bestående strukturer för verksamheten. Många gånger har problem och svårigheter som uppstått övervunnits tack vare de nätverk man byggt upp och som håller ihop verksamheten. Ett grundläggande problem, som utvärderingen varnade om, var att Sfx-verksamheten i stor utsträckning vilade på entusiaster, något som kunde äventyra verksamhetens existens på lite längre sikt.
- Yrkesidentiteten var en utgångspunkt för hur undervisningen organiserades.
- Det framkom ett behov av mer yrkespedagogiskt kunnande

- Fler praktikplatser inom de olika yrkesinriktningarna efterfrågades av samtliga inblandade och huvudorsaken kunde sökas i bristande rutiner för samverkan och till viss del bristande finansiering
- Inblandade myndigheter saknade riktlinjer för hur samverkan skulle organiseras i syfte att öka integrationen med stöd av yrkesinriktad svenskundervisning för invandrare.

Nedan presenteras i sin helhet ett stycke från rapportens avslutande kommentarer som svar på frågan *"Kan Sfx-modellen fungera som modell för nyanlända invandrares integration i det svenska samhället?"*

> "En fråga som Sfx-modellen aktualiserar är om den lämpar sig för alla kategorier invandrade eller bara för dem med en distinkt yrkesidentitet. Svaret är jakande under förutsättning att Sfx utvecklas till en flexibel utbildningsstruktur som anpassar sig till deltagarnas förutsättningar och behov. Ytterst bör **Sfx** (obs. här används Sfx som beteckning för den framtida strukturen för Sfi och integration) förse de nyanlända med resurser (kunskaper och andra kompetenser) för att underlätta deras inträde i det svenska samhället. Sfx berättigande har inget med behovet av nya institutionaliserade skolformer att göra, eftersom sådana redan finns.
>
> Sfx är helt enkelt en pedagogisk idé som i grunden bygger på ett yrkesbaserat lärande dvs man utgår alltid från en yrkesverksamhet när lärandet organiseras. Detta innebär en betoning av yrkesutbildning som en arena för vuxenutbildning i dess olika former. Resultatet blir ett nytt och annorlunda sätt att organisera det livslånga lärandet i samklang med pågående samhälleliga förändringar och arbetslivets krav på kompetensförsörjning.
>
> Med detta menas att Sfx bildningsuppdrag utvidgas och inte enbart blir fokuserad på språkinlärning. Via Sfx introduceras nyinvandrade i det svenska samhällets värdegrund och utvecklar de nödvändiga nyckelkompetenserna som varje medborgare förväntas utveckla i dagens mångkulturella och globaliserade samhälle.
>
> Sfx-utbildningens innehåll bör stå i direkt relation till ökade kvalifikationskrav i arbetslivet. Detta är en förutsättning om arbetslinjen skall kunna förverkligas. Sfx bör tydligare kopplas till deltagarnas kompetensutveckling. Sfx-verksamhetens legitimitet gentemot omgivningen och arbetsmarknaden är beroende av ifall dess innehåll står i överensstämmelse med de värderingar som råder där. Bäst resultat verkar uppnås när Sfx kombinerar ett omvärldsorienterat förhållningssätt med en individorienterad syn på undervisning och utveckling av yrkeskompetens.

Sfx blir mer effektiv som utbildningsform om den omfattar arbetslivspraktik och om den tydligt kopplas till en garanterad provanställning efter framgångsrikt deltagande. Med detta avses att man är klar med svenskutbildningen inom 1½ år efter påbörjad Sfi. Att se fram emot en anställning, även om den är kortvarig, kommer troligtvis ha en motivationshöjande effekt och leda till bättre inlärningsresultat. En tänkbar lösning är att en sådan praktikanställning eller provanställning inom sitt tidigare yrkesområde skulle kunna finansieras i form av tex ett sex månaders långt aktivitetsstöd. Här finns naturligtvis flera alternativ. De s.k. instegsjobben skulle även kunna vara en variant.

Detta är i grunden en handfast integrationsåtgärd som inger hopp och motverkar att de invandrade träder in i en fas av sysslolöshet som urholkar individens kompetenser, är psykiskt påfrestande och i förlängningen verkar passiviserande. Det är allom känt och särskilt inom pedagogiken att den enskilda individens självförtroende ökar om förväntningarna på deras kompetens är positiva.

Mycket hänger emellertid på arbetslivets beredskap och vilja att ställa upp och ha en aktiv roll i Sfx-utbildningens upplägg och innehåll. I sin tur är en sådan medverkan avhängigt arbetslivets medvetenhet om att nyanländas kompetens är av värde för deras verksamhet. Vidare kan en fungerande samverkan kring Sfx-konceptet ske mellan de berörda samhällsaktörerna inom ramen för ett nätverk av regionala integrationscentra, regionala Sfx-noder, där information sprids, kommunikationsytor skapas, kontakter knyts och problem löses.

Det är vår uppfattning att sfx inte bara bör betraktas som en angelägenhet för den lärande individen utan för hela samhället. Sfx framtida roll och betydelse bör ses i ljuset av en hållbar politisk strategi för den enskilda kommunens eller regionens utveckling. Att organisera Sfx på regional basis är antagligen en förutsättning för att Sfx skall komma till stånd, särskilt när vi rör oss utanför storstadsregioner. Genom en sådan strategi ökar möjligheterna att i en region förse arbetslivet med kompetent arbetskraft och självförsörjande och anställningsbara medborgare.

Sfx kan sålunda utgöra en strategisk satsning som kan främja ett positivt tillväxtklimat i samhället, öka de nyanländas livskvalitet och minska utanförskapet om nyanländas kompetenser blir erkända, förädlade och tillvaratagna på ett optimalt sätt. I ett regionalt perspektiv kan utbildningsformen Sfx fungera som en infrastruktur för det goda integrationsarbetet genom att tillåtas bli en mötesplats och en arena för samhällsinformation, rådgivning och vägledning, stöd för företagsamhet och rekrytering,

bildning och livslångt lärande. En förutsättning för en bra fungerande Sfx är dock att resurser finns för en god studie- och yrkesvägledning.”

2.3 Rapport (C) 2017: Sfx – Svenska för yrkesutbildade. En utvärdering av yrkesinriktade språkutbildningar.

Strategirådet fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholm att utvärdera Sfx vilket genomfördes mellan mars och augusti 2017. Utvärderingen hade flera syften:

a. att bidra till strategiska beslut rörande Sfx:s fortsatta finansiering och prioritering,
b. att bidra till fortsatt utveckling av kommunöverenskommelsen för Sfx och organisationsmodellen,
c. att ta fram underlag för Länsstyrelsens fortsatta strategiska arbete med att främja regional (jämställd) tillväxt och kompetensförsörjning.

Rapporten innehåller både deskriptiva och värderande avsnitt och avslutas med en presentation av utvärderingens resultat, slutsatser och rekommendationer för fortsatt utvecklingsarbete.

Övergripande slutsatser

Utvärderingen visar att Sfx-utbildningarna underlättar nyanländas etablering på arbetsmarknaden. Slutsatsen bygger på att runt 60% av samtliga studerade individer är förvärvsarbetande två år efter avslutad utbildning och att Sfx-deltagarna, i jämförelse med liknande individer som avslutat en Sfi-utbildning, har bättre sysselsättningsgrad.

Ett annat resultat som presenteras är att relativt få deltagare arbetar i yrken med direkt koppling till utbildningen två år efter fullföljd utbildning, vilket tolkas som en indikation på icke fungerande matchning i kombination med avsaknad av nätverk. Utvärderarna ställer sig också frågade ifall det också kan tyda på att Sfx-utbildningarna inte ensamma räcker för att en nyanländ individ ska få ett arbete inom sitt område.

Även denna utvärdering konstaterar att Sfx-utbildningarna i många avseenden utgör en välfungerande verksamhet. Vad gäller den interkommunala samverkan som ligger till grund för utbildningsformen anser utvärderarna att den utgör en styrka som gör det möjliggör att även en enskild kommun kan erbjuda sina invånare ett utbud av svenskundervisning med en

relevant yrkesinriktning som annars inte skulle ha tillräckligt med resurser eller elevunderlag att göra det. Utvärderingen pekar på att samverkan tycks fungera bra med undantag för ”systemet för uppföljning och dialog”:

> ”En övergripande slutsats från utvärderingen är att Sfx:s framtida utmaningar inte primärt handlar om bristande praktiska förutsättningar kring hur samverkan är uppbyggd eller finansierad. Snarare bör ett fortsatt utvecklingsarbete fokusera på strategiska diskussioner kring Sfx-utbildningarnas uppdrag och roll i systemet för kompetensförsörjning, etablering och vuxenutbildning i stort. När de första Sfx-utbildningarna startade fanns relativt få insatser för att tillvarata nyanländas kompetens och regional samverkan kring vuxenutbildning var ovanlig. Under det senaste året har flera förändringar inom området ägt rum som breddat utbudet av insatser och stärkt kommunernas samverkan, bland annat i anslutning till yrkesvux. En närliggande fråga handlar om Sfx-utbildningarnas samordning med andra, kompletterande insatser för de deltagare som behöver mer stöd för att kunna etablera sig inom sitt yrke. För att Sfx-utbildningarnas värde ska kunna tillvaratas fullt ut är det centralt att det finns en sammanhållen etableringskedja, där insatser vid behov kan följa på varandra på ett meningsfullt sätt.
>
> Vuxenutbildning och kompetensförsörjning är i grunden ett kommunalt ansvar, och Sfx måste även fortsättningsvis utgå från kommunernas drivkrafter. Utvärderingen visar dock att det finns behov av att tydligare koppla Sfx till andra strukturer för regional och lokal samordning i syfte att öka möjligheten till helhetsgrepp samt undvika risken för ineffektiva, parallella strukturer. Det är även centralt att tydliggöra Sfx-utbildningarnas kärna och därmed mervärde i relation till alternativa insatser. Sfxsamarbetets legitimitet och upplevda mervärde riskerar annars att gå förlorad. För att maximera Sfx-utbildningarnas möjligheter att skapa värde på en samlad regional nivå är det vidare centralt att nya Sfx-utbildningar möter regionala behov vad gäller placering, inriktning och utformning. Ett annat utvecklingsområde handlar om individens möjligheter att navigera i systemet och göra informerade val om Sfx och andra insatser. Här spelar en fungerande studie- och yrkesvägledning en central roll.”

3. Forskningsprojektets teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel presenteras några teoretiska utgångspunkter på företeelser som har bäring på utbildningsformen Sfx. Dessa utgångspunkter skapar en grund för att förstå innebörden av begrepp som samverkan, integration, anställningsbarhet och kompetenser samt fungerar som en viktigt analys- och tolkningsbakgrund för den insamlade informationen.

3.1 Teoretiska perspektiv på samverkan

Förekomsten av samverkan har en lång tradition i Sveriges politiska historia och vilar på en utvecklad tillitskultur. Den kräver dock ett uthålligt förankringsarbete hos många inblandade för att olika intressen ska kunna sammanjämkas. Eftersom samverkan på regional nivå, som i fallet vuxenutbildning[1], bygger på frivillighet är utsikterna för att den ska komma till stånd och fungera att det finns tydliga incitament, inte minst ekonomiska. Viktigt är också för samverkans långsiktighet (och hållbarhet) att den vilar på en fast struktur med formaliserad ansvarsfördelning och kontinuerlig uppföljning för att säkerställa **stabilitet**. Samtidigt bör samverkansstrukturen kännetecknas av **flexibilitet**, anpassbarhet och förändringsberedskap för att inte stagnera.

Stabilitet och flexibilitet är begrepp som förekommer i systemteoretiska perspektiv på organisationsstrukturer. Det traditionella perspektivet på organisationer betonar vikten av väldefinierade roller och relationer (Bolman & Deal, 2005). Sådana organisationer är inspirerade av *Scientific Management*-traditionen och kännetecknas av en hög grad av standardisering, central planering och tydlig arbetsfördelning kring fastställda uppgifter som verkar realistiska och begripliga. Syftet är att uppnå största möjliga funktionalitet och effektivitet. Genom kontinuerlig uppföljning och analys försöker organisationens ledning eliminera problematiska beteenden, optimera andra mer resultatinriktade eller tillföra nya. Modellen är teknisk-rationell och bygger på föreställningen att verksamheter kan styras med rationellt formulerade mål och metoder förankrade i vetenskaplig kunskap och beprövad erfarenhet. Samordning och kontroll, enligt modellen, är centrala dimensioner i en organisations ledning och avgörande för dess stabilitet och effektivitet.

Det förekommer i princip två olika samordningsformer. Antingen tillämpas en **vertikal** eller en **lateral** form av samordning. Den förstnämnda innebär att en chef tillsätts, ett enhetligt policyförfarande skapas utan stort handlingsutrymme för de ingående enheterna, och kontrollsystem tillämpas för att granska om och i vilken grad uppsatta resultatmål har uppnåtts. Den andra samordningsformen, den laterala, är mindre formaliserad och mer

[1] Den regionala samverkan kring vuxenutbildningen betingas även av själva målet med den kommunala vuxenutbildningen som enligt skollagen *"ska utgöra en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet"* (Skollagen 2010:800, Kap. 20, § 2).

flexibel. Den baseras på dialoger som sker både under formella och informella möten under vilka beslut utmejslas.

Till skillnad från den vertikala samordningsformen kritiseras den laterala för att vara tids- och energikrävande. Om det är en fördel eller nackdel för organisationens effektivitet är en värderingsfråga och bör ses i relation till uppställda mål och förväntade resultat. Denna samordningsform är mera diskursiv och deliberativ och ställer helt andra krav på ledarskapet (jmf. Englund, 2000). Denna diskursiva och deliberativa samordningsform lämpar sig särskilt för organisationer som verkar inom dynamiska politiska fält där olika intressen, värderingar och verklighetsuppfattningar strider mot varandra och beslut fattas om fördelning av knappa resurser. Av den anledningen har det stor betydelse om de samverkande intressenterna underkastar sig det rationella samtalet som är grunden för den deliberativa kommunikationen. Om dessutom detta samtal leder till att de samverkande blir besjälade med samma målbild, övertygelser och visioner skapas det en stadig symbolisk grund för samarbete, kollektivt meningsskapande och handlande för att uppnå det gemensamma goda.

Jürgen Habermas teori om det kommunikativa handlandet och John Rawls rättviseteori utgör fundamenten i den deliberativa teorin. Enligt Rawls (1997) bör de gemensamma avsikterna för ett politiskt samhälle formuleras genom ett offentligt förnuft. Han menar vidare att samverkan som bygger på offentligt förnuft utgår från att fria och jämlika individer hörsammar regler och procedurer som de alla har kommit överens om. Habermas (1981) närmar sig det offentliga förnuftet ur ett kommunikativt perspektiv och hävdar att normerna för kommunikativt handlande är beroende av att argumenten prövas offentligt i en öppen process. Antagandet är att kollektivt beslutsfattande som bygger på deliberation och hållbara argument, dvs. rationella och förnuftiga argument som alla ger sitt otvungna samtycke till, neutraliserar makt och godtyckliga preferenser. Det kommunikativa handlandet som leder mot samförstånd vilar således på det rationella förnuftet och det bättre argumentet (se Himmelroos, 2012, s. 21-25).

Stabilitet anses gynna organisationen och är beroende av varaktighet/permanens i verksamheten (Abrahamson et.al., 2000), en hög grad av formalisering/standardisering av besluts- och styrningsprocessen, samt förutsägbarhet (Ahrne, G. & Hedström, P., 1999 s. 54f). Genom central planering, väldefinierade procedurer och specialisering strävar organisationen att minimera osäkerheter och maximera stabilitet. Å andra sidan kan samma egenskaper, som

gynnar stabilitet i organisationer under normala perioder, vara till nackdel i tider av snabba förändringar eftersom de tenderar då att bli rigida och mindre anpassningsbara. Verksamheter som försiggår i dynamiska och föränderliga miljöer gagnas av att vara flexibla för att de lättare kan anpassa sig till sin omgivning och våga pröva nya arbetssätt. Enligt detta synsätt ligger fokus på att öka sådant som är rätt snarare än att minska antal fel i komplexa sociala system. Det räcker inte med att systemen är perfekt designade för att fungera väl, utan det krävs att personerna som verkar inom dem är flexibla och anpassningsbara (Besnard & Hollnagel, 2014). Sålunda verkar stabilitet och flexibilitet delvis framstå som varandras motsatser. Det gäller därför att hitta rätt proportion av båda för att upprätthålla en organisations vitalitet och funktionalitet.

Samarbete är viktigt för att kunna ta itu med dagens komplexa sociala problem. Ju mer föränderligt och komplext samhället blir desto större är behovet av samverkan mellan olika samhällsaktörer för att ta itu med angelägna problem på ett effektivt sätt. Men hur utvecklas framgångsrika samarbeten, inom t.ex. en kommunal kontext, och vilka faktorer främjar eller hindrar dessa? Samverkan kan ske med olika externa aktörer liksom mellan olika förvaltningar/politikområden inom samma kommunala organisation. Den innebär ett samspel mellan olika aktörer som regleras och samordnas inom vissa ekonomiska och organisatoriska ramar. Ett fungerande samspel vilar på förtroende och tillit, samt tillgång till resurser, stödjande styrnings- och ledningsstrukturer.

I en kartläggning om hur samverkan mellan olika aktörer inom vuxenutbildningen och andra verksamheter fungerar, för att öka tillgången till och anpassningen av vuxenutbildningen utifrån målgruppens behov, adresserades sex (6) övergripande frågeställningar (Oxford Research, 2015). Dessa berör bl.a.

a) samverkan med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, socialförvaltningar, stadsdelsförvaltningar, folkhögskolor, intresseorganisationer och projektverksamheter inom utbildning och arbetsmarknad
b) de områden som samverkan omfattar och vad som kännetecknar den i fråga om ansvarsfördelning, formella kontaktvägar mellan olika samverkansaktörer och långsiktighet
c) om och hur individens behov och aktuella livssituation utgör utgångspunkt för samverkan

Liknande frågor har i princip berörts under våra intervjusamtal om samverkan kring Sfx med berörda aktörer. I samma rapport lyfts även resultaten av en annan forskningsöversikt av Mattessich, Murray-Close & Monsey (2001) om faktorer som påverkar ett framgångsrikt samarbete. Forskningsöversikten identifierade en rad olika samverkansfaktorer som är relaterade till

(1) kontext/miljö, son handlar om traditionen av samverkan, samt det politiska och sociala klimatet inom vilken samverkan sker,

(2) medlemskap/relationer och ansvar (membership characteristics), som avser samverkansparternas förtroende och tillit till varandra, tydlig ansvarsfördelning och motiv för samverkan,

(3) struktur (process and structure), som berör de stödjande strukturer och flexibiliteten som krävs för en fungerande samverkan,

(4) kommunikation, som handlar om möjlighet och förmåga att informera, diskutera och upprätta kontaktvägar såväl internt som med omgivningen,

(5) syfte, som hänger samman med själva objektet för samverkan och dess identitet (mål, vision och specifika syften med samverkan), samt

(6) resurser, både materiella och symboliska, inklusive personella kompetens(er).

Danermark & Kullberg (1999) har sammanställt ett antal faktorer som kan påverka en samverkansprocess fördelade i sådana som hämmar respektive gynnar samverkan, vilka framgår från Tabell 2 nedan.

Tabell 2: Faktorer som hämmar eller gynnar samverkan

Faktorer som hämmar samverkan	**Faktorer som gynnar samverkan**
• Vagt formulerade mål • Olika kunskapstraditioner och professionella mål • Olika ekonomiska intressen • Skilda organisatoriska strukturer • Oklar ansvarsfördelning • Asymmetrisk relation mellan de samverkande	• Verksamheten är organiserad i gemensamma distrikt/sektorer • Ansvarsgränser har bestämts på ett lämpligt/tydligt sätt • Verksamheterna är samlokaliserade till en plats • Ledningen är samordnad • Samarbetet innefattar alla nivåer i de organisationer som skall samverka

• Skild etisk praxis • Dålig samordning • Hög personalomsättning • Stor arbetsbelastning	• Att man åstadkommer ett lagarbete som alla är involverade i • Att gemensamma utvecklingsprojekt bedrivs • Att bedriva gemensam fortbildning • Att ekonomiska stimulanser erhålls • Att tvingande lagstiftning föreligger

Dessa faktorer äger också giltighet när det gäller samverkan inom och mellan Sfx i Stockholms län och bör därför beaktas i diskussionen om Sfx framtida utformning.

3.2 Perspektiv på samhällsförändringar och integration, kompetenser och anställningsbarhet

De allt snabbare förändringar som kännetecknar vår tid, som en följd av accelererade sociala, teknologiska och kulturella rörelser, påverkar samhällets karaktär på alla nivåer (se Rosa, 2015). Ju mer globaliserad och öppen den ekonomiska verksamheten desto starkare är konkurrensen mellan regioner och länder. Produktionen och arbetslivet omvandlas på ett sätt som inte alltid är lätt att överblicka och förstå. Framtiden kan inte längre planeras med samma tillförsikt som förr med risk för obalans mellan utbud och efterfrågan av kompetenser på arbetsmarknaden. De förmågor som tidigare krävdes för att någon ska vara tillräckligt ”lönsam” är därmed inte detsamma i dagens samhälle som fått olika benämningar beroende på vad man anser är dess bärande drag:

> ”För den kunskapsdrivna ekonomin räcker det inte att arbetskraften har en god grundläggande utbildning. De snabba omstruktureringarna och förändrade produktionsvillkoren kräver att den enskilde individen också har kapacitet att ständigt utveckla och förnya sin kompetens.” (NVL, 2007, s. 18)

Dagens samhälle kännetecknas också av kulturell mångfald vilket medför att mångkulturella möten blir ett alltmer vanligt inslag och utgör en utmaning för integrationen för alla. Dessa möten är inte friktionsfria och kan ge upphov till konflikter på grund av bristande förmåga i att hantera olikhet och mångfald. Denna oförmåga kan vara både strukturell i form av sociala orättvisor, diskriminering och segregation som hindrar särskilt individer med invandrarbakgrund att kunna delta i samhällslivet på lika villkor och med samma möjligheter (SOU 2006:73)

Fenomenet integration i samhället innefattar processer av ömsesidighet, vilja att förstå och interaktion mellan individer. Utsikterna för en lyckad integration är obefintliga om kraven på integration ensidigt riktas till ”de andra” som dessutom uppfattas vara bärare av ”främmande” sedvänjor, andra normer och värderingar, och som inte sällan uppfattas som mindre kunniga och kompetenta. Under sådana premisser misslyckas integrationen och istället för social sammanhållning uppstår utanförskap som antingen leder till uppgivenhet eller destruktiv polarisering.

Man gör det lätt för sig när man i den offentliga debatten använder sig av etnicitet eller religion för att förklara den misslyckade integrationen. Argumentationen saknar saklig kunskapsgrund. I grunden handlar den om förtäckt främlingsfientlighet och billig populism mot invandrare och invandring. Det svenska samhällets välstånd är beroende av öppna gränser, fri rörlighet, innovation och handlingskraft men också av stark social sammanhållning förankrad i stadiga demokratiska värderingar, satsningar på utbildning och kompetens för alla, solidaritet och rättvisa. Outnyttjad kompetens är ur ekonomisk synvinkel ett slöseri med samhällets resurser och, ur ett socialt och mänskligt perspektiv, en tragedi.

3.2.1 Arbetsliv och anställningsbarhet

Arbetslivets föränderlighet på grund av teknikens och kunskapens avgörande betydelse för konkurrenskraften i en allt mer globaliserad ekonomi aktualiserar de nationella arbetsmarknadernas beroende av tillgång till relevant kompetens. Kompetensutvecklingen blir en ständigt pågående process eftersom grundläggande utbildningar inklusive högskoleutbildningar inte räcker långt. För att individen ska fortsätta vara anställningsbar behöver hen förstärka och förnya sin kompetens. Kraven på vuxenutbildningssystemets förmåga (organisatorisk, resursmässig och pedagogisk) att bidra till kompetensförsörjning lokalt/regionalt/nationellt kommer att växa.

Anställningsbarhet som begrepp hänger samman med begreppet kompetens och hur kompetenser utvecklas genom lärande. Huruvida någon blir anställningsbar avgörs av de kunskaper, färdigheter och personliga egenskaper som individen besitter och som ökar sannolikheten att få och klara att behålla ett arbete (see Pegg, Waldock, Hendy-Isaac & Lawton, 2012).

Anställningsbarhet handlar dock inte enbart om att få ett arbete och inte heller följer automatisk med en viss utbildning relaterad till det arbetet:

> ” Employability is more than about developing attributes, techniques or experience just to enable a student to get a job, or to progress within a current career. It is about learning and the emphasis is less on ‘employ’ and more on ‘ability’. In essence, the emphasis is on developing critical, reflective abilities, with a view to empowering and enhancing the learner.” (Harvey 2003)

För att uppmuntra och stärka de lärandes/deltagarnas förmågor och självförtroende krävs en pedagogik som aktivt utmanar och engagerar deltagarna att fundera över sitt sätt att lära. Ett sådant tillvägagångssätt skulle förmodligen stärka deltagarna genom att ge dem möjlighet att ta kontroll över sin egen framtid (cf Ahn & Class, 2011).

Den utbildningspolitiska diskursen om anställningsbarhet sätter inte bara fokus på utbildningsinstitutionernas förmåga att förse arbetslivet med utexaminerade som är redo att bidra till den ekonomiska tillväxten genom att tillhandahålla kunskaper, färdigheter och kreativitet i befintliga och framtida verksamheter. Den sträcker sig längre och siktar på att hos deltagarna/studenterna grundlägga en positiv attityd till företagsamhet samt fortsatt lärande och karriärutveckling. Det markerar samtidigt en förskjutning i synen på det livslånga lärandet från en investering i social kapital, demokratiskt medborgarskap och personlig utveckling mot en investering i humankapitalet för ekonomisk tillväxt (Regmi, 2015). Denna förskjutning avspeglas också i sättet att prata om lärande istället för utbildning för att indikera att lärandet förekommer även utanför formella utbildningsinstitutioner och att det är den lärande som är ansvarig för om hen har lärt sig allt som krävs för att vara anställningsbar.

> ” Employability is currently used as an explanation, and to some extent a legitimisation, of unemployment (Stråth 2000). This kind of discourse positions the citizen as responsible for her/his own employment, and less emphasis is placed on structural inequalities and problems in the labour market.” (Fejes, 2010)

En individs anställningsbarhet i allmänhet och i synnerhet en nyanländs möjlighet att få en anställning är beroende av olika faktorer, nämligen:

a. arbetsgivarnas benägenhet att anställa individer som inte har en, i vårt fall, svensk utbildning, eller utbildning från vissa institutioner (se Forte, 2020; jfr Brown & Hesketh, 2004; Blasko et al., 2002).
b. relevansen av den sökandes yrkeskompetens och yrkeserfarenhet på en ”västerländsk” arbetsmarknad, nivån av nödvändiga språkkunskaper, tillgång till kontakter i näringslivet och förståelse av de kulturella koderna som råder på en svensk arbetsplats (Jönsson & Rubinstein Reich, 2006; Forte, 2020; Hållsten, 2020)
c. diskriminering av individer från viss etnisk bakgrund, kön, sexuell läggning eller funktionsvariation (t ex Bursell, 2012). En förklaring som lyfts fram i forskningen angående diskriminering är att arbetsgivare anställer ofta personer som liknar dem själva och detta gäller oavsett om arbetsgivaren är inrikes eller utrikes född (Åslund & Nordström Skans, 2010; Frödin & Kjellberg, 2020). Diskrimineringen kan också uttryckas med att nyanlända är överrepresenterade i mer osäkra jobb eller har arbeten som ligger under deras kvalifikationer (Eriksson, 2011).

Den diskursiva förskjutningen som beskrivits tidigare har ägt och äger rum inom en viss kontextuell inramning. Emellertid, denna utbildningspolitiska och ideologiska dominans av en marknadsinspirerad humankapitalmodell förtar inte samhällets skyldighet att tillhandahålla en ändamålsenlig infrastruktur som möjliggör medborgarnas fria och obegränsade tillgång till lärande samt nödvändigt stöd, förutsatt att det finns en uttalad offentlig politik för att främja livslångt lärande i samhället (jfr. Fejes, 2010).

3.2.2 Om kompetenser

Konkurrenskraften på arbetsmarknaden aktualiserar en diskussion om vilka kompetenser som gör en individ anställningsbar och om utbildningens förmåga att utveckla dessa kompetenser som möter arbetsmarknadens efterfrågan. Kompetensbegreppet tolkas och beskrivs på olika sätt i olika kontexter och av den anledningen behöver utbildningens innehåll utgå från aktuella omvärldsanalyser för att kunna tillmötesgå de utmaningar arbetslivet och arbetskraften ställs inför. I kompetensbegreppets olika dimensioner ingår även en kulturell sådan, som måste beaktas i analysen om lämpliga kompetenser, inte minst av det faktum att det svenska samhället idag präglas av globaliseringen, migrationen och de tilltagande flyktingströmmarna. Människor med annan kulturell bakgrund (livsstilar, traditioner och värderingar) blir en del av det svenska samhället och i arbetslivet. (SOU 2006:73)

Vilka är samhällets och näringslivets kompetensbehov och hur utbildningen bör utformas för att tillhandahålla dessa är ingen lätt uppgift att handha. Det är enklare när en kompetens ska utvecklas utifrån ett identifierat behov. Svårare blir det med utbildningar som ska förbereda för framtida uppgifter och problem som behöver hanteras och som inte är kända vid utbildningstillfället. Alternativet är att utgå från de kompetenser som finns tillgängliga och försöka utveckla dem vidare.

Kompetensbegreppet är inte alltid lätt att entydigt definiera. Det förekommer olika kategoriseringar av kompetenser beroende på de kvaliteter och egenskaper som dessa avser, vilket antyds av förekommande benämningar såsom *nyckelkompetenser, kärnkompetenser, baskompetenser, generativa kompetenser, yrkeskompetenser, livskompetenser*. Även om beteckningarna skiljer sig åt förefaller det finnas en ganska stor samstämmighet i uppfattningen om vilka kompetenser som krävs av dagens och morgondagens samhällsmedborgare för att de ska bli välmående, skapande och trygga. Samstämmigheten blir dock mindre när dessa kompetenser ska gestaltas i utbildningsplaner och konkreta pedagogiska handlingar. Kunnandet eller kompetensen har dock ett värde när den genererar värde i handlingar i kontexter, och i samklang med de specifika normer och de kulturella och sociala koder som råder där. Det räcker alltså inte med att ha kunskaper om något för att kunna få en anställning utan denna kunskap måste kunna demonstreras i form av olika färdigheter i interaktion med den aktuella omgivningen. Inte minst undertrycks det av det faktum att kompetenser, som t ex social kompetens, är mångfacetterade och består av en mångfald underkategorier. Var och en av dessa behöver specificeras, analyseras och utvecklas. Vi väljer här att referera till den sammanställning, som Nordiska Nätverket för Vuxnas Lärande (NVL) har presenterat i rapporten *Framtidens kompetenser* (NVL, 2007), i tre huvudkategorier: **yrkeskompetens**, **social kompetens** och **personlig kompetens**.

Med *yrkeskompetens* avses att man besitter den kompetens som krävs för att kunna utföra en arbetsuppgift på ett förväntat sätt och i enlighet med arbetets målsättningar. Vilka exakta kunskaper, färdigheter och förhållningssätt ingår i yrkeskompetensen är avhängigt den aktuella arbetssituationen och arbetsmiljön. Det finns vissa grundläggande kompetenser som är gemensamma för ett visst yrke, oavsett under vilka omständigheter detta yrke utövas. Å andra sidan, ett och samma yrke kan kräva något olika kompetenser beroende på arbetsplatsens organisation, produktionsförhållandena och verksamhetens inriktning.

Social kompetens handlar om förmågan att kommunicera och interagera med andra i skilda miljöer genom att behärska olika uttryckssätt och kommunikationsredskap. I kompetensen ingår förmågan att förstå och sätta sig i den mångfald av kulturer, livsstilar och värderingar som kännetecknar dagens samhällen samt viljan att omfatta och beredskapen att värna om grundläggande värderingar om demokrati, allas lika värde och rättvisa.

Det socialt kompetenta beteendet förutsätter individer med utvecklad självinsikt och självkännedom (self-insight and self-knowledge); som är trygga i sig själva, som inte känner sig hotade av förändringar och som uppvisar självständighet och handlingskraft, dvs. egenskaper och förmågor som dagens arbetsmarknad efterfrågar och som antas leda till personlig framgång. Andra eftersträvansvärda kvaliteter som ingår i kategorin *personlig kompetens* är förmågan att ta egna initiativ, att våga fatta beslut och ta ansvar för dem, samt besitta en relativ stor anpassningsförmåga.

I samband med diskussionen om anställningsbarhet och sociala-kommunikativa kompetenser i relation till invandrare råder det stor enighet om att språkfärdigheter är viktiga för att känna sig delaktig i det nya samhället och inte minst kunna fungera i arbetslivet. Inte minst Sfx yrkesinriktade språkutbildningar visar på vikten man tillskriver språkfärdighet för invandrades etablering i landet. Hållsten redogör i rapporten *Yrkesinriktad språkutbildning och kommunikativa krav i arbetslivet* (2020) för innebörden av ”att kunna ett språk” med referens till Celce-Murcias (2008) modell om *kommunikativ kompetens*. Det handlar inte om en enkel språkkompetens som gäller i alla möjliga sammanhang och för alla tänkbara syften utan modellen betonar det komplexa samspelet mellan ordförråd, uttal, ordföljd etc. och andra mer pragmatiska och diskursiva faktorer:

> ”Det kan handla om hur en specifik arbetsgemenskap (eller annan grupp) samtalar med varandra, hur man tar ordet, hur man uttrycker sig artigt etc. Även möjliga samtalsämnen och sätt att prata om känsliga teman är en fråga om diskursiv och pragmatisk kompetens. Slutligen finns en strategisk kompetens angiven i modellen, som vill illustrera kompetensen att strategiskt använda språket vid rätt tillfälle. Allt detta är något som en modersmåls- eller förstaspråkstalare har internaliserat och automatiserat, men som andraspråkstalaren alltså måste lära sig. Detta kräver systematisk övning, möjligheter att tillämpa i en praktik, och tid.” (Hållsten, 2020, s. 11)

Debatten om vilka kompetenser som är eftersträvansvärda att utveckla inbegriper även förmågan till innovation och entreprenörskap, vilka anses vara viktiga framgångsfaktorer för individ och samhälle. Att införliva ett positivt förhållningssätt till nytänkande är att se ett värde i att skapa nytt. Det i sin tur är avhängigt förmågan att tänka kreativt och att vara handlingskraftig/entreprenöriell. Att tro på sig själv och att förstå sina möjligheter och begränsningar utgör en stabil grund för tillitsfullt samarbete med andra.

Ovanstående redogörelse om kompetenser ställer utbildningssystemet inför utmaningen att utveckla lärandeprocesser och ämnesområden som fokuserar på kompetensens såväl personliga som sociala och yrkesmässiga dimension. Inte minst vuxenutbildningen bör anpassa sitt utbud, organisation och pedagogik för att tillmötesgå deltagarnas krav på individualisering och flexibilitet samt samhällets och näringslivets kompetensbehov. Vuxnas kompetensutveckling främjas bäst när berörda parter i samhället – utbildningsaktörer, myndigheter och arbetsmarknadens parter - samarbetar på lika villkor kring gemensamma mål.

Utbildningens fokusering på kompetensutveckling utmanar pedagogiken och utformningen av relationen mellan teori och praktik i lärprocessen. Om det teoretiska förknippas med produktion och reproduktion av kunskaper i olika ämnen står det praktiska för ett annat sorts kunnande, som följer med yrkesuppgifter som ska utföras, det hantverksmässiga kunnandet kopplad till en praktikgemenskap (Wenger 1998). Isärhållandet mellan praktiskt och teoretiskt kunnande och handlande sker numera enbart i analytiskt syfte och det är knappast någon som på allvar kan hävda att det handlar om separata och från varandra oberoende kunskapsformer (Höghielm, 2008; Liedman, 2002; Ryle, 1949/2000).

4. Redovisning av projektets delstudier

Kapitlet innehåller resultatredovisning av intervjuer angående olika aspekter av Sfx med särskild fokus på samverkan mellan kommunerna i Stockholms län och Sfx identitet som utbildningsform.

4.1 Den interkommunala samverkan om Sfx

Undersökningen om samverkan bakom Sfx bygger i huvudsak på kvalitativa intervjuer genomförda under våren 2020 med olika intressenter som på olika sätt är involverade i Sfx. Syftet var att kartlägga deras syn på den befintliga samverkan avseende Sfx inom Stockholmsregionen. Samverkans ändamålsenlighet och vad som eventuellt behöver förbättras för att Sfx ska bli effektivare är vad som vi försöker belysa i delstudien.

Intervjuundersökningen grundade sig på ett strategiskt urval av personer inom olika områden som ansågs vara relevanta för Sfx som utbildningsform. Intervjuerna har genomförts med rektorer, biträdande rektorer och lärare från de fyra Sfx som ingår i vår studie,[2] samt anställda verksamma på Arbetsförmedlingen (Af), Storsthlm, Region Stockholm, Länsstyrelsen och Utbildningsdepartementet.

Intervjuerna hade karaktären av samtal med öppna frågor om olika aspekter av samverkan. I samtalen med rektorer och lärare avhandlades även andra frågor om Sfx som t.ex. utbildningsformens pedagogiska särdrag och möjliga utvecklingsområden. På grund av den rådande Coronapandemin hölls flertalet av intervjuerna via digitala kommunikationsvägar, istället för som planerat fysiska möten. Flertalet av intervjuerna spelades in via det digitala verktyget Zoom, ett par intervjuer skedde på plats och spelades in via mobil. Samtalen varierade mellan 45–90 minuter och transkriberades i sin helhet. Innan intervjutillfället informerades respondenterna om de frågor som samtalet skulle handla om.

Redovisningen av samverkansstudien inleds med en kort beskrivning av den interkommunala överenskommelsen om Sfx. Överenskommelsen sätts sedan i ett vidare nationellt och regionalt perspektiv om samverkan kring vuxenutbildning och i relation till andra liknande utbildningsinsatser riktade mot nyanlända. Därefter presenteras resultatet från intervjuerna.

4.1.1 Sfx-Överenskommelsen

Sfx bygger sedan 2001 på ett samarbete mellan kommunerna i Stockholms län och samordnas av Stockholms läns kommunförbund (Länsförbundet/Storsthlm). Grundtanken med kommunernas samarbete kring svenskundervisning med yrkesinriktning för invandrade, som

[2] Svenska för hantverkare (SFH), Svenska för pedagoger (SFP), Svenska för ingenjörer och arkitekter (SFINX), Svenska för medicinsk personal (SFM).

redan har en färdig utbildning och/eller erfarenhet från ett specifikt yrkesområde från sitt hemland, är att nyanlända med den bakgrunden bosatta i en av länets kommuner ska kunna delta i ett Sfx-program oavsett i vilken av dessa kommuner den anordnas. Fördelen med ett sådant samarbete är främst en effektivare resursanvändning genom att det blir lättare att skapa tillräckligt stora undervisningsgrupper.

I avtalet fastställs vissa kriterier som måste uppfyllas för att ett Sfx ska kunna godkännas, nämligen:

- *sfx ska rikta sig till individer som redan har yrkeserfarenhet/-utbildning*
- *sfx ska vända sig till de personer som är berättigade att studera på Sfi*
- *sfx ska erbjuda en yrkesinriktad språkutbildning genom att studierna på Sfi-nivå och svenska som andraspråk (sva) är anpassade till det aktuella yrkesområdet*
- *sfx ska utgå från och anpassas till befintlig kunskap och erfarenhet hos individen*
- *sfx ska utformas och utföras i ett nära och aktivt samarbete med för yrket berörda aktörer*
- *sfx ska ta emot sökande från länets alla kommuner och antagningen ska i möjligaste mån ske kontinuerligt under året*
- *sfx ska svara mot arbetsmarknadens behov*. (KSL, 2012)

Den kommun som vill starta en Sfx måste beakta ovanstående kriterier och i sin ansökan, som lämnas in till Storsthlm, specificera utbildningens innehåll, mål och antagningskriterier samt presentera en kostnadsberäkning. Beslutet om att inrätta en ny sfx fattas av den beredning inom Storsthlm som ansvarar för frågor som rör vuxenutbildning. Anordnaren av Sfx kan vara en vuxenutbildningsinstitution i kommunens egen regi eller en enskild anordnare som har ett avtal med kommunen om att bedriva Sfi och kommunal vuxenutbildning.

Varje kommuns åtagande är att hänvisa potentiella deltagare inom målgruppen till respektive Sfx-anordnare, som sedan gör en bedömning av om personen i fråga ska erbjudas en plats eller inte. Vid ett godkännande förbinder sig hemkommunen att betala Sfx-anordnaren interkommunal ersättning enligt en prislista. Dessutom är det Sfx-arrangörens ansvar att bedöma om eleven också behöver delta i yrkeskurser på gymnasienivå, men då krävs det ett godkännande från deltagarens hemkommun eftersom det kan påverka den interkommunala ersättningen.

Överenskommelsen reglerar också samordningen mellan Sfx-kommunerna genom finansiering av en permanent samordnartjänst. Samordnarens uppgifter är bl.a. att fungera som kontaktperson för kommunerna gentemot Sfx-anordnarna och samordna gemensamma aktiviteter för dem, att kontinuerligt sprida information om Sfx och etablera kontaktytor med arbetsgivare, fackföreningar och myndigheter.

4.1.2 Samverkan och vuxenutbildning

Samverkan av den karaktären, som Sfx är ett exempel på, är en uttalad utbildningspolitisk strävan i Sverige. För att sätta Sfx verksamheten i en vidare vuxenutbildnings- och arbetsmarknadskontext presenteras nedan ett urval verksamheter som riktar sig till i princip samma målgrupp. Detta för att illustrera förekomsten av existerande regelverk och påbud som reglerar samverkan mellan kommuner ute i regionerna.

Vuxenutbildningen är en omfattande verksamhet. Den offentligt finansierade vuxenutbildningen består av kommunal vuxenutbildning (Komvux), särskild utbildning för vuxna (särvux), yrkeshögskolan och folkbildningen. Av dessa utgör skolformerna Komvux och särvux kommunernas vuxenutbildning. I Komvux ingår även kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare (Sfi). Vuxenutbildningen ska ge en god grund för elevernas fortsatta utbildning och utgöra en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet utifrån den enskildes behov och förutsättningar (Prop.2020/21:1). Under 2019 studerade totalt 261 219 elever i Komvux, av vilka 61 000 på grundläggande nivå och 201 000 på gymnasial nivå. Andelen utrikes födda under samma år inom Komvux uppgick till 56 procent. I Sfi studerade 153 003 elever under 2019, av vilka 57 procent var kvinnor och 43 procent män.

Bland de som avslutat Sfi 2015 hade, två år efter avslutade studier, 29 procent en fast anställning (22 procent av kvinnorna och 37 procent av männen), 15 procent en osäker anställning (12procent av kvinnorna och 19 procent av männen) och 17 procent en svag ställning på arbetsmarknaden (18 procent av kvinnorna och 16 procent av männen). Vidare studerade 2 procent på högskola (2 procent av kvinnorna och 2 procent av männen), 11 procent bedrev övriga studier (15 procent av kvinnorna och 7 procent av männen) och 26 procent återfanns i kategorin för de som varken studerar eller arbetar (32 procent av kvinnorna och 20 procent av männen) (a.a).

Vuxenutbildningen ses alltmer som ett viktigt instrument för att klara den regionala och nationella kompetensförsörjningen. Det saknas dock inte röster som varnar för att nuvarande fokus på kompetensförsörjning riskerar att tona ner vuxenutbildningens övriga uppdrag som är att stödja och stimulera vuxna i sitt lärande och att främja personlig utveckling.

Sedan 2009 genomför Skolverket årligen regionala dialoger (Skolverket, 2019c) om vuxenutbildning med ansvariga politiker, chefer och skolledare samt representanter från regioner och Arbetsförmedlingen. Dessa dialoger täcker landets samtliga regioner och berör en mängd områden rörande kommunernas vuxenutbildning. I den senaste sammanställningen av dessa dialoger lyfts samverkan som ett angeläget område under utveckling.

Samverkan kring vuxenutbildning förekommer i olika grad och omfattning inom kommuner och regioner och omfattar frågor, som till exempel yrkesutbildning, lärcentrum och validering. De utvecklingsområden som samverkan kretsar kring kan handla om behovsanalyser i utbildningsplaneringen, skapande av gemensamt kursutbud, bättre samordning och ansvarsfördelning mellan olika samverkande aktörer, vidareutveckling av pedagogiken och flexibla studieformer och studiestöd, som distansutbildning och yrkesutbildning i kombination med språkutbildning, framtagande av gemensamma administrativa system m.m.:

> *(S)tatliga satsningar och reformer driver på utvecklingen samtidigt som det tar tid att förankra och bygga upp organisation och rutiner efter nya förutsättningar. Stora satsningar som till exempel regionalt yrkesvux ska förankras i hela kedjan i kommunerna, både hos lokala politiker, förvaltningen inklusive förvaltningschefer och förvaltningsekonomer, rektorer/skolledare samt administration, studie-och yrkesvägledning och lärare. Dessutom behöver de förankras med andra interna och externa aktörer som berörs av satsningen. Några deltagare beskriver vikten av en strukturerad och formaliserad samverkan. Andra deltagare lyfter istället vikten av frivillighet och friutrymme. En deltagare menar att även om behovet finns, så samverkar de inte om det inte finns något direkt tvång och ekonomiska incitament för samverkan*. (Skolverket, 2019c, s. 11)

Flera deltagare under dialogerna beskriver att organisation, ledningsstruktur samt en bred helhetssyn på vuxenutbildningen är viktigt och därför är det nödvändigt med samverkan både

inom kommunen, över olika förvaltningsgränser, och mellan kommuner för att lösa utmaningen med kompetensförsörjningen i samhället (a.a.).

Vuxenutbildningens uppdrag är komplext och det finns stora skillnader i kommunernas ekonomiska förutsättningar och organisation, liksom vilka möjligheter till studier för vuxna som kommunerna erbjuder. Därför uppmuntras samverkan från både staten och regionerna i samband med olika satsningar kring vuxenutbildning och kompetensförsörjning. En sådan satsning är till exempel ”regionalt yrkesvux”, som ingår i regeringens nya kunskapslyft, och en annan är Sfx, som står i fokus i denna studie.

4.1.3 Regionalt yrkesvux

Samverkan om yrkesutbildningen inom den kommunala vuxenutbildningen på regional nivå förordas i en förordning som trädde i kraft 2017 (Förordning 2016:937). Förordningen innehåller bestämmelser om statsbidrag för yrkesinriktad utbildning inom kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå som planeras och bedrivs i samverkan mellan flera kommuner (*regionalt yrkesvux*). För att söka statsbidraget behöver minst tre kommuner samverka om planering och genomförande av utbildningen under förutsättning att dessa tillsammans ska medfinansiera utbildning som motsvarar den utbildning de erhåller statsbidrag för (se Skolverket 2019).

Ett annat villkor som ska vara uppfyllt för att få statsbidrag enligt förordningen för regionalt yrkesvux (2016:937, 20 §) är att det ska finnas ett eller flera yrkesråd för samråd som ska medverka till att utveckla samverkan mellan utbildning och arbetsliv och bidra till ett lärande i arbetslivet med hög kvalitet. Yrkesrådet ska bistå kommunerna med att belysa behoven i arbetslivet och med att ordna platser för arbetsplatsförlagt lärande i utbildningen.

Utbudet av yrkesvux-utbildningar ska planeras efter samråd med den aktör som har ett regionalt utvecklingsansvar i länet och med Arbetsförmedlingen, medan *”(d)e samverkande kommunerna ska*

a) visa på ett behov av utbildningen,
b) erbjuda en möjlighet till validering, och
c) *erbjuda studie- och yrkesvägledning samt vid planeringen och genomförandet av utbildningen ta till vara elevens tidigare förvärvade kunskaper och kompetens*.” (a.a.)

Enligt regeringens budgetproposition (Prop. 2019/20:1) gör en utbyggnad av yrkesutbildningen inom Komvux det möjligt för fler arbetslösa att komma in på arbetsmarknaden. Samverkan inom satsningen regionalt yrkesvux innefattar även medverkan av arbetslivet och syftar till utveckling av kompetenser som efterfrågas på arbetsmarknaden. Den ger också människor möjlighet att utvecklas och stärka sin anställningsbarhet, och förutsättningar för såväl offentlig sektor som näringsliv att klara kompetensförsörjningen (a.a., s.146).

Hur denna samverkan ser ut varierar emellertid mellan olika regioner. Redan innan regional yrkesvux började tillämpas existerade samverkansstrukturer och -processer i vissa regioner. Införandet av regional yrkesvux bidrog till att befintliga samarbeten utvecklades och fördjupades ytterligare samtidigt som nya etablerades. Komvuxutredningen (SOU 2018:71) konstaterar att det kan finnas flera åtgärder kring regional yrkesvux som skulle kunna förbättra möjligheterna att uppnå ett bredare utbud av utbildningar, att uppnå större effektivitet och samordning gällande placering och dimensionering av utbildningar, vilket skulle bidra till att minska arbetslösheten och stärka kompetensförsörjningen (s. 408).

Ett viktigt skäl till satsningen på yrkesvux har varit svårigheten som många kommuner har att tillhandahålla vissa utbildningar själva på grund av de stora investeringskostnaderna. Genom samverkan kan flera kommuner åtnjuta det särskilda statsbidraget och fördela utgiftsbördan det innebär. På så sätt kan även resurssvaga kommuner få tillgång till en infrastruktur av ett rikt utbud av utbildningar och ett nära samarbete med myndigheter och viktiga stakeholders/intressenter från arbetslivet. Utmärkande för utbildningarna på regionalt yrkesvux är att de ska tillmötesgå regionernas behov av kompetens. Det är därför inte förvånande att vissa yrkesinriktningar med stor efterfrågan på arbetsmarknaden dominerar inom regionalt yrkesvux, som t.ex. ”vård och omsorg” och ”barn och fritid” (se Skolverket, 2019a).

Antalet elever inom regional yrkesinriktad vuxenutbildning ökat med 20 procent mellan 2017 och 2018 medan deltagarna inom yrkesvux som läser yrkesvux i kombination med Sfi eller svenska som andraspråk har mer än fördubblats under samma period. Även antalet deltagare som läser lärlingsvux i kombination med Sfi eller svenska som andraspråk ökat med 54 procent. Totalt sett är det 10 procent av deltagarna inom yrkesvux och lärlingsvux som 2018 kombinerar yrkesstudier med Sfi eller Svenska som andraspråk. En stor andel yrkesvux-elever

är födda utomlands och utgjorde 2018 nästan 50 procent. Av dessa hade 26 procent vistats i Sverige mindre är 4 år (a.a.).

Även om antalet elever ökade mellan 2017 och 2018 konstaterade regeringen i budgetpropositionen för 2020 (prop. 2019/20:1) att regionalt yrkesvux inte har utvecklats såsom det hade förväntats. Dessutom visade Skolverkets uppföljning att kommunerna inte kunnat nyttja mer än tre fjärdedelar av de statsbidrag de ansökt om 2018, vilket tillskrevs den då relativt goda konjunkturen på arbetsmarknaden.[3]

Redovisningen ovan aktualiserar aspekter av regional samverkan som ger anledning att begrunda om alla vuxenutbildningar med en yrkesinriktning verkar under samma villkor, inte minst ekonomiska. Egentligen, varför ingår inte Sfx under beteckningen regionalt yrkesvux för att kunna behandlas likvärdigt, inte minst ur ekonomisk synvinkel, med andra utbildningar i nämnda satsning? Uppenbart är att denna fråga inte kan besvaras av enskilda aktörer på kommunal, regional eller statlig nivå utan enbart i samverkan mellan dessa utifrån en gemensam verklighets- och målbild gällande lärande, kompetensutveckling och kompetensförsörjning. Det kan förhoppningsvis skapa förutsättningar för en hållbar lösning av finansieringsfrågan bara ansvaret mellan kommunerna, regionerna och staten tydliggörs. Det framgår från våra samtal med våra informanter i denna studie att en sådan lösning kan vara avgörande för nämnda utbildningars existens och utveckling. Sökandet efter en hållbar lösning som tillfredsställer samtliga inblandade och fungerar långsiktigt blir en utmaning för den eftersträvade samverkan, dess innehåll och former.

4.1.4 Dimensioneringsutredningen

För en bättre planering och dimensionering av gymnasial utbildning, inklusive vuxenutbildningen, utifrån regionala och nationella kompetensförsörjningsbehov initierade Regeringen en särskild utredning (SOU 2020:33). Utredningens uppdrag var bl.a. att föreslå en regionalt baserad modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning, att utreda

[3] I den senaste budgetpropositionen (Prop. 2020/21:1) tillkännager regeringen att satsningen på yrkesinriktad utbildning inom komvux fortsätter. För att underlätta att fler kommuner ska utnyttja statsbidraget och erbjuda möjligheter till fler vuxna att få tillgång till den yrkesinriktade vuxenutbildningen har regeringen gjort ändringar i förordningen (2016:937) om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning. De nya bestämmelserna innebär att kravet på kommunerna att medfinansiera regionalt yrkesvux sänks betydligt och en särskild ersättningsnivå införs för yrkesvux som kombineras med Sfi eller svenska som andraspråk (SVA).

hur ansvaret mellan staten, kommunerna och andra aktörer ska fördelas kring den gymnasiala utbildningen, samt föreslå en finansieringsmodell.

I sina förslag gällande planering och dimensionering utgår utredningen från att behovet av yrkesutbildning i Komvux kommer sannolikt att öka i snabb takt och behöver byggas ut. Med hänvisning till regionalt yrkesvux föreslås bl.a. att kommunerna ska samverka på regional nivå om planering och dimensionering av yrkesutbildningen genom att

- träffa ett samverkansavtal och bilda ett samverkansområde som ger alla individer som hör hemma där möjlighet att fritt kunna söka utbildningar som erbjuds inom samverkansområdet
- kommunerna inför och ansvarar för regionala branschråd för att stärka de yrkesinriktade utbildningars arbetsmarknadsanknytningen
- alla sammanhållna yrkesutbildningar innehåller arbetsplatsförlagt lärande
- kommunerna permanent kompenseras ekonomiskt via det generella statsbidraget med möjlighet att ansöka om statsbidrag för ersättning till arbetsplatsen i samband med det, för kostnader för handledarutbildning vid lärlingsutbildning och stödjande insatser vid kombinationsutbildningar [4]
- statens inflytande över utbudet ska öka genom att Skolverket föreslås få i uppdrag att efter dialog med huvudmännen, besluta om regionala ramar för utbudet av all sammanhållen yrkesutbildning i Komvux.

4.1.5 Yrkespaket

Ett annat relativt nytt inslag i vuxenutbildningen är de nationella yrkespaket som består av sammanhållna yrkesutbildningar (Skolverket, 2020). Yrkespaketen består av en specifik kombination av kurser i ämnen som är relevanta för olika yrkesområden. Skolverket utformar yrkespaketen i samråd med branschkunniga och de kan användas även inom Komvux på gymnasial nivå och Komvux på gymnasial nivå i kombination med Sfi eller kurser på grundläggande nivå. Kommunerna som genomför yrkesutbildning inom Komvux kan välja om och hur de ska använda de nationella yrkespaketen. Möjligheten att erbjuda flexibla kombinationer av nationella, regionala eller lokala yrkespaket utifrån arbetsmarknadens

[4] Det riktade statsbidraget för regionalt yrkesvux kommer att avvecklas i takt med att kommunerna kompenseras i enlighet med utredningens förslag.

behov är stor. Det är även möjligt att kombinera flera nationella yrkespaket eller komplettera med andra enstaka kurser än de rekommenderade, allt utifrån önskemål och behov. Detta anses vara i linje med avsikten med införandet av yrkespaket som är att skapa fler vägar till efterfrågade kompetenser för arbete och en grund för fortsatta studier. För närvarande finns det mer än ett 50-tal olika yrkespaket och antalet väntas växa allt eftersom fler branscher efterfrågar dem.

4.1.6 Utbildningsplikt

Från 1 januari 2018 gäller ett s.k. utbildningsplikt för nyanlända invandrare som bedöms vara i behov av utbildning för att få ett arbete. Denna plikt ingår i regeringens arbetsmarknadspolitiska insats (etableringsprogrammet) som syftar till att fler nyanlända snabbare ska komma i arbete. På följande sätt motiveras ”filosofin” bakom etableringssatsningen:

> *”En effektiv användning av tid från dag ett är grundläggande för en effektiv etablering. Alla som kan jobba ska jobba och bidra till vår gemensamma välfärd. Viktiga verktyg för att korta tiden till arbete för den som beviljats uppehållstillstånd:*
>
> - *Tidiga kompetenskartläggningar*
> - *Svenska från dag ett*
> - *Tydliga krav på individen*
> - *Utbildningsplikt*
> - *Snabbspår till bristyrken*”[5]

Utbildningsplikten är en bland många andra insatser som ingår i Arbetsförmedlingens etableringsprogram för nyanlända. Arbetsförmedlingen bedömer vilken utbildning som är lämplig utifrån individens behov och förutsättningar, och som kan bedrivas inom ramen för ett arbetsmarknadspolitiskt program med aktivitetsstöd, utvecklingsersättning eller etableringsersättning. Medlen till utbildningsplikten inkluderas i schablonersättningen som kommunerna får för mottagandet av nyanlända och avser olika former av vuxenutbildning. Inom ramen för etableringen är avsikten att de nyanlända ska stärka sin anställningsbarhet i det svenska arbetslivet, genom att skaffa de kunskaper som krävs för att matchas till ett arbete, tillgodogöra sig andra arbetsmarknadspolitiska insatser eller delta i fortsatta studier.

[5] https://www.regeringen.se/artiklar/2018/04/hojd-schablonersattningen-till-kommunerna-for-utbildningsplikten-for-nyanlanda/

Hur länge en individ blir föremål för någon form av etableringsåtgärd beror på om han eller hon kan matchas mot arbete eller andra relevanta insatser för att kunna komma i arbete. Bedömningen görs av Arbetsförmedlingen utifrån politikens inriktning som är att ”alla som kan jobba ska jobba”:

> ”*Alla nyanlända ska i normalfallet ta del av Sfi, samhällsorientering och andra insatser för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden. Om en person har tidigare arbetslivserfarenhet och bedöms kunna matchas till ett arbete så är det detta som ska vara fokus. Utbildningsplikten gäller de personer som bedöms behöva utbildning för att kunna matchas till arbete*.” (Regeringskansliet, 2017)

Utbildningsplikten gäller även nyanlända som redan har en utbildning och/eller arbetserfarenhet. De ska också ta del av Sfi, samhällsorientering och andra insatser för att kunna matchas mot arbete. Regeringen har tillsammans med arbetsmarknadens parter upprättat olika initiativ i form av snabbspår till bristyrken för att ta tillvara de nyanländas utbildning och yrkeserfarenheter för att de snabbare ska komma ut i arbete.

4.1.7 KLIVA-utredningen

Hur utbildning som omfattas av s.k. utbildningsplikt kan erbjudas för nyanlända är ett uppdrag för Utredningen om stärkt kvalitet och likvärdighet inom Komvux för elever med svenska som andraspråk (KLIVA). I utredningens uppdrag ingår att också utreda behovet av förändringar i kommunernas Sfi samt Sfi i kombination med annan utbildning. Redan i sin promemoria (KLIVA, 2019) gör utredningen bedömningar om vissa kvalitetshöjande insatser gällande genomförandet av i första hand utbildningsplikten men med giltighet även för andra målgrupper i vuxenutbildningen.

En av utredningens utgångspunkter är att utbildningsåtgärderna för de som omfattas av utbildningsplikten måste ske i ljuset av vuxenutbildningens uppdrag och pedagogiska kompetens och arbetsmarknadspolitikens krav på heltidsaktivitet för deltagarna utifrån varje individs behov och förutsättningar. Det kräver att de problem som idag är kopplade till ledning och ansvarsfördelning inom vuxenutbildningen bör hanteras genom ett systematiskt uppföljnings- och kvalitetsarbete. Utredningen pekar särskilt på vikten av att undervisningen utformas på sådant sätt som gör det möjligt för varje elev att kunna tillgodogöra sig den:

”Ansvaret för att utbildningen får tillräckliga förutsättningar för att kunna möta elevens behov vilar på huvudmannen som bland annat måste avsätta tillräckliga och relevanta resurser och organisera utbildningen på ändamålsenligt sätt.” (s. 13)

Utifrån en pedagogisk bedömning, av vad som kan anses vara effektiv undervisning för en nyanländ individs lärande, samt av vad som kan vara rimliga förutsättningar för att organisera en undervisning som är tillräckligt flexibel och individanpassad, föreslår utredningen en ”sammanhållen utbildning”. Med det senare menas en utbildning som består av ett sammansatt urval kurser, anpassade till målgruppens gemensamma behov och förutsättningar. Ansvaret för att utbildningen får tillräckliga förutsättningar (ekonomiska och organisatoriska) vilar på huvudmannen liksom för att ta fram en utbildningsplan för den sammanhållna utbildningen. Sålunda, anser utredningen, skapas en struktur i utbildningen som underlättar samarbetet mellan olika personalgrupper och framförhållning för anordnarna när det gäller planering av resursfördelning och stödinsatser inklusive kompetensutveckling för lärarna. Utredningen ställer sig bakom Komvux-utredningen (SOU 2018:71) i fråga om vuxenlärarnas kompetensutveckling kring nyanlända vuxnas lärande och lämnar vidare sina förslag till Skolverket att informera och stödja huvudmännen i arbetet med att ta fram en utbildningsplan för sammanhållen utbildning.

KLIVA-utredningen identifierar i sitt slutbetänkande (SOU 2020:66) ett behov av ett ramverk som förenar och skapar en balans mellan individens plikt och huvudmannens skyldigheter när det gäller en god språkutveckling och etablering i samhälls- och arbetsliv. Utredningen finner också att kommunerna inte fullt ut nyttjar möjligheten att använda Sfi som ett medel för etablering på arbetsmarknad och integration i samhället och lämnar därför förslag som tillsammans med befintliga regleringar utgör ramverket för ett Kommunalt språkansvar, KSA. KSA-ramverkets olika delar beskrivs i betänkandet med utredningens förslag på hur det befintliga regelverket kan förtydligas eller skärps samt insatser som kräver helt nya regleringar. Bl.a. föreslås att kravet på hemkommunen skärps genom upprättande av en handlingsplan där kommunen formulerar hur KSA-funktionens olika delar, som uppsökande verksamhet, samverkan med andra aktörer, ändamålsenliga rutiner samt uppföljning och utvärdering, ska genomföras:

”Genom skärpta krav på den uppsökande verksamheten och samverkan med andra aktörer inom KSA kan kommunerna göra en mer träffsäker målgruppsanalys med

utgångspunkt i vad som framkommit om individernas förutsättningar för Sfi-studier och därigenom ta fram ett relevant Sfi-utbud som ger eleverna möjligheter att kombinera Sfi med andra aktiviteter enligt reglering i skollagen. Detta syftar till att sätta individens språkutveckling i fokus och till att minska andelen avbrott för att fler elever ska läsa Sfi med kontinuitet." (a.a., s. 31)

Redovisningen ovan exemplifierar existensen av en stor mängd utbildningsinsatser riktade till gruppen "nyanlända" initierade från olika instanser. Dessa kan vara regeringen, regionen, kommunen, men också den Europeiska Unionen via t ex den Europeiska Socialfonden. För genomförande av dessa utbildningsinsatser samverkar från fall till fall myndigheter, kommunala och regionala förvaltningar, utbildningsanordnare och arbetsmarknadsparter. Gemensamt för de allra flesta utbildningar är att a) de uppstår som adhoc-satsningar med skilda organisatoriska, ekonomiska och pedagogiska villkor, b) de är beroende av någon sorts samverkan mellan olika aktörer, och c) lider brist på långsiktighet med konsekvenser för utbildningarnas hållbara utveckling och kvalitet.

4.2 Intervjuundersökningen angående samverkan

Resultatredovisningen från intervjuundersökningen struktureras utifrån de faktorer som presenterades i teoriavsnittet: Kontext, Relationer och Ansvar, Kommunikation och Struktur, Syfte och Resurser. Exemplifieringen med representativa citat som används i redovisningen är helt anonymiserade.

4.2.1 Kontexten – "Sfx familjen"

Sfx som utbildningsform beskrivs som en intensiv språkutbildning i svenska med en tydlig yrkesinriktning av språkundervisningen. Hur utbildningen är organiserad varierar dock mellan olika utbildningsanordnare och olika yrkesområden. Det finns ett behov från kommunernas sida att få klarhet i vad som avses med Sfx, dels för att veta vad som erbjuds deltagarna och vad som man kan förvänta sig av utbildningen från kommunernas sida – vad man betalar för:

> *"De stora knäckfrågorna som diskuterats från kommunernas sida är vad som stipulerar ett Sfx, vad är det som gör ett Sfx? Grundtanken från början var Sfx som rent akademisk och så tycker en del att det ska vara – det finns ingen konsensus om det. Däremot så finns det konsensus bland rektorerna att det ska vara Sfi för yrkesutbildade. "*

”Det är svårt med identiteten med SFX. Det har varit en sammanblandning av utbildningarna Sfi och SFH och här har man blandat de olika grupperna. På det sättet har hemkommunerna fått stå för kostnaden av kompletterande yrkesutbildningar. ”

En diskussion som återkommer gällande de Sfx som riktar sig till hantverkare är hur Sfx skiljer sig från andra utbildningsformer med inriktning språk och yrkeskurser. Det förekommer också att Sfx deltagare har blandats med elever i ordinarie Sfi som inte tillhör målgruppen. En svårighet med att skapa en tydlig identitet kan vara skillnaden mellan de olika Sfx-inriktningarna.

Det finnas emellertid en uttalad ambition att skapa en gemensam identitet av Sfx som utbildningsform, något som styrks av benämningen ”Sfx-familjen”. Det anordnas gemensamma årliga träffar för lärargruppen i vilka det lyfts aktuella frågor och även anordnas föreläsningar. Det framkommer även regelbunden kontakt med andra Sfx i landet.

Utbildningsformens identitet hänger samman med ”ägarskapet” för Sfx och dess organisations-, lednings- och styrningsfunktion. Det tycks som om den oklara ägarstrukturen är Sfx akilleshäl men trots det har det inte funnits röster som uttryckt sig negativt om utbildningen eller om att Sfx borde läggas ner, utan tvärtom:

” Man är övertygad att det inte är en dålig utbildning (…) utan frågan handlar om den är värt den extra kostnaden det innebär. Jag har inte hört någon rektor, någon gång, ens antyda att vi borde lägga ner Sfx.”

4.2.2 Relationer och Ansvar

En förutsättning för att skapa hållbara relationer är att det finns en tillit och förtroende mellan parterna. Intervjupersonerna talar om behovet av samverkan mellan arbetsgivare och utbildning och om ett ömsesidigt ansvar för att skapa relationer för en varaktig samverkan:

”Det handlar om att skapa kedjor så att ingen tappas bort på vägen och att arbetsgivarna är involverade så att personerna kommer ut i arbete på en gång.”

Bristen på samverkan mellan arbetsmarknaden och arbetssökande beskrivs leda till ”ett helvetesgap*”.* Det vill säga vad som framstår som ett i det närmaste oöverstigligt hinder att komma ut i arbetslivet i de yrken som deltagarna har sedan tidigare. En möjlighet att överkomma detta hinder är att möjliggöra en relation mellan arbetsgivare och arbetssökare:

”Apl (Arbetsplatsförlagt lärande) *gör att man krokar arm med arbetsgivarna. Det är jätteviktigt att dom kommer ut på arbetsmarknaden. Så fort man har träffat Mohammed,* [du inser att] *Mohammed är jättebra, han kommer i tid, då vill man givetvis anställa honom sedan. ”*

I citatet beskriver intervjupersonen hur arbetsgivare föredrar att anställa personer som liknar de själva när det gäller kulturell och etnisk bakgrund: ”Man anställer hellre de som påminner om en själv”. Den ofta tveksamma inställningen till de andra som på olika sätt avviker från den gängse normen ifråga om språklig och kulturell bakgrund kan förändras när arbetsgivare möter arbetssökande och det uppstår en relation.

När det gäller relationer mellan kommuner och andra aktörer inom Sfx behöver ansvarsförhållandena utvecklas och samverkan stärkas. De ospecificerade ansvarsförhållandena kan ligga till grund för svårigheter att nå en gemensam syn omkring utbildning och integration. Även om det finns ett gemensamt mål som handlar om integration och att stötta personer ut i arbetslivet försvåras uppdraget av att det inte finns någon som har det överordnade ansvaret:

”F. Du har berört en del aspekter som kan vara, ibland, problematiska. Det verkar finnas några luckor gällande ansvaret för Sfx. Vem står t.ex. för arbetsmarknadsanalyser på regional nivå som grund för att identifiera utbildningsbehov och planera för olika Sfx-satsningar. Finns det någon instans, som tar på sig det ansvaret, som följer upp utvecklingen … Hur går det till?

S. Nu har vi kommit till pudelns kärna. Här har ni hittat det verkligt intressanta och det här är ett problem för Sfx. Det finns ingen instans som tar det formella ägaransvaret av Sfx. Ser man det i ett större kompetensförsörjningsperspektiv i länet så är det samma sak där. Det finns ingen och det har att göra med det unikt starka kommunala självstyret. De aktörer som finns är regionen som har nånting som heter det regionala utvecklingsansvaret … otroligt luddigt… massa ansvar inget mandat alls. Och sen är tanken att kommunerna ska driva det här som små påveländer själva. ”

” För Sfx är det en jättenackdel att det inte finns en aktör /---/ men fick jag välja helt skulle jag vilja att Sfx regionaliserades.”

Det förefaller som att det saknas väldefinierade ansvarsförhållanden över Sfx som distinkt utbildningsform och dess utveckling. Detta trots att det existerar en överenskommelse mellan kommunerna i länet, som dock inte reglerar ägarskapet på ett tydligt sätt, utan lämnar utrymme för olika tolkningar från de ingående kommunerna.

4.2.3 Resurser och Syfte(n)

För att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas ställs det krav på resurser, såväl ekonomiska som tidsmässiga. Vissa Sfx-utbildningar är mer resurskrävande än ordinarie Sfi-utbildningar vilket kan påverka kommunernas vilja att skicka deltagare till Sfx:

> *”Arbetsgivare behöver ge mer tid, att ge möjligheter för nyanlända att komma in i verksamheterna, att lära sig språket. Att kunna organisera praktik handlar om en resursfråga. En ekonomisk fråga.”*

> *”Sfx är nånstans dubbelt så dyrt eller mer jämfört med reguljär Sfi eller Svenska som andra språk. För kommunerna blir det en osäkerhetsfaktor om det dräller in många Sfx elever. Det stjäl från den andra verksamheten.”*

Eftersom Sfx är en regional angelägenhet bör samverkan innefatta alla centrala aktörer för bättre utnyttjande av befintliga resurser och för att syftet med utbildningen ska uppfyllas. Det uppstår positiva synergieffekter när t.ex. den kommunala vuxenutbildningen och Arbetsförmedlingen samordnar sina utbildnings- och integrationsinsatser:

> *”Det har blivit en batalj mellan korta vägen och Sfx. Det har handlat om samarbetet med högskolan. Att få praktik också, det får dom inte alltid på Sfx.”*

Det finns en konkurrens mellan olika utbildningsformer, mellan kommunernas vuxen-utbildning och utbildningar som ligger under Arbetsförmedlingen, med dess integrationsuppdrag (SKL, Arbetsförmedlingen 2017). Under samtalet med en av våra informanter diskuterades Sfx i relation till regionalt yrkesvux. Det rådande statsbidraget inom ramen för regionalt yrkesvux utbetalas när minst tre kommuner samarbetar kring ett gemensamt utbud som kombinerar Sfx med yrkesutbildning. Modellen skulle med fördel kunna tillämpas för de icke akademiska Sfx-inriktningar, t.ex. hantverksyrkena. Fördelen med sådana kombinationsutbildningar är synergieffekterna och kostnadstäckningen via det särskilda statsbidraget:

”Det är det som är poängen, kommunerna ska samarbeta med ett gemensamt och därmed större utbud, och kunna ha fler smala utbildningar… men i Stockholms län samarbetar man inte, utan där är det några kommuner där och några där och de samarbetar inte om de här pengarna. Anledningen med ett gemensamt utbud är att man ska kunna skapa flera olika sorters utbildningar, t.ex. olika Sfx, flera olika smala yrken… men tyvärr så har det inte funkat (….)

Jag tror att det är viktigt att hålla isär och det finns många kommuner i Stockholms län som säger det, att det är viktigt att bevara särarten för Sfx, eftersom Sfx är för de som har yrkeserfarenheten med sig…och det kan jag hålla med om men det är också väldigt osmart att inte använda den resursen [det riktade statsbidraget] *på andra individer* [som kanske är arbetslösa] *när vi behöver svetsare, hantverkare och så vidare.”*

Samarbetet med Arbetsförmedlingen (AF) i fallet Sfx har tagits upp under intervjuerna. Det har framkommit att det råder en konkurrenssituation i utbudet av olika utbildningar. Både kommuner och AF anordnar utbildningar med liknande innehåll som riktar sig till samma målgrupp. Ett förslag som presenteras är att försöka överbrygga gapet som idag finns p.g.a. de skilda uppdragen där AF ansvarar för etableringsinsatser medan kommunerna för Sfi-utbildningen:

”Inriktningen är mer regional samverkan kring yrkesvux, men riktig samverkan och inte bara när det gäller att ansöka medel (för att sen var och en gör sitt) utan även i genomförande. Det ska vara ett utbud som är gemensamt… Sen tror jag på andra samarbeten, att man måste få ihop Sfx:et med de andra kombinationerna, där man ger yrkesutbildning och Sfi gemensamt, utan att man har en yrkeserfarenhet med sig. Jag tror också på bättre samarbete med AF för att konkurrensen som finns idag ska försvinna.”

”I den bästa av världar ska kommunen ta sitt ansvar och det är språket, AF ska ta sitt ansvar och det är arbetsmarknadsinsatserna. Och då kan vi komma dit egentligen där alla strävar efter att korta tiden från ankomst till arbete vilket är bra både för individen, deras försörjning, deras självförtroende, deras föräldraroll och samhällsfunktion. Men också för staten och samhället som tar emot dem. Att de blir skattebetalare istället för bidragstagare.”

4.2.4 Struktur och kommunikation

En hållbar samverkan ställer krav på en genomtänkt och tydlig lednings- och organisationsstruktur samt effektiva kommunikationsvägar. Resultatet pekar på den komplexa bilden avseende struktur och kommunikation som råder mellan de olika aktörerna gällande Sfx, och som utgör en allvarlig utmaning för samverkan:

> *”Det finns inte en instans som man kan vända sig till och fråga. Det finns länsstyrelsen som också går in och petar, integration och lite annat… Det är superknepigt…. Dubbel styrning, verkligen, och ett spännande landskap att orientera sig i. För en Sfx är det en jättenackdel att det inte finns en aktör.* (---)
>
> *Vi kan inte säkerställa att den här personen som jag har skickat till vuxenutbildningscentrum att denne tas om hand där. Det finns inga kedjor som fungerar, människor hamnar mellan olika stolar och det är frustrerande för oss som arbetar här* (….) *Det blir inte den gruppen som jobbar med det här inom vuxenutbildningen och AF, även om vi träffas regelbundet har vi inget gemensamt material och struktur med klienterna.”*

Det finns en osäkerhet mellan olika aktörer över hur de bör agera för att på bästa sätt stötta nyanlända till utbildning och vidare ut i ett förvärvsarbete. Trots att kommunerna har ett avtal när det gäller Sfx händer det att kommuner ger avslag till sökande utifrån ibland oklara grunder. Det kan delvis bero på att överenskommelsen inbjuder till olika tolkningar vilket talar för att en översyn av innehållet i den är nödvändig, så att strukturen kring samverkan blir tydligare. Trots den interkommunala överenskommelsen förekommer det att kommuner säger nej till att skicka elever till Sfx utan att behöva ange något skäl för det:

> *”Det kan vara okunskap från AF, okunskap från kommunen, eller ovilja att skicka för att man vill behålla dem på den egna Sfi… Det var en kommunpolitiker som sa till mig en gång: vad ska vi göra med våra Sfi-lärare om alla hamnar på olika Sfx-utbildningar? De uppfattar det som att Sfx står i konkurrens med deras Sfi men det handlar inte om det. Sfx är deras utbildning…”*

För ett framgångsrikt integrationsarbete, ur individ och samhällsperspektiv, krävs en formaliserad struktur präglad av effektiv kommunikation, upparbetade rutiner och samsyn:

”Personer som skrivs in här behöver tex barnomsorg, skrivas in på skatteverket, och sen så ska dom komma till AF. Om jag kommer från Afghanistan, aldrig varit här, har barn, aldrig varit i skolan, vet inte vad Arbetsförmedlingen är, vad socialen är… Det måste vara kommunens ansvar att det finns barnomsorg, för att vi ska kunna skriva in och personen ska kunna medverka i aktiviteter för att få ersättning. Om vi hade ett närmre samarbete, satt tillsammans, skulle de här personerna kunna etableras, mycket, mycket snabbare. Nu gör en det här, och en annan gör det här, och hon är inte här…”

5. Sfx-deltagarnas och personalens syn på Sfx

I detta kapitel presenteras Sfx-elevernas svar på en elektronisk enkät, Sfx-lärarnas och -rektorernas syn på utbildningsformen samt kommentarer från deltagarna under en kompetensutvecklingsdag, riktad mot samtliga Sfx-utbildningars lärare, i vilket båda vi forskare medverkade.

5.1 Sfx-deltagarnas enkätsvar

I studiens ursprungliga design ingick besök av oss forskare på de skolor där de fyra valda Sfx-programmen ägde rum. Avsikten med besöket skulle vara att träffa lärare och deltagare i deras fysiska miljö, vistas i klassrummet för att få en autentisk upplevelse av undervisningsverksamheten och be deltagarna att fylla i en enkät som vi skulle dela ut på plats. Detta blev dock inte möjligt p.g.a. restriktionerna under pandemin och därför skickades en länk av en webbenkät till en kontaktperson för respektive Sfx-program med begäran att via en Sfx-lärare distribuera den vidare till samtliga inskrivna deltagare. Tanken med det var att läraren skulle försäkra sig att eleverna förstod enkätfrågorna som var formulerade på svenska. Vi har inte följt upp hur respektive Sfx-program hanterade informationen om enkäten till deltagarna.

Genom enkäten (se bilaga i slutet) ville vi bl.a. få svar på a) hur deltagarna fick information om den aktuella utbildningen, b) deras omdöme om utbildningens positiva och minde

tillfredställande sidor, samt c) tankar och förslag på vad som hade kunnat bli bättre med Sfx-utbildningen i dess helhet.

Enkäten var riktad till samtliga inskrivna deltagare under hösten 2020 på följande Sfx-program:

1. Svenska för ingenjörer och arkitekter (SFINX) i Järfälla och Stockholm,
2. Svenska för medicinsk personal (SFM - tidigare SFA, Södertälje) i Huddinge,
3. Svenska för ekonomer, jurister, samhällsvetare (SFEJ) i Stockholm,
4. Svenska för hantverkare – svetsare (SFH, Svets) i Haninge

Efter upprepade påminnelser besvarades enkäten anonymt av sammanlagd 43 Sfx-deltagare (av totalt ca 400). Respondenterna tillfrågades inte att ange vilket program de deltog i men ombads uppge sitt yrke. Utifrån yrkesbeteckningarna framgår att en stor del av de svarande, nästan 3/4, är SFM-elever. De resterande är SFEJ-elever medan det saknas svar från deltagare på SFINX-programmen och SFH-svets.

I tabell 3 presenteras bakgrundsuppgifter om de svarandes kön, ålder, vistelsetid i Sverige, modersmål, samt längden arbetslivserfarenhet i yrket.

Tabell 3. Webbenkät: Respondenternas bakgrundsuppgifter

Kön *n=42*	Man	3 (7,1%)	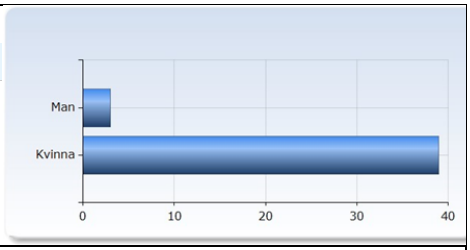
	Kvinna	39 (92,9%)	
Ålder *n=41*	22 – 25 år	3 (7,3%)	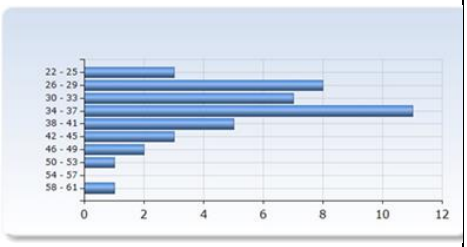
	26 – 29 år	8 (19,5%)	
	30 – 33 år	7 (17,1%)	
	34 – 37 år	11 (26,8%)	
	38 – 41 år	5 (12,2%)	
	42 – 45 år	3 (7,3%)	
	46 – 49 år	2 (4,9%)	
	50 – 53 år	1 (2,4%)	
	58 – 61 år	1 (2,4%)	
Modersmål *n=40*	Totalt är det mer än 20 olika modersmål representerade bland svaren från hela jordklotet, t.ex. persiska, mongoliska, indonesiska, ryska, turkiska, spanska, tamil och telugu/Indien, engelska och arabiska.		

Längden yrkeserfarenhet i yrket ***n=43***	1-2 år 5 (11,6%) 3-5 år 11 (25,6%) Mer än 5 år 22 (51,2%) Har ingen yrkeserfarenhet 5 (11,6%)	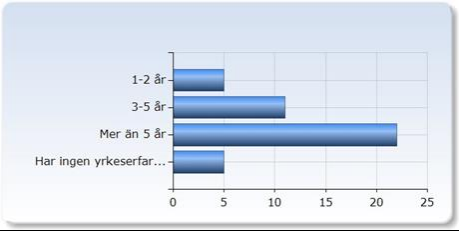
Vistelsetid i Sverige ***n=43***	Tiden som Sfx-deltagarna har vistats i landet varierar från 4 månader till 3½ år. De flesta svaren indikerar spannet mellan 1-2 års vistelse.	

Det är en mångfacetterad bakgrund som träder fram från informanternas svar. Åldersspannet för de som har svarat enkäten, av vilka nästan samtliga var kvinnor (39 av totalt 42 – en har underlåtit att kryssa), sträcker sig från 22-61 år. Bland deltagarna finns flera världsdelar och länder representerade och de allra flesta har minst 3 års yrkeserfarenhet med sig vid ankomst till Sverige.

Svaren på de andra öppna enkätfrågorna sammanställs i fortsättningen i den ordning som finns presenterade i enkäten.

5.1.1 Hur fick deltagarna information om Sfx-utbildningen som de deltar i?

Information och vetskap om Sfx-utbildningen, som ett alternativ till Sfi, framkommer har skett genom olika kanaler. Det kan tyda på att det idag inte finns en särskild instans för systematisk informationsspridning om nyanländas möjlighet att följa ett Sfx-program om de uppfyller kraven att antas till en av de befintliga Sfx-programmen. I huvudsak är det från tre huvudkällor som respondenterna har fått kännedom om Sfx existens.

a. Via Komvux, Arbetsförmedlingen eller en lärare

I enkätsvaren beskrivs att informationen om utbildningen når deltagarna på många olika sätt. Några får informationen via den kommunala vuxenutbildningen; det kan vara studie- och yrkesvägledare eller kurator, en Sfi-lärare, en myndighet som de nyanlända kommer i kontakt med samt andra instanser verksamma i etableringen av nyanlända:

> *"I came to know to Arbetsförmedlingen. They suggested me to take the course."*
>
> *"Jag fick information från Komvux i Stockholm."*
>
> *"Min studievägledare rekommenderade mig."*
>
> *" Jag hade en lärare som gav mig information om det."*

b. *Via nätet, sociala media och tidningen*

Information gällande Sfx sprids även via andra kanaler än kommunen som de nyanlända är bosatta i. Internetsidor för de olika Sfx samt sociala medier var viktiga informationskällor som de intresserade fann på egen hand:

> *”En facebook-grupp för läkare utanför Sverige.”*
>
> *”Jag undersökte på internet vilka möjligheter jag har att studera svenska språket i kombination med begrepp relaterade till ekonomi för att utöva yrket ekonom.”*
>
> *“My partner found it by google searching in Swedish. I could not find it searching in English.”*
>
> *”Genom kommunens hemsida läste jag om den och fick reda på.”*
>
> *”Genom tidningen.”*

c. *Via vänner och bekanta*

Många svar vittnar om hur viktigt det egna engagemanget och intresset som vänner, bekanta och släktningar visar i sökandet efter lämplig svenskutbildning:

> *”Min syster bor här i Sverige och hon vet att det finns yrkesutbildning för medicinsk personal. Hon hjälper mig att delta här i SFM. ”*
>
> *“ Jag fick reda på det genom min man.”*
>
> *”Min kompis sa till mig att vi kan studera svenska inom vårt yrke.”*

Utifrån svaren på frågan om hur information sprids om Sfx finns det all anledning att se över hur kommunerna gemensamt bör utforma marknadsföringen av utbildningsformen i kombination med aktiva uppsökandeinsatser gällande Sfx så att fler som tillhör målgruppen får möjlighet att anmäla sig.

5.1.2 Vad är det bästa med Sfx-utbildningen?

Intensiv och inriktad mot yrket

Den snabba studietakten framhålls som mycket positivt och något som skiljer sig från det ”vanliga Sfi” som flera har påbörjat för att sedan övergå till Sfx. Såväl tidsmässigt som

innehållsmässigt motsvarar utbildningen målgruppens önskan att lära sig språket snabbt och utan dröjsmål komma ut i det svenska arbetslivet. Även möjligheten att studera på distans under pandemin uppskattas:

> *”Att det är på distans och vi kommer att göra kursen under pandemin också. Vi kan studera på tiden som passar oss. Att innehållet är relaterat till vårt jobb förutom språket”*
>
> *”Högt tempo och nivå. Är bättre än i Sfi.”*
>
> *”Jag lär mig yrkessvenska som är det bästa för mig. Vi gör många olika uppgifter tillsammans i gruppen.”*
>
> *”Jag tycker att det är bäst utbildning för eleverna att studera svenska inom deras yrke. Då kan de lära sig svenska och gå till jobb väldigt snabbt.”*
>
> *” Att man har möjlighet att få kontakter med olika myndigheter gällande läkaryrket i Sverige.”*

Studiekamrater med samma yrkes- och utbildningsbakgrund samt bra lärare

Att studera tillsammans med personer med samma utbildningsbakgrund och/eller samma yrkesområde anses värdefullt. Det handlar om att undervisningen kan fokusera på det som är kopplat till yrkesområdet, att träna det specifika yrkesspråket och att kunna diskutera gemensamma ämnen. Betydelsen av bra lärare kan aldrig överskattas särskilt i utbildningar av Sfx-karaktären:

> *“I am studying with the people who has the same field and the course focuses on my field. “*
>
> *“Jag kan kommunicera med människor som har samma yrke eller akademiska nivå”*
>
> *”Vi har de bästa lärarna, och SFM är en intensiv kurs med olika dagliga aktiviteter. Ganska duktiga, snälla, artiga och professionella lärare på SFM. Det har en bra struktur.”*
>
> *”Det bästa är ät att jag kan träffa nya vänner. Folk som är i samma situation som jag och vi kan hjälpa varandra. Det är bäst att utbildningen är på distans.”*

5.1.3 Vad är eleverna mindre nöjda med?

Kontakten med arbetslivet saknas

I sina svar uttrycker deltagarna en viss besvikelse över att utbildningen inte erbjuder tillfällen att under längre perioder vistas och praktisera på en arbetsplats, något som det kan ha funnits en förväntan om:

> *"I am not happy that the program cannot help me with getting a job, helping me find a placement in a hospital for doing a practicum so I can get my license in Sweden."*

Krav på lärarnas kompetens och lämplig pedagogik

Även om Sfx-deltagarna mestadels är mycket nöjda med undervisningen och mötet med lärarna finns det också kritiska röster.

> *"Ibland är det svårt att förstå ett nytt ämne och inte alla lärarna har en lämplig pedagogik att undervisa."*
>
> *"Varför alla våra lärare i Svenska som andra språk kurser som jag har tagit hoppar över kapitlar i vår lärobok? Varför håller de inte med bokförfattaren? När läraren hoppar över p.g.a. de tycker att det kapitlet inte är bra jag får inte chansen att följa bokens inlärningshastighet."*
>
> *" Inte alla lärare är på samma bra nivå. Vissa är utmärkta och andra är bara ok."*

Att undervisa på Sfx ställer höga krav på kompetens hos lärargruppen. Det handlar om att vara språklärare, men också om att vara insatt i elevgruppens yrkesområde för att kunna undervisa i de yrkesspecifika som eleverna förväntar sig med utbildningen.

> *"För lite yrkesinriktat kurstimmar och endast allmänna ämnen behandlades och inte ekonomiskt specifika."*
>
> *"Otillräckligt lärande av akademiska ord och läser för mycket onödig litteratur."*

Mindre nöjd med att studera på distans

Många svarande har upplevt övergången till distansutbildning p.g.a. pandemin som något olyckligt vilket lätt kan tillskrivas som ett tillkortakommande hos lärarna (och inte i själva distributionsformen av utbildningen som man är ovan med i kombination med tekniska problem):

” På grund av Corona naturligtvis är alla kurser på distans. Jag tycker att det är tråkigt särskild när man flyttar till ett annat land och kan inte träffa andra personer eller göra nya vänner.”

”Det är lite svårt att studera hela kursen bara på distans. Antalet av elever är så många i klassen vilket gör att man inte hinner ställa frågor om man inte förstår något. Jag är mindre nöjd med distanskurs och vissa lärare.”

” Online undervisningen (dåligt internet då och då och brist på en hög utrustningskvalitet). T.ex. måsta man ha sin egen laptop /enhet för att studera regelbundet.”

” Distansundervisning är tuff, tar mycket mer tid att organisera och göra uppgifter, jag kan lätt missförstås, jag blir ibland ofokuserad. ”

Utbildningen tar lång tid

Till skillnad från de som på tidigare fråga uppgett sig vara nöjda med utbildningens intensitet förekommer synpunkter i svaren om utbildningens längd och att antalet undervisningstimmar per dag är för få:

”Vi har endast 3 timmer lektionen varje dag. Jag tror att det inte är så tillräckligt för oss.”

” Jag tror lektionen måste bli längre så att vi har tillgång att prata mer och öva mer. Det är väldigt kompakt.”

”Det som är väldigt dåligt är att det tar lång tid för oss att få en svensk examen och jag känner många människor som lämnade skolan och jag tycker att studietiden för att få en examen borde vara kortare än så.”

” Den är för lång. Det krävs nästan 2 år att genomföra hela kursen.”

5.1.4 Vad saknar Sfx-eleverna i sin utbildning?

Mot bakgrund av att en överväldigad majoritet av de svarande uttryckt sig positiva och t.o.m. lovordat utbildningen blir det intressant att se närmare på vad respondenterna saknar i utbildningen.

Från svaren har vi kunnat identifiera några behov hos deltagarna som utbildningsansvariga kan överväga ifall det är möjligt att tillgodose inom ramen för dagens Sfx-program eller inför en revision av densamma. Svaren överlag berör utbildningens didaktiska innehåll, läraktiviteter/metoder samt relationen teori och praktik.

Om utbildningens innehåll och arbetssätt

En del synpunkter berör materialet som används i undervisningen, som t.ex. val av läromedel och ”läroboken”. Den svenska inställningen till läromedel kommer här tydligen i konflikt med hur några deltagare uppfattar att en lärobok bör se ut och användas. Detta är ett exempel som illustrerar betydelsen av att Sfx-lärarna förankrar sina didaktiska val (och upplägg) i dialog med deltagarna för att undvika eventuellt missförstånd och missnöje. I det ingår önskemål om fler hör- och talövningar:

> ” *Jag saknar mer praktik i tal. Vi fokuserar mycket på grammatik eller skrivuppgifter men vi har inte så många möjligheter att öva svenska med andra svenskar*.”
>
> ” *Tyvärr vi har inte praktik*.”
>
> ” *Networking till kontakter i näringsliv*.”

Kontakten med andra svensktalande och helst ute på en arbetsmiljö under praktikliknande former efterfrågas starkt av respondenterna för att detta anses utvecklar deras språkfärdighet och kännedom av det svenska livsmönstret. Även en viss frustration kan skönjas i att deras kompetenser sätts på undantag i väntan på att de först ska lära sig svenska trots att de inom vissa sektorer kan klara sig med de språk de behärskar:

> ” *I wish I could work in Sweden while I am in school. It is very hard for us who cannot work yet. We speak English and so does Sweden so this does not make sense to not use our skills*.”

Sfx-utbildningarna är en del av den kommunala vuxenutbildningen och som sådana förväntas utgå från etablerade vuxenpedagogiska/andragogiska principer som betraktar sina elever som ”vuxna” som vill ha inflytande över studiernas innehåll, uppläggning och utvärdering, som behöver lära sig erfarenhetsmässigt och problemorienterat, som lär sig bäst om ämnet är av direkt nytta - de fokuserar mer på kunskapsanvändning än på ämnet, samt att de vill ha inflytande över vad och hur de ska lära sig, och helst göra det i utbyte med andra. Sfx-

utbildningens innehåll, mål och inriktning borde i än högre grad anpassas till deltagarnas behov och förutsättningar. För de som ska genomgå ett kunskapsprov är önskemålet tydligt:

”Det saknas en speciell utbildning för att vi ska kunna klara kunskapsprovet.”

”En sammanhängande källa (som en bok) för kunskapsprovet.”

Viktigt att nämna i detta sammanhang, som berör deltagarnas synpunkter på utbildningens innehåll och didaktiska design och deras önskemål om vad som eventuellt borde inkluderas i utbildningen, är att många uttrycker sin tillfredsställelse med utbildningen som den fungerar med tillägget att de föredrar mer ”*interaktion ansikte mot ansikte*” och ”*studying with classmates in the class*”. Det senare är en vanlig kommentar som förklaras av att utbildningen övergick till en nätbaserad form under pandemin:

” Jag saknar undervisningen på plats och praktik på plats gällande yrkessvenska.”

5.1.5 Har pandemin påverkat studierna?

Undersökningen genomfördes under COVID-pandemin som föranledde att även Sfx-utbildningarna övergick till fjärr- eller distansundervisning. Det är en blandad bild som framträder i svaren med att bedriva studier via nätet, såväl positiva som negativa. På den positiva sidan nämns bl.a.

a. ***att man inte behöver åka till skolan som kan vara ansträngande för några pga. långa resetider***:

   ”*Man pluggar hemifrån istället som kräver mindre energy och man blir piggare*”

   ”*Det är lättare för att det tar mindre tid varje dag*.”

   ”*Jag påverkades inte. Jag tror att jag fick värdefull tid som jag annars skulle ha tappat i trafiken*.”

b. ***att det blir mer flexibelt och effektivt när man kan välja sina studietider:***

   ”*Distansundervisningen hjälper mig att spara tid och jag får mer tid att plugga hemma*.”

”Det är jättebra och jag kan studera på samma sätt som jag studerade innan pandemin. Det är bättre med distansundervisning. Vi kan spara tid som vi tillbringar när vi åka till skolan.” *”Det är bättre än jag förväntade. Lärare förklarar bra med hjälp av att dela skärmen.”*

”Och det är bra att vi kan få all information i ’classroom’. Vi har all information vi behöver på en plats.”

c. ***kommunikationen med läraren bli mer personlig (”one to one interaction”) och studietakten och schemat mer skräddarsydd och individanpassad***:

”Det gör det möjligt för läraren och elever att ställa in sina inlärningshastigheter och att hitta rätt läge för inlärningsschemat som passar alla elever.”

På den negativa sidan finns kommentarer som tar sikte på studiernas kvalitet som kan påverkas negativt p.g.a. tekniken som används och som kan vara bristande eller upplevas stressande, avsaknaden av social interaktion som uppstår i det fysiska klassrummet och kontakten med klasskamraterna, låg motivation som ett resultat av isolering samt, inte minst, avsaknad av praktik:

”Studiekvalitet kan drabbas av brist på ordentlig undervisning p.g.a. teknologisk fel eller brist.”

”Å ena sidan har man sparat tid för att inte åka buss/tåg/tunnelbana till skolan, men å andra sidan kan man bli stressad för att sitta framför skärmen i många timmar varje dag.”

”Social interaktion med andra studenter är begränsad.”

”Vi träffade inte med klasskamraterna, tränade språket mindre, och vi hade inte praktik.”

”Distans har en negativ effekt på inlärning eftersom eleverna kommunicerar mindre med varandra.”

” Jag kan inte träffa folk och läraren varje dag och pratar svenska.”

” Jag känner mig tröttare än om vi skulle ha lektionen på plats. Jag tror att jag orkar studera mindre.”

”Svårt for eleverna att fokusera sig och känna sig produktiv medan de isolerar sig hemma.”

”Allt fler lärare uttrycker att de är slutkörda och känner att de inte orkar … ”

Det framgår från svaren att några är bekväma med själva distansundervisningsformen för att de har tidigare erfarenhet av självstudier och för att de kan reglera sin tid. Andra som tidigare inte hade erfarenhet av distansutbildning och tyckte att det vår svårt ledde det till nya insikter och möjligheter som formen kan erbjuda:

”Innan var det mycket svårt när det började på distans. Jag vågade inte prata så mycket på svenska. Men nu har det blivit bättre. Jag har blivit självsäker med hjälp av presentationer som vi förbereder under utbildningen.”

”Personligen har jag inget problem eftersom jag har studerat på universitet i många år så jag vet hur självstudier fungerar.”

”Jag gillar distansutbildning.”

Fördelarna med distans lyfts också av de som har ett arbete vid sidan av studierna eller har små barn hemma:

”Jag har inga problem och å andra sidan eftersom jag jobbar är det väldigt bra för mig och jag kan spara tid.”

”För de som har små barn är detta en fantastisk möjlighet.”

5.1.6 Förslag på ändringar i Sfx-utbildningen

Innehållet i förslagen som presenteras i detta avsnitt har stora beröringspunkter och delvis utgör en upprepning av vad som framkom i svaren på frågan ”Vad saknar du i din utbildning”, som redovisades ovan.

Fler tillfällen att prata och träna yrkessvenska

I en stor del av enkätsvaren efterfrågas fler tillfällen där man får möjlighet att prata svenska, antingen med lärarna inom utbildningens ram eller med andra svensktalande.

”Mer kontakt med lärare och tillfälle att prata med lärare. ”

”Jag skulle vilja ha möjlighet att prata svenska med ett modersmål talande, utan att bli utvärderad, som till exempel en lärare gör.”

Många kommentarer berör utbildningens innehåll och didaktiska upplägg med olika läraktiviteter. Gällande innehållet önskas ett större fokus på yrkesvokabulär och användning av texter relaterade till yrkesområdet (istället för andra litterära texter). Att arbeta i grupper verkar inte vara en uppskattad arbetsform utan mer lärarbaserad kommunikation önskas med konsekvent och systematisk användning av ”hela läroboken”. Svaren berör också förväntningar på lärarna men det är svårt att tolka om eventuellt missnöje som kan utläsas har att göra med en viss frustration över att språkinlärningen tar tid eller om det beror på pandemin som har påverkat möjligheten att träna språkförmågan i umgänge med andra (inklusive lärarna):

> ”*Better teachers and less home work. Att tala och höra är mycket viktigt för mig när jag lär mig ett språk. Att läsa, lära sig ord, du kan lära dig dessa individuellt, men att tala och höra går båda hand i hand. Förmågan att tala påverkas illa av pandemin*. (…) *Trots att alla grammatiska uppgifter tycker jag att prata svenska är viktigare om man vill fortsätta jobba senare*.”
>
> ”*Jag mår dåligt att efter ett års studier kan jag inte säga att jag har avslutat en bok till slutet helt. varje bok vi läser lämnas oavslutad. Jag önskar att lärarens studieplan blir mer systematisk. Om vi läser en bok vi läser alla kapitel vi blandar inte ihop kapitlen och vi hoppar inte över.*”
>
> ”*Jag vill ha mer information / program / utbildning och konversation på den ekonomiska sidan och mindre på litteraturen.*”
>
> ”*Jag skulle vilja att utbildningen skulle vara mer fokuserad på yrket.*”
>
> ”*Jag skulle vilja ha att sjuksköterskor pluggar tillsammans och läkarna pluggar tillsammans. Mindre grupparbeten och mer undervisningstid Jag vill ha yrkessvenska två gånger per vecka*.”

Mer praktik önskas

Förutom fler undervisningstimmar i skolan (”*lite extra lektioner*”), mer kontakt med lärarna och fler tillfällen att prata (yrkes)svenska med andra svensktalande, efterlyser informanterna även här ”*möjligheten att gå på praktik*” på en arbetsplats. Att det kommer in nya elever i klassen mitt under utbildningens gång uppfattas som störande:

”Hela tiden kommer nya elever som förstår inte hur programmet fungerar och på grund av detta läraren spenderar mycket tid för att förklara.”

5.1.7 Övriga förslag och kommentarer från Sfx-deltagarna

Andra förslag som förekommer i svaren handlar om att förkorta *”svenska som andra språket 1,2,3 från 10 veckor till 5 veckor”*, att ge deltagarna mer information om hur det ser ut med deras olika specialiteter i Sverige i kombination med mer yrkessvenska, samt om möjligheten att få ekonomiskt studiestöd eller arbete (*”I wish I could get a student financial support or a job”*). Denna resultatredovisning avslutas med ett urval kommentarer som informanterna skrev när de avslutningsvis ombads att tillägga något ytterligare som enkätfrågorna inte täckte:

”Jag hoppas att den information jag har skrivit kommer att leda till förbättring av programmet.”

”Jag är glad att jag kunde komma in på SFM. Jag har lärt mig mycket.”

”Jag ska ställa en fråga, finns det garanti för personer över 50 år att vi kommer att kunna hitta ett jobb efter att ha fått svensk examen?”

”Tack för möjligheten att studera svenska med de bästa lärarna.”

”I det nuvarande sammanhanget där vi befinner oss är jag nöjd med att jag har denna chans att inte stagnera av det faktum att jag lär mig i den här kursen.”

<u>Sammanfattande kommentarer</u>

Även om enkätens svarsfrekvensmönster inte tillåter oss att dra slutsatser om hur olika uppfattningar fördelar sig bland Sfx-deltagarna är de tillräckliga för att indikera olika aspekter av utbildningsformen. Att enkäten besvarades under en tid som utbildningen bedrevs på distans avspeglas i deltagarnas synpunkter om just distansformen.

Inställningen till distansstudier verkar dela deltagarna. De som ogillar det anför som anledning att formen inte lämpar sig särskilt för inlärning av ett nytt språk och att den inte främjar ett socialt utbyte. Den sociala dimensionen betonas i svaren och mer interaktion med svensktalande efterfrågas vilket innefattar önskan om mer kontakt och interaktion med andra i autentiska arbetsmiljöer.

När det gäller synen på själva Sfx som utbildningsinsats jämförs den med Sfi. I denna jämförelse framträder Sfx som en mycket bättre språkutbildning p.g.a. av den homogena elevsammansättningen med avseende på ykes- och/eller utbildningsbakgrund, att den är mer intensiv, snabbare än Sfi samt profilerad mot yrkessvenska. Att möta andra nyanlända med samma mål med utbildningen kan hållas för sannolikt vara motivationshöjande och bidra till en snabbare studiegång. Trots en hög grad av nöjdhet med utbildningen, såsom tydligt framgår ur informanternas kommentarer, förekommer synpunkter om att utbildningen ändå tar lång tid.

Dessutom finns det en önskan om mer fokus på det yrkesspecifika. Undervisning i mer generella språkkunskaper anses inte vara lika intressant som det som kopplas direkt till yrkesutövandet. Detta kan sättas i relation till önskan att snabbt komma ut i det tidigare yrket även under utbildningens gång. Eftersom Sfx styrka antas vara kopplad till elevens yrkesområde torde ett större inslag av kontaktytor med arbetsfältet, integrerade i utbildningens upplägg, stärka Sfx-elevernas professionella identitet. I det avseendet och mot bakgrund av syftet med utbildningsformen står Sfx inför en såväl organisatorisk som pedagogisk utmaning som uppfordrar till omprövning och innovation gällande innehåll, samverkan med arbetslivet och inte minst rekrytering av utbildare.

5.2 Sfx-lärarna om Sfx

På grund av rådande omständigheter under pandemin har det inte varit möjligt att göra observationer och inte heller att kunna genomföra fysiska besök som det var planerat. Möjligheterna till kontakt med lärare och elever begränsades och den förändrade arbetssituationen för lärarna medförde extra arbetsbelastning vilket torde ha påverkat motivation och möjlighet att delta i studien. Underlaget i redovisningen här bygger därför på ett fåtal nätbaserade intervjuer med lärare och från skriftliga svar på ett antal frågor som vi ställde till deltagande Sfx-lärare på en kompetensutvecklingsdag (Bilaga II), under vilken vi hade medverkat. Fokus ligger främst på lärarnas syn på sina elever och det egna didaktiska förhållningssättet.

Underlaget är tyvärr för begränsat för att ge en representativ bild över Sfx pedagogiska utformning. Sfi-utbildningarnas kvalitet ur ett vuxenpedagogiskt perspektiv, dess didaktiska design samt utbildarnas bakgrund - med avseende på vuxenpedagogisk och interkulturell kompetens - behöver därför undersökas mer ingående. En sådan studie bedöms nödvändig

för att förse oss med kunskap om utbildningsformens särart och kvalitet helst i jämförelse med Sfi.

5.2.1 Lärarnas syn på eleverna och det didaktiska förhållningssättet

På frågan vad som utmärker elevgruppen svarar lärarna att de undervisar en speciell målgrupp som utgörs av akademiker, personer med mycket kompetens, personer som är studievana och som är vana att läsa olika sorters texter, något som möjliggör att hålla en hög studietakt. Det är också en grupp som är mycket motiverade, vilket också innebär att det ställs stora krav på lärarna:

”Eleverna ställer avancerade frågor så att det handlar om att möta elever med en extrem hög nivå. Vi har inte Komvuxelever.”

En viktig aspekt, upplever lärarna, är känslan av att vara utvald som elev att gå Sfx och därmed något som stärker motivationen:

”Det eleverna säger är att det går fort fram, att motivationen är högre och att man framförallt träffar andra i samma yrkesgrupp; att man får sin identitet tillbaka. Det är jätteviktigt för många.”

Ur en didaktisk synvinkel beskriver lärarna vikten av att lyfta fram elevernas tidigare erfarenheter och använda dessa som en resurs i själva utformningen av undervisningen. Det kan handla om att jämföra de olika yrkesrollerna i hemlandet och i Sverige och utgå från deras inlärningsbehov. Lärarna understryker vikten av att undervisningen är lyhörd för elevernas önskemål och anpassas till deras behov. Olika former av utvärderingar där eleverna ombeds att lägga fram sina synpunkter används som grund för att utforma undervisningen på ett för eleverna meningsfullt sätt.

Lärarna påpekar att olika undervisningsmetoder, och elevuppgifter har olika status i olika länder och det kan skilja sig i kunskapssyn och arbetssätt vilket är viktigt att som lärare vara medveten om. Detta behöver diskuteras med och förklaras för eleverna för att skapa gemensam förståelse och undanröja missförstånd. Det kan tex handla om att ha en tradition av att lära sig utantill och att följa böckernas innehåll utan undantag, från pärm till pärm, eller varför man ska arbeta i grupper.

Lärarna framhåller att de olika Sfx-utbildningarna kan skilja sig åt beroende om de riktar sig till akademiska eller olika hantverksyrken. Hur kurserna är utformade när det gäller den

yrkesorienterade delen av undervisningen och språkundervisningen skiljer sig åt. Några Sfx håller språkundervisningen åtskilt från yrkesspråket medan andra integrerar dessa i högre grad. Den snabba studietakten och infärgningen av yrkesspråket utgör dock särarten för Sfx-utbildningen.

Att under Sfx-utbildningen få möjlighet att besöka arbetsplatser, genom studiebesök eller praktik är viktigt och efterfrågad av eleverna. Att få vistas i den sedan tidigare välbekanta arbetsmiljön stärker deltagarnas yrkesidentitet: *”De trivs att se vita rockar och höra folk prata.”*

För att bli anställningsbar i det svenska arbetslivet ställs höga krav på eleverna. Det handlar om att lära sig det svenska språket, både det som kan relateras till yrkesutövningen och det vardagliga umgänget. Det är kunskaper som behöver tid för att kunna utvecklas och behärskas till den nivå som arbetslivet kräver:

”Att ta åt sig och lära sig allt som ingår i SVA 3 plus yrkessvenska och medicinsk svenska, praktik och auskultation, dokumentation// Och de måste ha medicinskt språk och kunna utrycka sig så att patienter förstår. Inte bara en medicinsk och latinsk vokabulär. Den tiden behövs när det gäller språket…”

5.3 Tidigare Sfx-deltagares berättelser

5.3.1 Undersökningens metod

Intervjuer genomfördes med fem före detta Sfx-deltagare. Genom intervjuerna, som hade karaktären av informella samtal, var syftet att få fram deras berättelser om tiden innan de flyttade till Sverige, deras första tid i det nya landet och deras möte med Sfx, samt tiden efter att de hade avslutat Sfx. Valet av relativt ostrukturerade intervjuer ansågs lämpligast för att sätta deltagarnas etableringsresa i det nya landet i ett meningsfullt sammanhang (Kvale & Brinkmann, 2014; Czarniawska, 1998). Empirin består således av intervjupersonernas egna berättelser, erfarenheter och meningsskapande. Det är genom dessa berättelser som vi får en större förståelse för intervjupersonernas livserfarenheter och hur individuella och samhälleliga förhållanden har påverkat deras strategier för att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.

På grund av den pågående pandemin genomfördes intervjuerna via Zoom och telefon. De fem deltagarna, två kvinnor och tre män, hade olika yrkes- och utbildningsbakgrund. I vårt

begränsade urval strävade vi medvetet efter ett brett spektrum av informanter när det gäller kön och andra "bakgrundsvariabler". Kontakt med intervjupersonerna etablerades genom lärare i Sfx och personliga kontakter. Även om intervjuer ansikte mot ansikte förmodligen skulle ha möjliggjort en annan form av interaktion, gav intervjuer via digitala verktyg möjlighet att få rika berättelser från de intervjuade. För att få det djup i intervjupersonernas berättelser som eftersträvades gjordes ansträngningar för att skapa ett samtalsklimat som skulle underlätta detta (Hydén, 1997). Även om de förutbestämda intervjuområdena gav en riktning för samtalet var målet att vara flexibel under samtalet och låta intervjupersonerna själva berätta sin historia, sina erfarenheter och sina reflektioner (Mishler, 1986). Deras språkliga nivå i det svenska språket varierade. Även om de frågor som ställdes och berättelserna som berättades inte orsakade några problem när det gäller förståelsen, sade intervjupersonerna att språket ibland kunde hindra dem från att uttrycka sig fullt ut. Intervjuerna spelades in och transkriberades ordagrant, med vissa språkliga justeringar för att underlätta förståelsen.

Vetenskapsrådets (Vetenskapsrådet, 2017) principer för god forskningssed har beaktats vid genomförandet av intervjustudien. Varje intervjuperson ombads också att läsa och godkänna sitt eget porträtt som presenteras här och beslutade om det skulle anonymiseras eller inte.

Våra intervjuer med de fem f.d. Sfx-deltagarna varade i mer än en timme men här kommer de att presenteras i form av mindre personporträtt där utdrag ur de intervjuades egna utsagor framträder ordagrant. Mot bakgrund av det analyseras sedan resultatet i fyra teman av vilka det fjärde som handlar om deltagarnas ansträngning att hitta jobb och etablera sig på arbetsmarknaden (framförallt efter Sfx) hamnar i fokus.

5.3.2 Personliga Porträtt

Fernando (42 år)

Vid tiden för intervjun hade Fernando varit i Sverige i 11 år. Han är född och uppvuxen i Brasilien, men det var kärleken som förde honom till Sverige. Han träffade sin svenska flickvän under en resa i Thailand. Med sig i sitt ”bagage” till Sverige hade han en 5-årig agronomutbildning på universitetet i San Paolo och några års arbetslivserfarenhet, som soja- och sockerrörsingenjör, och som konsult på ett jordbrukskooperativ:

> *”Mitt mål den första tiden var bara att överleva, så jag var öppen för allt möjligt för att klara mig här. Jag kunde ju bo hos Malin som hade en lägenhet här, det var det mista*

problemet, men jag måste börja ta tag i mitt liv. Jag var plötsligt i en helt ny marknad, jag pratade inte språket, jag måste klara mig. Jag tog en massa småjobb hit och dit. Min första krona som jag tjänade i Sverige var genom att massera en hund … (skratt), ja det är sant, som hade blivit opererad och hade lite ont i ryggen och behövde lite massage. Där tjänade jag mina 100 kr om dan för att passa hunden och massera hunden. Det är inget fel med det, det var roligt och det var vad jag kunde göra, samtidigt var det ett stort steg ner i livet från att lämna Brasilien med en master degree i agronomi, en superspecialistutbildning, och ha jobbat med stora banker och kooperativ… Det är ett stort steg ner. Men jag tycker det var det som måste göras och det har jag gjort. Jag gjorde massor med annat, jag har jobbat i restaurang, skottat snö från taken och allt möjligt för att kunna klara mig under den första perioden."

Redan från början gick han för att anmäla sig till Sfi där han bodde och där såg han på en skärm att det fanns en speciell språkutbildning för nyanlända ingenjörer som Järfälla Komvux erbjöd i samarbete med KTH. Efter att ha läst två veckor på en vanlig Sfi-klass började han på Svenska för ingenjörer (SFINX):

"*För mig var det bara perfekt (…) Mycket bättre kvalitet på svenskundervisningen än Sfi, som jag hade hört talas om. Sfi har inget bra rykte. Jag sa att jag vill göra det och ansökte om att gå på SFINX*."

Kontrasten mellan SFINX och Sfi-klassen beskriver Fernando som två skilda upplevelser som enligt honom berodde på deltagarnas motivation och lärarnas engagemang. Efter sex månader språkstudier i Jakobsberg fick han möjlighet att välja bland svensktalande kurser på KTH för att komplettera sin tidigare utbildning:

" *Jag har nu 13,5 poäng från KTH… och de poängen har varit värda mer än de 280 från Brasilien. Poängen var att ha en KTH-utbildning i CV-et, i mina kontakter förstås med företag... Det är stor skillnad om du ska göra praktik. Om du är bara en nyanländ invandrare här blir det jättesvårt för ett företag att ta in dig som praktikant…det är lite svårt att motivera. Men är du en KTH-student, då är du absolut välkommen. (…) Är du från KTH, du är välkommen in. Det öppnar dörrar. På KTH får du kontakt med alla företagen där, du pratar med lärarna som har kontakt med alla företagen*"

Mötet med KTH och vistelsen i dess akademiska miljö uppskattade Fernando särskild mycket för att han behandlades som en akademiker som hade studerat agronomi på ett ansett universitet och som nu läste vidare:

> ”*Då kom jag tillbaka till vem jag var, vad jag kan och vad jag brinner för. Åtminstone såg de mig som en ingenjör från Brasilien och inte som en invandrare*.”

Under tiden Fernando studerade på KTH letade han aktivt efter att komma i kontakt med det svenska arbetslivet. Han erbjöd sig själv att praktisera i en nystartad butik specialiserad på utbildning och utrustning för Kitesurfing:

> ”*Så jag gick dit och knackade på dörren. Jag presenterade mig och sa att jag pluggar men känner inte många här, eller inga alls, och har tid över … jag skulle kunna hänga här och hjälpa till. Får jag jobba här med er. Ni behöver inte betala mig, jag vill bara komma hit, ha ett socialt nätverk med folk som jag kan prata med och allt det där…*”

Efter en tid blev Fernando tillfrågad av butiksägaren att arbeta som Kitesurfinginstruktör vilket innebar en tillsvidare anställning: ”*min första riktiga anställning exakt ett år efter att jag hade kommit till Sverige*”. Fernando hann arbeta i surfingbutiken i två år när han blev headhuntad av Alfa Laval som affärsutvecklare med inriktning mot den brasilianska marknaden. Han trivdes med det nya arbetet men stannade där bara ett år på grund av det långa reseavståndet som frestade på familjelivet. Han blev arbetslös och sökte febrilt olika jobb, men tiden gick utan resultat. Känslor av desperation och frustration tog över:

> ”*Jag visste att jag har så många egenskaper, jag kan så mycket … varför vill inget företag ha mig? Tills en dag då jag började tänka: om jag är så bra som jag säger att jag är, varför ska jag vänta tills någon ska anställa mig? Jag ska anställa mig själv… Då startade jag mitt eget företag. Jag måste ha ett jobb, och vad är enklast att ta sig in på marknaden? Byggbranschen.*”

I fyra år utvecklade Fernando framgångsrikt sin byggfirma tills han sålde den, återigen för att prioritera familjen och ha mer tid med sina småbarn som inte kunde förstå varför pappa arbetade hela tiden. Han drömde om ett 9 till 17-jobb och genom sina kontakter fick han en tjänst som fastighetstekniker och senare som serviceledare och chef på ett HSB-kontor i Stockholm. I den nya positionen träffade han många invandrade individer, med liknande

erfarenheter som hans, som sökte arbete hos honom: ”*Då fick jag se samma situation från andra sidan bordet och det tyckte jag var så häftigt i min karriär*”.

Fernandos nuvarande anställning, som han stortrivs med, började när han hade jobbat två år på HSB. Jobberbjudandet kom från det multinationella företaget Clean Air som specialiserar sig inom luftfiltrering med huvudkontor i Solna och verksamhet över hela Europa:

> *”Nu har jag 11 olika företag under mig över hela Europa. I den fasen i mitt liv (…) Jag brukar säga att jag numera bor mer på Arlanda och utomlands än hemma.”*

Feodor (39 år)

Feodor är född och uppvuxen i Rysslands fjärran öster. Han kom till Sverige 2012 för att förenas med sin flickvän som var gravid med deras första barn. Med sig hade han en 5-årig universitetsutbildning i internationell turism från Far Eastern National University i Vladivostok, en av Rysslands äldsta och största universitet i regionen samt en 1-årig utbildning i rysk skatterätt från Far Eastern State Academy of Economics and Management.

Parallellt med studierna på universitetet arbetade han inom olika företag, som säljare på ett ställe och sen på ett holdingbolag som säkerhets- och arbetsmiljöansvarig. Efter studierna fick han anställning på en stor cementfabrik med drygt 2000 anställda, som förman inom frakt- och emballageavdelningen. Han hann också skaffa sig erfarenhet från arbete på ett Inkassoföretag, där han ansvarade för kundkontakter, och från att ha startat en egen firma som sålde förbrukningsvaror till bl.a. hotell, spaanlägningar och värdshus. Feodors arbetslivserfarenhet i hemlandet hade ingen direkt anknytning till hans utbildning inom turism och servicenäringen:

> ”*Nej, jag jobbade med turister först här i Sverige när jag flyttade hit. Jag hade börjat jobba lite i hemlandet, men i olika branscher, inte inom turism*”.

Den första tiden i det nya landet präglas av besök på olika myndigheter, framförallt Migrationsverket och Sfi. Feodor var klar med nivå C på Sfi på utbildningscentrum i Järfälla kommun när någon bekant upplyste honom om Sfx. Han anmälde sitt intresse och efter en relativt lång tid (”*det gick inte så snabbt att komma till SFEJ då*”) började han sina SFEJ-studier på Åsö vuxengymnasium:

”Jag fick hjälp med ansökan av studievägledaren i Järfälla eftersom det här är ingenting som man kan fixa själv. Även nu. Vi har bekanta som har flyttat hit inte så länge sedan och kvinnan vill plugga, hon är välutbildad, men hon vet ingenting om det. Hon bara har hört talas att det inte går att plugga på en annan kommun än den du är bokförd i.”

När Feodor tänker på tiden han studerade svenska på SFEJ uttalar han sig mycket positivt i jämförelse med Sfi och SAS. Innehållet i SFEJ-utbildningen fann han mer relevant:

” SFEJ var faktiskt den bästa språkskola, för mig i alla fall här i Sverige. Det var intensivt och det skiljer sig från Sfi och SAS på kommunal nivå. Språkundervisningen var orienterad på begrepp och uttryck kopplade till ekonomer och jurister typ.”

På SFEJ läste Feodor klart Sfi nivå D, samt SAS (Svenska som andra språk) på grundnivå, men blev inte klar med hela SFEJ-utbildningen av ekonomiska skäl. Han sökte alla möjliga jobb eller praktik för att kunna ha inkomster och för att få ett eget hyreskontrakt istället för att betala ”*dubbelt eller trippelt så mycket*” för att bo i andrahandslägenheter:

”*Om man kommer från ett annat land och har en familj så måste man försörja den. Jag gjorde ett uppehåll med utbildningen och sökte en praktik först på en turistbyrå men de tackade nej p.g.a. att jag inte är så bra på engelska, trots att jag läste engelska under många år genom hela min utbildning.*

Sin första praktik fick Feodor med hjälp av en rysktalande coach från Arbetsförmedlingen:

”*Hon pluggade på Lunds universitet och kunde förklara hur allt fungerade här. Hon hjälpte mig mycket. Hjälpte mig med att hitta praktik på ett företag som kontorsvärd och administratör/ekonomiassistent. Jag hanterade de enklaste uppgifter med fakturor och sånt, förde in information i systemet och liknande. Men många företag utnyttjar bara praktikanters jobb och har ingen tanke att anställa… De sa till mig att om du vill jobba hos oss måste du skaffa en svensk ekonomiutbildning, det räcker inte med din. Även om din utbildning från hemlandet räknas som ekonomiutbildning räcker den inte*.”

Erfarenheten från sin praktikarbetsplats och besvikelsen över att han saknade en ”*svensk ekonomiutbildning*” fick honom att tänka på att skaffa sig en ny utbildning som kanske kunde vara gångbar ”*över hela världen*”. Men innan han bestämde sig att börja på en ny utbildning med inriktning mot affärsutveckling och logistik hade han fått anställning som turistguide i Stockholmsregionen till rysktalande turister. Anställningen upphörde dock när turistflödet

från Ryssland minskade drastiskt med anledning av händelserna i Ukraina. Då blev Feodor kontaktad av en rysk kille som drev ett aktiebolag inom byggbranschen och erbjöd honom en ”*tillsvidareanställning där trots att jag inte hade någon erfarenhet från byggbranschen*”. Men han trivdes inte i den nya arbetsmiljön:

> ” *Det var smutsigt, dammigt, bullrigt … Jag har skadat min syn där faktiskt och jag måste använda glasögon. Jag bytte sen företag och fick högre lön men pga. arbetsbrist fick jag sluta efter några månader… Då tänkte jag att det kanske är dags att ansöka efter någon utbildning*.”

Försörjningsbördan tvingade Feodor att söka olika sysselsättningar som innebar att han inte helt kunde fullfölja helt Sfx-utbildningen, trots att han var tillfreds med den. Av samma anledning gjorde han olika avbrott under tiden han studerade där och kunde därför missa vissa inslag som ingick i den, som t.ex. när det ordnades träffar med verksamma ekonomer och jurister från olika företag. Trots det är Feodor tacksam för att han fick möjligheten att delta i en lärmiljö som SFEJ-utbildningen utgör tillsammans med andra med liknande bakgrund och nivå: ”*De flesta är högutbildade och ambitiösa och når sina mål. De vet att de kan*”. SFEJ-utbildningen har haft stor betydelse för honom, inte minst socialt. Även om det har gått några år har han fortfarande kontakt med några klasskamrater från SFEJ. De är i princip hans sociala nätverk:

> ” *För mig är det mest med mina klasskamrater som jag har kontakt med för att jag har ingen svensk vän, faktiskt, bara bekanta. Det är mest mina gamla klasskamrater som är det nätverk som kan tipsa eller rekommendera en till sin chef eller kamrat och så. Det är lite svårare med svenskar…*”

Carmina (42 år)

Carmina kom från Rumänien till Sverige i oktober 2006 för att förenas med sin svenska make. Hon hade då en lärarutbildning i engelska och rumänska, samt två mastersutbildningar från hemlandet, en i Litteraturvetenskap och en i Educational Management. Vid tiden för flytten till Sverige hade Carmina påbörjat en forskarutbildning i litteraturvetenskap i Rumänien, där de obligatoriska kurserna var avklarade, men själva avhandlingen var inte färdig. Det fortsatta

avhandlingsarbetet innebar många resor till Rumänien för att träffa handledare och söka efter litteratur. Den första tiden i Sverige beskrivs som tuff, ett nytt land, ett nytt språk:

> ”*Innan jag kom till Sverige jobbade jag i Rumänien som engelsk lärare på gymnasiet. När jag började doktorera jobbade jag som junior assistant på universitetet och höll seminarier i litteraturvetenskap.*
>
> *Det var ganska svårt… I början var det väldigt trevligt att vara i Sverige, att veta att man ska bo här…byta land…allt är nytt. Men efter ett tag saknar man hemlandet, man saknar jobbet. Man måste kämpa så mycket för saker som jag redan hade kämpat för… så att man gör allt om igen. Men det fungerade. Det var bra, jag var väldigt ambitiös att studera svenska så fort som möjligt*.”

I januari 2007 började Carmina på SFP (Intensiv svenska för pedagoger) som idag ingår i SIFA (Stockholms intensivsvenska för akademiker). Innan dess hade hon börjat studera Sfi på Sfi-centrum där hon så småningom fick höra talas om en språkutbildning för nyanlända pedagoger, som var snabbare än den vanliga Sfi-utbildningen:

> ” *Jag tänkte att det här är underbart. Att det är intensivt, att man kan träffa människor från andra länder som också är lärare och utbyta erfarenheter, att man har en kurs som visar hur man gör här i Sverige och jämföra med våra hemländer. Yrkeskursen och språkkurserna var ganska anpassade till våra erfarenheter. Vi kunde diskutera, och vi kom alltid tillbaks till våra bakgrunder på något sätt i diskussionerna och uppgifterna som lärarna gav oss…. Det var helt fantastiskt. Den bästa skolan*.”

Under yrkeskursen ordnades studiebesök på olika skolor och även praktik en dag i veckan under en hel termin, något som Carmina tycker hjälpte henne och sina studiekamrater att se hur svenska lärare jobbar och jämföra med hemlandets skolor. För henne var kanske skillnaderna inte så stora med undantag för disciplinen som var större i Rumänien:

> ”*Det var det som jag märkte, det var lite för mycket frihet (i den svenska skolan) och eleverna var överallt, men man förstod också att man har kanske andra undervisningsstilar*.”

När SFP-utbildningen var avklarad 2008 påbörjade hon den kompletterande utbildningen på universitetet för utländska lärare (ULV) för att komplettera med kurser som hon saknade i sin lärarexamen från hemlandet.

Efter SFP-utbildningen tog Carmina anställning som modersmålslärare och fritidslärare samtidigt som hon skrev klar sin doktorsavhandling som hon disputerade på 2010. För att förbättra sina kunskaper i svenska och utöka sina ämnen började hon studera svenska som andraspråk på universitetet:

> ”*Sen lämnade jag fritids och började jobba som engelsklärare på en skola i Nacka, det vara bara en termin. Efter det hittade jag jobb som lärare i SVA på Lernia och då var jag nästan klar med min utbildning i Svenska som andra språk. Jag hade nästa 60 hp, studerade efteråt till 90 hp och skrev kandidatuppsats i Sva. Jag bytte sen till Hermods och var där i 5 år samtidigt som jag pluggade spanska så jag fick ett ämne till. Sen började jag min anställning som Sva-lärare på Sifa 2017*.”

Sedan ett år tillbaka har Carmina ett uppdrag som coordinator inom SLTS, Stockholm Learning and teaching studies, vid sidan av sin tjänst som Sifa-lärare, där hon får möjlighet att vara i kontakt med forskningen och lärare på fältet.

Carminas erfarenheter av SFP-utbildningen och den egna resan att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden utgör en ovärderlig tillgång i hennes arbete som lärare på Sfx-utbildningen. Denna bakgrund gör henne ännu mer lyhörd för Sfx-deltagarnas behov, svårigheter och förväntningar och vad som eventuellt behöver utvecklas inom Sfx så att deltagarna kan bättre bli rustade för den svenska arbetsmarknaden och kunna fortsätta arbeta med sitt yrke i Sverige:

> ”*Vi har bra språkkurser (på Sifa) men fortsätter utveckla dem. Vi ger lite mer stöd till de som behöver mer träning på att skriva och tala. Att tala språket är väldigt viktigt och jag skulle säga att ännu fler kurser skulle kunna erbjudas eleverna, kanske på eftermiddagen efter de vanliga klasserna. Våra elever är akademiker. De är väldigt duktiga på att skriva och läsa, men de behöver ibland extra hjälp med att träna tal och hörförståelse*, särskilt i de tidiga kurserna (---)
>
> *Även att få komma ut i skolorna, för pedagogerna, det är viktigt att ha kontakt med den svenska skolan och gå ut på praktik att göra olika skolbesök. Bara att se klassrummen och vara lite på olika lektioner hjälper mycket för att ha en uppfattning.*
>
> *Sedan lite tidigare information om Ulv, lärarlegitimation, Skolverket … att man måste skicka alla papper till UHR och det är många som inte vet. När jag var på Sifa fick jag inte*

så mycket information från början som jag ville och jag saknade det där. Det var mycket forskning på egen hand om vad jag ska göra efteråt, och mycket som man inte vet. Fast min man är svensk kunde han inte så mycket av det där."

Carmina skulle vilja se att Sfx-utbildningarna tillhandahöll mer vägledning även på individuell nivå för bättre stöd och orientering kring möjligheter och svårigheter gällande ens anställningsbarhet på den svenska arbetsmarknaden och de olika vägarna in i yrket i Sverige. Hon anser också att Sifa, med tanke på deltagarnas akademiska bakgrund, med fördel hade kunnat anordnas i universitets regi vilket skulle stärka dess status och identitet som utbildningsform. Carmina understryker att detta på intet sätt får tolkas som en kritik av dagens Sfx utan tvärtom som ett sätt att göra en bra utbildning ännu bättre:

"*Våra elever är väldigt stolta över att gå på Sifa, både för att de studerar väldigt snabbt men också för att de träffar andra som har samma bakgrund i yrket. Det är viktigt när man kommer från andra länder att man kan diskutera jobb och möjligheter… Vi hjälper varandra. Det känns som att vi är som en stor familj.* "

Morteza (21 år)

Morteza kom till Sverige som ensamkommande när han var 16 år. Han är född och uppvuxen i Iran av afganska föräldrar som hade flyttat ditt för 40-45 år sedan fast han är inte helt säker på tiden. Han gick bara 4 år i skolan för att han var tvungen att arbeta som skräddare och svetsare, men utan någon utbildning i det. Föräldrarna har ingen utbildning alls. Hans mamma var hemmafru för att ta hand om sina 7 barn. Mortezas resa till Sverige gick från Iran via Turkiet över till ön Lesbos i Grekland i en liten båt med 35-40 personer. Därifrån fortsatte han till Makedonien, sen till Ungern och så småningom till Sverige. Anledningen till att slutmålet blev Sverige var inte Mortezas idé:

"Jag visste inte ens att det fanns något Sverige. Det var inte jag som tog mig hit själv utan en annan som liksom hjälpte mig… Jag vet inte men det var inte bara en utan flera; från Iran till Turkiet var det en person som hjälpte mig. Sen var det hans kompis som hjälpte mig vidare… de var alltså människosmugglare som fick betalt för det."

När Morteza kom till Sverige blev han placerad i en familj. På grund av platsbrist fick han vänta i 6 månader innan han började i skolan. Ungdomsgymnasiet och det introduktionsprogram som han gick i under två år beskriver Morteza som "*inte riktigt gymnasium utan som en skola*

för handikappade eller något sånt". Att börja skolan i Sverige beskriver han var tufft. Det var inte bara språket som var främmande, utan även alfabetet var annorlunda än det han mött tidigare. Även om Morteza kunde läsa på persiska var det inte samma bokstäver som i det svenska språket.

Efter att ha slutfört ungdomsgymnasiet fick Morteza hjälp av de sociala myndigheterna med bostad och även vidare utbildning på Komvux. Morteza påbörjade en utbildning till bilmekaniker, men kände snart att det inte passade honom. Eftersom han hade tidigare erfarenhet av svetsarbete rekommenderades han att prata med rektorn som tipsade om Sfx för svetsare på Centrum Vux i Haninge. Hans betyg räckte inte för att börja på ett ordinarie yrkesprogram men på Sfx-svetsutbildningen fick han börja, efter en intervju med läraren där.

Sfx-gruppen Morteza hamnade i bestod av både nyanlända och andra som hade varit i landet i flera år. Gemensamt för alla var att de hade erfarenhet av svetsning, med något undantag. Sfx-utbildningen innebar både undervisning i det svenska språket och svets. På grund av pandemin och lärare i riskgrupp blev svenskundervisningen helt på distans. Däremot skedde svetsundervisningen på plats och beskrivs vara i fokus. Eftersom Morteza hade relativt goda kunskaper i svenska blev han uppmanad att läsa böcker på egen hand istället för att delta i svenskundervisningen:

Några elever i Mortezas Sfi-grupp var äldre och hade problem med språket vilket gjorde det svårt att ta till sig teoretiska moment. Morteza ställde upp och hjälpte sina studiekamrater med språket så mycket han kunde genom att bl.a. googla efter information och förklara vad olika saker betyder och hur de fungerar. För Morteza är språket inte alltid ett avgörande hinder till arbete utan det som räknas för företaget är "*hur du jobbar och om du förstår vad du gör*. *De som hade problem med språket, men hade jobbat i 20 år som svetsare i hemlandet, de fick jobb*". Hans kompis t.ex. pratade väldigt bra svenska men han fick inte jobb för "*han var inte intresserad, han kom försent och höll på med mobilen och så. Du vet när man är på praktik man vill ju visa hur man är och hur man jobbar*."

Inom ramen för utbildningen fick Morteza göra praktik i två månader på ett företag:

> "*Men eftersom jag var en duktig elev i skolan hade min lärare pratat med chefen på företaget om jag kunde börja min praktik hos dem. När jag intervjuades av chefen fick jag berätta vad jag kunde om svets. Han blev imponerad och frågade om jag kunde börja*

jobba för dem. Det var semestertider och de behövde personal. Efter en månad sa de att de var nöjda med mig och att de behöver mig. Det kändes underbart att jobba där under sommaren. Annars skulle jag vara hemma hela sommaren och inte göra någonting. När jag blev klar med praktiken fick jag direkt anställning på samma företag."

Inte alla i Mortezas Sfi-grupp fick ett arbete efter utbildningen trots att de har gjort praktik på olika ställen. Morteza tror att det spelar roll vilket företag man råkar göra sin praktik på men viktigast är på hur man är själv: "*Här i Sverige är det några punkter som man måste tänka på*", som t.ex. att man ska passa tider och visa intresse och engagemang för arbetet. Koronaepidemin, tillägger han, har också bidragit till att det blivit svårare att få ett jobb samtidigt som många förlorade sina jobb.

Även om Morteza var nöjd med sin Sfx-utbildning önskar han att den erbjöd också de speciella moment som krävs för att utföra mer komplexa svetsuppgifter i svetsning och för att få en fullständig svetslicens:

"*Det fick vi inte från skolan .. Intyget vi fick från Sfx-utbildningen är inte en fullständig licens som motsvarar utbildningen på ett yrkesgymnasium. Det är bara ett intyg som i mitt fall ser bra ut… jag fick A på allt, men det skulle vara bättre om intyget från Sfx-utbildningen var på samma nivå som på yrkesgymnasiet … Det är nog en ekonomisk fråga eftersom det är en speciell utbildning som kostar mycket pengar*."

Morteza anser också att utbildningen hade kunnat vara längre för att man ska lära sig "*mycket mer när det gäller språket*" och helst inte ha svenskundervisning "*bara en gång i veckan på fredagar. Det hjälper inte*".

Trots Mortezas tuffa bakgrund och mödosamma resa till Sverige har han lyckats skaffa sig en ordnad tillvaro som han är tillfreds med. Det var också hans inställning redan från början i det nya landet, som gett honom möjligheter att bli självständig och utvecklas:

"*(Det svåraste) för mig var att hitta jobb. I början, det första ett och ett halvt år det var bara att få stanna kvar här i Sverige och att få uppehållstillstånd. Men efter det tänkte jag bara på att kunna utvecklas ensam och inte få hjälp från andra. Just nu, klarar jag mig, jag klarar mig bra. Under utbildningen när jag började på praktiken fick jag också körkort. Under utbildningen fick jag studiehjälp från CSN och kunde betala hyran och spara lite pengar för körkortet. Jag sparade under ett helt år för det. Det kostade*

jättemycket för mig. Så jag har nog allt. Jag har min egen lägenhet, jag har min bil, jag har nog allt. Så jag tror att det kommer att bli ännu bättre i framtiden."

Geranaz 30 år

Geranaz är uppvuxen i Iran, där hon läste ett naturvetenskapligt program på gymnasiet och sedan studerade till sjukgymnast, som är en fyraårig utbildning i Iran. Direkt efter sin examen, 2002, flyttade hon till sin iranska make i Sverige. Geranaz berättar att båda hennes föräldrar är akademiker och arbetar som lärare och forskare i Iran. Hennes pappa undervisar i engelska på universitetet. Hennes intresse som yngre var språk, både persiska och engelska. När hon kom till Sverige fick hon höra att det inte var självklart att det fanns möjligheter att börja på Sfi direkt. Hon var beredd att åka iväg från hemorten för att kunna påbörja studierna i svenska så snart som möjligt. Att inte kunna påbörja studierna i svenska direkt beskriver Geranaz som frustrerande. Att bara vara hemma var inget alternativ. Relativt omgående blev hon dock erbjuden en plats på SFI. De elever som Geranaz mötte på Sfi-utbildningen var en blandad grupp med varierande erfarenheter av tidigare skolgång. Hon hade varit i landet i tre månader och snabbt lärt sig språket, vilket fick Sfi-läraren att undra hur länge hon hade varit i Sverige och om hon hade studerat något tidigare. Geranaz svarade att hon var utbildad sjukgymnast i sitt hemland, vilket ledde till att Geranaz fick rådet att istället anmäla sig till Sfx för medicinsk personal. Eftersom alla deltagare i Sfx var akademiker var tempot högre, kraven högre, stimulerande och roliga:

> *" Det var en enorm skillnad att börja på Sfx. Å ena sidan läraren, kraven och förväntningarna var mycket högre och det passade mig, och å andra sidan klasskamraterna jag arbetade med. Jag blev stimulerad och jag kände att det här var roligt. Det andra* (Sfi) *var inte roligt. Jag stod där i två veckor och undrade hur många gånger ska vi hålla på med samma saker... Jag kommer att ruttna här* (skratt). *På Sfx var det annorlunda, det var roligt och stimulerande och så rullade det på där."*

Genom bekanta fick Geranaz kännedom om ett äldreboende i staden som behövde personal. Hon sökte och blev positivt bemött. De gav henne chansen att börja och se om hon klarade av det, trots att hon inte talade flytande svenska:

> *"Jag gick dit och sa: 'Jag är sjukgymnast och just nu studerar jag språket, men jag har erfarenhet av sjuksköterskeyrket'. De var positiva och sa: 'Kom in och försök att se hur*

det går och hur mycket du förstår'. Och jag förstod allt, men det var svårare att uttrycka mig. De sa att det viktigaste är att du förstår. Så jag fick ett jobb där som vikarie medan jag studerade på Sfx."

Genom att arbeta på ett vårdhem som vårdbiträde, parallellt med Sfx, fick hon möjlighet att träffa patienter och prata om vård med kollegor.

När Sfx var klar ansökte Geranaz om svensk legitimation som sjukgymnast genom Socialstyrelsen. Det var denna instans som kontrollerade betygen från Iran och godkände att hon gick vidare till de teoretiska och praktiska proven som anordnades på Karolinska Institutet. Efter att ha genomfört och klarat testet erbjöd chefen, på arbetsplatsen där hon hade arbetat som vikarierande vårdbiträde, henne en anställning som sjukgymnast.

Efter att ha arbetat några år inom äldreomsorgen och primärvården bestämde sig Geranaz för att studera till vårdlärare. Idag arbetar hon inom den kommunala vuxenutbildningen på vård- och omsorgsprogrammet.

När Geranaz får frågan om vilken hjälp nyanlända invandrare med yrkesbakgrund skulle behöva nämner hon möjligheten att komma ut i ett tidigt skede under Sfx för att få inblick i det verkliga arbetslivet, ökad insyn i svensk vård och omsorg och att praktisera det svenska språket:

" Vi skulle fått vara mer i den autentiska vårdmiljön vare sig det skulle varit studiebesök, auskultationer, inte att bara en vecka, utan att vi fått göra det fler gånger, fått träffa fler personer. Den biten skulle kunnat vara mer av tycker jag."

Det handlar om att få en inblick i hur sjukvården fungerar i Sverige, säger Geranaz. Även om sjukgymnastutbildningen i Iran liknar den i Sverige finns det vissa skillnader i det praktiska arbetet, till exempel tekniska hjälpmedel, träningsutrustning och de metoder som används. Den ångest hon kände inför allt det nya hade kunnat undvikas om hon hade kommit ut i yrkeslivet tidigare för att greppa konceptet:

" Sedan tycker jag att SFA kunde ha fyllts med mer praktisk information, hur man kommunicerar med patienterna och får en bättre bild av vården. Jag fick den när jag kom ut och höll på att få min sjukgymnastlicens. Då fick vi göra en praktisk del och programmet hade inte förberett oss för det. Vi hade en veckas auskultation, men teoretiskt hade vi inte fått öva på vad en sjukgymnast ska fokusera på, vad sjukgymnaster ska tänka på; det var väldigt allmänt. Den praktiska delen var ett stort

hinder för mig, jag kände att jag inte var förberedd för det … men tydligen var jag det eftersom jag klarade provet. Språkligt sett tyckte jag att jag saknade ord, lite om hur man ska prata och interagera med patienterna under examinationerna (...) Numera tror jag att de får det eftersom de har vårdlärare i programmet."

Förutom vikten av att träffa lärare med en gedigen sjuksköterskeutbildning betonar Geranaz också vikten av att få stöd och vägledning om hur man ska gå vidare efter Sfx-utbildningen. Detta skulle underlätta vägen till fortsatta studier eller till arbete:

" Jag tycker att man kanske borde ha en jobbcoach som kan gå in och stötta en, för det är en konst att söka jobb och att ha modet att gå in för att söka. Det skulle ha varit väldigt svårt för mig om jag inte hade haft den där sjuksköterskan som hjälpte mig, att gå till olika vårdcentraler för att söka jobb. Det är språket och självförtroendet och många andra saker, som t.ex en vän eller någon med kontakter ... som definitivt skulle hjälpa."

5.3.3 Tematisk analys

Ett nytt land och ett nytt liv / Strävan efter en ny och bättre tillvaro

Människor väljer att lämna landet som de är uppvuxna i och flytta till Sverige av olika anledningar. En av de intervjuade skiljer sig från de andras. Hans första tid i Sverige som ensamkommande flyktingbarn följde bestämda regler och omhändertaganderutiner. De andra intervjuades invandringsskäl uppvisar ett likartat mönster. De kom till Sverige i vuxen ålder för att de har träffat en partner bosatt i Sverige. Kännetecknande för alla fyra var att de hade minst en högskoleutbildning från hemlandet och, med ett undantag, arbetslivserfarenhet från ett yrke som de hade utbildning för. Som nyanlända möter de samma typ av utmaningar: ett helt nytt land och ett nytt språk, en okänd arbetsmarknad och intensiva kontakter med myndigheter. Eftersom syftet var att bosätta sig i landet var de motiverade att anstränga sig för att hitta sin plats i den nya tillvaron. Att lära sig språket och att hitta en sysselsättning för att klara sig ekonomiskt hade högsta prioritet. I det avseendet genomgår våra intervjuade i princip samma process som invandrare i gemen. Hur sedan resan in i den svenska gemenskapen gestaltas avgörs av de stödstrukturer som samhället tillgängliggör och den enskilda individens drivkraft. Mötet med Sfx beskriver de som en avgörande händelse i deras nya liv.

”En snabbare och stimulerande utbildning” – Mötet med Sfx

De intervjuade fick kännedom om Sfx först när de hade börjat Sfi i den kommun som de bodde. Vanligtvis var det Sfi-läraren som informerade om denna speciella språkutbildning som var avsedd för nyanlända med en viss utbildnings- och yrkesprofil. Tips om Sfx-utbildningen kom också från bekanta eller information som tillhandahölls på kommunens vuxenutbildningscentrum. I samtliga fall fick de sedan hjälp av en studievägledare att ordna med ansökan till kommunen som skulle avgöra om man fick delta eller inte eftersom det skulle innebära en extra kostnad om utbildningen arrangerades i en annan kommun.

Sfx framstod för de intervjuade som en tilltalande språkutbildning i jämförelse med Sfi av flera skäl:

a) den var intensiv med högt tempo och lektioner varje dag, där man kunde studera upp till Svenska som andraspråk (SVA) på gymnasienivå under en sammanhängande tid,
b) den var inriktad mot yrket genom träning i yrkesvokabulär, anordnade arbetsplatsbesök och etablerade kontakt med personer från yrket som medverkade i utbildningen. Praktik förekom bara i en Sfx-utbildning som var inriktad mot hantverksyrken,
c) vissa inriktningar genomfördes i samarbete med högskolan, som fallet var med SFP och SFINX (pedagoger och ingenjörer, vilket signalerade att utbildningen var på en högre nivå: ”*Åtminstone (på KTH) såg de mig som en ingenjör från Brasilien och inte som en invandrare*”,
d) deltagargruppen var homogen (”*alla var akademiker*”) och bestod av kollegor från andra länder med vilka man kände en stark gemenskap (”*som en familj*”) och kunde utbyta erfarenheter.

Mötet med Sfx beskriver de intervjuade som en positiv upplevelse, med deltagare som var mycket studiemotiverade och med engagerade och kompetenta lärare. Utbildningen ställde höga krav och förväntningar som deltagarna uppskattade som stimulerande.

Kontakten med arbetslivet - ”Våga ge oss en chans”

Under detta tema analyseras de intervjuades upplevelser av mötet med det svenska arbetslivet och försöken att få en anställning i relation till Sfx-utbildningen, vars manifesta mål och syfte är att hjälpa sina elever att snabbt arbeta med sitt yrke. Av den anledning häger analysen här ihop med nästa tema som bygger på de tidigare Sfx-deltagarnas förslag på vad

utbildningsformen mer hade kunnat erbjuda eleverna som underlättade deras övergång till arbetslivet och i förlängningen en smidigare integration i samhället.

Det är en mycket varierad bild som träder fram från berättelserna. Rent generellt verkar det som att Sfx-utbildningar som erbjuder praktik, som fallet var med pedagoger, vårdpersonal och hantverkare, skapar större möjligheter för eleverna att få en anställning på verksamheten där de gjorde sin praktik. Detsamma gäller däremot inte för de andra Sfx-inriktningarnas elever som behöver anstränga sig mer på egen hand för att hitta ett jobb efter utbildningen. Kontrasten mellan Sfx-tiden och tiden efter Sfx kan vara stor inte minst för att man saknar kontakter och organiserat stöd.

Emellertid, samtliga berättar att de skulle vilja i första hand få ett arbete som de har erfarenhet av och hade varit tacksamma om de kunde få hjälp med det när de blev klara med sin Sfx-utbildning. Men de säger samtidigt att de är villiga att ta vilket jobb som helst för att klara sig ekonomiskt. De individuella strategierna är skiftande och likaså lösningarna. Några tar även initiativ och startar eget, utan nödvändigtvis inom sitt tidigare yrkesfält.

Sökandet efter en sysselsättning beskrivs också som en mödosam och stressade process. I kombination med ovisshet och avsaknad av sociala sammanhang, som livet i det nya landet innebär, kan leda till psykisk påfrestning och även känslor av desperation och minskad självuppskattning och –förtroende: ”*Jag visste att jag har så många egenskaper, jag kan så mycket … varför vill inget företag ha mig?*”.

Värt att notera i sammanhanget är betydelsen som lärarna kan ha som kontaktpersoner gentemot arbetslivet eller t.o.m. Sfx-studiekamrater som kan fungera som ett slags nätverk. I övrigt framkommer det tydligt i berättelserna en önskan om att arbetsgivare, helst i samarbete med utbildningsanordnaren och andra aktörer, bör öppna upp sig och våga välkomna nyanlända genom att ge dem en chans att visa sina kompetenser och förmågor. Och just målgruppen för Sfx utgör ett enormt kompetenstillskott som om den gick outnyttjad vore det ett stort samhällsslöseri.

Mer kontakt med den autentiska yrkesmiljön

När våra informanter ombeds att fundera över vad de hade önskat att Sfx kunde hjälpa dem med är det kontakten med arbetslivet som lyfts fram som det absolut centrala. Det ska inte

uppfattas som en kritik mot nuvarande Sfx som i huvudsak erbjuder en effektiv språkundervisning med vilken deltagarna är mycket nöjda.

Det som efterfrågas är möjlighet att göra praktik inom ramen för Sfx-utbildningen eller få en provanställning direkt efter avslutad Sfx. Värdet att vistas i en autentisk yrkesmiljö och få möjlighet att umgås och kommunicera med arbetskamrater ute på en arbetsplats hade kunnat ingå i Sfx-utbildningens innehåll och utformning. De begränsade auskultationsdagarna ute på en arbetsplats är uppskattade men otillräckliga för att ge en något djupare insyn i arbetsvillkoren.

Ett annat upplägg med tidig yrkeskontakt hade kunnat i vissa fall leda till att man fick fundera över ifall man vill fortsätta inom yrket i Sverige eller skola om sig och skaffa sig ett nytt yrke. I samband med denna diskussion om tidiga och ökade arbetslivskontakter aktualiserade våra informanter behovet av individuell vägledning i kombination med att man fick hjälp av ”*en person som på heltid hjälpte deltagarna att hitta en praktikplats”*:

> ”*Det går snabbare när man får hjälp att få komma in, och man slussas och guidas när man är helt själv och inte har så många kontakter och andra nätverk som skyddar en och ger stöd. Sfx är kanske den enda kontakten och vägen in i arbetslivet*”

Lika mycket som deltagarna efterfrågar mer individuell studie- och yrkesorientering önskar de intervjuade bättre validering av deras formella och reella kompetenser. Känslan de förmedlar är att deras utbildning från hemlandet inte värderas rättvist och uppfattas ha låg status eller inte likvärdig med en motsvarande ”*svensk utbildning*”.

Ytterligare ett önskemål som också det har koppling till Sfx-deltagarnas behov av att upprätthålla en kontaktyta med sitt yrke är att få möjlighet att träffa lärare under utbildningen som själva har en liknande yrkesbakgrund som deltagarna.

6. Med sikte mot Sfx 2.0 - Diskussion och förslag till utvecklingsåtgärder

Syftet med forskningsprojektet ”Hur når vi Sfx 2.0?” är att ta fram underlag för att fler yrkesutbildade invandrade/nyanlända får en anpassad Sfx-utbildning som underlättar att dessa individer snabbare etableras i den svenska arbetsmarknaden och får en sysselsättning som motsvarar deras kompetens och förmågor. Underlaget som redovisas i rapporten består av intervjuer med representanter från myndigheter, Sfx-rektorer och tidigare Sfx-deltagare, en webbenkät med Sfx-elever under hösten 2020, dokumentstudier och forskningsrapporter.

Mot denna bakgrund och med utgångspunkt i vår studie kommer diskussionen att fokusera på följande undersökta aspekter: samverkan som ligger till grund för Sfx, utbildningsformens särart och identitet, dess organisations- och ledningsstruktur, pedagogiska profil samt relation till arbetslivet. Diskussionsdelen avslutas med några sammanfattande rekommendationer och förslag till möjliga förbättringsåtgärder.

Sfx: en samverkansmodell för effektiv språkinlärning och snabb etablering

Den första utbildningen, som sedermera utvecklades till dagens Sfx med tio olika inriktningar spridda över hela Stockholms län, var SFA, Svenska för akademiker. Den startade som ett tvåårigt ESF-finansierat projekt 2001 och riktade sig till personer med utländsk examen, främst läkare och sjuksköterskor. ”*Akademikersvenska på Södertörn”, som projektet då hette, avsåg ”att genomföra en varaktig strukturförändring av nuvarande Sfi för att effektivisera svenskinlärningen, underlätta vägen och förkorta tiden för flyktingar och andra invandrare att komma ut i yrkesverksamhet utifrån sin akademiska examen. I första hand kommer Akademikerprogrammet att genomföras för flyktingar och andra invandrare med akademisk bakgrund inom medicinsk sjukvård*”. Projektet drevs av Länsstyrelsen i Stockholms län och Södertälje kommun i medverkan med Arbetsförmedlingen, Stockholms läns landsting samt ett antal kommuner i Södertörn.

”Strukturförändringen” som det talades om avsåg att skapa en sammanhållen ”kedja” från svenskinlärning, eventuell komplettering av tidigare utbildning med moment som saknades för kvalificering till den svenska arbetsmarknaden, över till en yrkesverksamhet som överensstämmer med de berörda invandrarnas kompetens och utbildning. Gällande den första ansökan, föregångaren till Sfx, är det viktigt att notera där dels Arbetsförmedlingens medverkan i projektet genom uppställande av individuella handlingsplaner (jobbsökarplan alternativt studieplan) för varje deltagare, dels tillhandahållande av studie- och yrkesvägledning till deltagarna före och under utbildningens genomförande. Med hänvisning till kedjemetaforen utgjorde dessa väsentliga insatslänkar i deltagarnas etableringsresa.

Efterhand utvidgades Sfx och numera erbjuds även icke akademiska inriktningar för nyanlända med ett yrke som det finns en efterfrågan på i regionen. Utifrån regionens behov av kompetensförsörjning och de goda utvärderingarna blev Sfx-modellen en gemensam angelägenhet för samtliga kommuner i Stockholms län. Samverkan kring Sfx regleras genom en interkommunal överenskommelse som förvaltas av kommunernas medlemsorganisation Storsthlm och samordnas av en anställd på heltid.

Samordnarens roll är central om man betänker att Sfx-utbildningarna är utspridda i olika kommuner och ingår i respektive kommuns vuxenutbildningsstruktur.

Vad vi har kunnat konstatera i vår studie är å ena sidan att Sfx utgör en svensk-undervisningsmiljö som uppskattas av deltagarna. Särskilt Sfx-elever med erfarenhet av vanlig Sfi-undervisning återkommer under våra samtal till fördelarna med Sfx i jämförelse med hur

de upplevde Sfi. Å andra sidan Sfx-verksamheten organisatoriska fragmentering väcker frågor om dess identitet och pedagogiska profil. Man får intrycket att den enda riktigt sammanhållande kraften är samordnaren utan någon formell makt över verksamhetens innehåll, mål och inriktning. Det är vår uppfattning att frånvaron av en fast lednings- och samordningsenhet med övergripande pedagogiskt och administrativt ansvar förvisar utbildningsformen till en marginaliserad tillvaro i utbildningslandskapet. Symptomatiskt för Sfx organisatoriska spridning är att samordnartjänsten formellt sett administreras av en Sfx-kommun men är placerad vid Storsthlm utan att egentligen höra till någon av dessa operativa miljöer.

Vår undersökning pekar mot att nuvarande samverkan kring Sfx nått sin potential och behöver omvärderas om ambitionen är att den ska utgöra en robust och sammanhållen insatskedja mot snabb och hållbar integration och etablering i samhället. Även om Sfx har varit ett framgångsrikt projekt som numera har fått en mer varaktig status i Länets vuxenutbildningsregion är mycket som talar för att den fortfarande lider av ”projektsjukan”, som bl.a. kännetecknas av kortsiktighet och en temporär struktur, vilket tvingar Sfx att föra en relativt perifer tillvaro inom övriga regionala aktörers verksamhet – om den inte existerar i ett vacuum. Det förklarar varför, som studien visar, att det efterfrågas en fast organisatorisk hemvist med en enhetlig ledningsstruktur och ansvar för samtliga Sfx-program; en struktur som tydligare och naturligare var kopplad till regionens uppdrag för kompetensförsörjning och integration. Detta ska på inte sätt tolkas som att den kommunala samverkan har misslyckats utan förstås som en uppfordran om att bygga vidare på den för större långsiktighet och kvalitet. Nuvarande samverkan mellan länets kommuner har sina begränsningar och handlar nästan uteslutande om den interkommunala ersättningen. Under våra samtal med personer med djup insyn i Sfx framkom en stark önskan om en utvidgad och fördjupad samverkan kring Sfx som även inkluderade andra viktiga aktörer i regionen som kunde ytterligare stärka utbildningsformens verkningsgrad. mellan olika berörda aktörer.

I en framtida Sfx 2.0 behöver dock samordnarfunktionen uppgraderas och ges mer distinkta ansvarsbefogenheter, något som skulle kunna bli ett resultat av att Sfx ingår i en ny organisation, förslagsvis under Region Stockholm där utbildningsformen skulle utgöra en naturlig del av det regionala initiativet Kompetensarena Stockholm. Detta skulle vara det rätta mot bakgrund av att Sfx är en angelägenhet för Stockholms läns samtliga kommuner. Man

behöver också överväga själva lokaliseringen i en framtida reviderad version av Sfx under en enhetlig ledning med ett tydligt ansvar för planering, bemanning, genomförande och utveckling - inte minst mot en vuxenpedagogisk profilering av utbildningen.

- **Sfx – ett regionalt initiativ:** ***men vem äger Sfx?***

Förekomsten av olika Sfx-program spridda i olika kommuners Komvux utan inbördes kontakter vilket aktualiserar frågor om ändamålsenligheten i den existerande ”ägarstrukturen” samt huruvida alla Sfx-inriktningar är lämpliga att förläggas inom Komvux. En del Sfx-inriktningar passar säkert inom Komvux-sektorn men det är tveksamt om dagens modell är den mest funktionella för de renodlade akademiska inriktningarna. I samtal med Sfx-deltagare framkommer en önskan om att förlägga Sfx-utbildningen inom högskolan. Andra mer hantverksmässiga yrken hade kunnat inordnas inom satsningen Regionalt Yrkesvux som förutom samverkan mellan kommuner innefattar även medverkan av arbetslivet och syftar till utveckling av kompetenser som efterfrågas på arbetsmarknaden. Med avseende på deltagarnas bakgrund skulle ett sådant scenario harmoniera med deras habitus och på så sätt få känna sig mer hemmastadda i en utbildningsmiljö som motsvarar deras utbildningsnivå. Universitet och högskolor, inklusive yrkeshögskolor, eller/och yrkesvux skulle därmed ha ett större inflytande över utbildningens akademiska och pedagogiska innehåll men under ledning och översyn av en regional Sfx-struktur. Om dessutom Sfx-uppdraget byggdes ut och utvidgades, så att den förutom svenskundervisning också erbjöd kompletterande utbildning, skulle Sfx även öppnas för fler nyanlända med utbildningar som inte är direkt överförbara till svensk arbetsmarknad.

Vi anser att Sfx med fördel skulle kunna bli en angelägenhet för det regionala initiativet Kompetensarena Stockholm, som har fokus på yrkesinriktad vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildningar, och som numera genom stiftandet av Stockholmsregionens kompetensråd (SRKR) arbetar med att involvera högre utbildning i sin verksamhet. En framtida Sfx bör och kan möta de utmaningar som Kompetensarena Stockholm har identifierat, bl.a.:

- stärka den interkommunala samverkan som finns inom kommunal vuxenutbildning genom långsiktiga samverkansavtal för innovativa och kvalitativa utbildningar som leder till jobb

- att bidra till den regionala arbetsmarknadens kompetensförsörjning genom validering av reell kompetens och bättre matchning mellan individ och arbete
- att skapa en gemensam samarbetsyta med flera aktörer under former som respekterar varandras roller
- att stärka inslaget av näringslivskontakter inom alla yrkesprogram samt undersöka möjligheten att sänka trösklarna till utbildning och jobb och samarbeta närmare mellan utbildare och arbetsgivare.

Ansvarsfördelningen gällande dagens Sfx är inte särskilt tydlig, utbildningens inriktning mot arbetslivet behöver stärkas och avspeglas i innehållet, samverkan med omgivningen som skulle effektivisera individens väg mot vidare kompletterande studier eller arbete är suddig och viktiga aktörers medverkan i Sfx planering och genomförande är inte tillfredsställande eller saknas helt. Detta avspeglas i Sfx oklara identitet som utbildningsform. Sfx-utbildningarna är inte tillräckligt sammanhållna, lider av bristande långsiktighet och är i behov av att dess uppdrag tydligare formuleras och styrs. Detta avspeglas också i Sfx svaga arbetsplatsförankring.

En ytterligare aspekt i fråga om Sfx-identitet är om det handlar om en exklusiv undervisningsmiljö, för vissa invandrade att lära sig svenska snabbt och effektivt med inriktning mot yrkessvenska, eller om någonting mer unikt och särskilt. Sfx-formens särart är en uppgift för de samverkande kommunerna och anordnarna att definiera i den nya Sfx 2.0-versionen. Den berättigande frågan, om särarten inte går att fastställa på ett någorlunda övertygande sätt, skulle i så fall kunna bli: vad är det egentliga syftet med denna differentiering gällande svensk språkinlärning bland alla de tusentals vuxna nyanlända (och äldre) invandrare som inget hellre önskar än att göra rätt för sig, ha ett arbete och bli självförsörjande? Är inte syftet med integrationspolitiken, och i synnerhet Sfx, att människor som har invandrat till Sverige, ska få stöd att snabbast möjligt komma ut i arbetslivet, för annars riskerar de att lida av effekterna av långtidsarbetslöshet och utanförskap?

- ***Lyckas Sfx upprätthålla och säkerställa den sammanhållna kedjan från svenskinlärning till jobbetablering eller fortsatta studier?***

Svaret på denna fråga är inte entydig men mycket pekar på att så inte är fallet. Sfx-utbildningarna är inlemmade i den kommunala vuxenutbildningens lednings- och

styrningsstruktur. Systematisk samverkan med arbetslivets aktörer i utbildningarnas utformning och medverkan i genomförandet är obefintlig. Där sådan förekommer är beroende av enskilda lärares kontaktnät med det aktuella yrkesfältet.

Arbetsplatspraktik förekommer i princip inte under utbildningen och utbildningens ansvar gentemot deltagarna tar slut när utbildningen är avklarad. Länken som skulle överbrygga deltagarnas övergång från Sfx-utbildningen till en anställning eller fortsatta studier saknas idag. Samarbetet med AF som torde vara en viktig aktör i sammanhanget existerar inte.

Hittills genomförda utvärderingar har visat att utrikesfödda som har genomgått ett Sfx-program och studerat svenska med en yrkesinriktning har en högre sysselsättningsgrad jämfört med dem som har läst ordinarie Sfi. Dock motsvarar inte alltid denna sysselsättning deras utbildning eller reella kompetens. Tiden som det vanligtvis brukar ta för en nyanländ att lära sig Svenska och eventuellt omskola sig för att komma ut i arbetslivet kortas avsevärt för den som deltar i en Sfx-utbildning. Dels för att utbildningen riktar sig till avgränsade målgrupper dels genom språkundervisningens inriktning som visar sig vara mer effektiv och leder snabbare till arbetslivet jämfört med de som följer den ordinarie Sfi-utbildningen.

Till skillnad från yrkesinriktade vuxenutbildningar, som kombineras med Sfi och Svenska som andra språk (sva) och ingår i regional yrkesvux, är Sfx ingen yrkesutbildning och inte heller en kombinationsutbildning. Den är en Sfi-utbildning med inriktning mot yrkessvenska för nyanlända som redan har ett yrke. Mot bakgrund av att det inte finns något formellt hinder för ordinarie Sfi att även ha en inriktning mot yrkessvenska förutsatt att individualiseringen och en mer anpassad gruppering av deltagarna kan uppnås, återaktualiseras frågan dels om Sfx identitet i relation till Sfi och regionalt yrkesvux. Således, om syftet med regionalt yrkesvux är att erbjuda ett brett utbud av utbildningar som motsvarar de behov som finns i olika regioner är syftet med Sfx att tillföra arbetsmarknaden redan befintlig kompetens som nyanlända har med sig på ett snabbt sätt. Vi kan inte se att det idag eller i framtiden skulle föreligga något hinder för Sfx att erbjuda sin samlade erfarenhet och utbildningskompetens för att även hjälpa nyanlända som behöver utveckla nya kompetenser?

Samarbete har visat sig vara bäst när gemensamma mål ska uppnås och Sfx är ett tydligt exempel på det. Styrkan ligger i synergier med effektivare resursanvändning och minskade kostnader för planering och genomförande av olika aktiviteter. Samarbete är viktigt för att

kunna ta itu med dagens komplexa sociala problem. Ju mer föränderligt och komplext samhället blir desto större är behovet av samverkan mellan olika samhällsaktörer för att ta itu med angelägna problem på ett effektivt sätt. Samverkan för att kunna erbjuda flexibla utbildningslösningar gällande organisation, arbetssätt och arbetsformer med utgångspunkt i individens behov och förutsättningar uppmanas i olika utredningar och inte minst i läroplanen för vuxenutbildningen. Det efterfrågas en nära samverkan mellan olika utbildningsaktörer som kompletterar varandra och kan erbjuda olika flexibla lösningar anpassade till deltagarnas behov. Samverkan innefattar även arbetslivet, Arbetsförmedlingen och arbetsmarknadens parter eftersom det underlättar övergången från utbildning till arbetsmarknaden.

En fungerande samordning handlar om att skapa en sammanhållen kedja till fortsatta studier eller arbete. I den ingår att effektivisera arbetet för uppsökande verksamhet och rekrytering samt öka utbildningens arbetsmarknadsrelevans och i förlängningen deltagarnas anställningsbarhet.

Det underlag som vi har idag indikerar att Sfx i en del avseenden är en ”framgångssaga” om utbildningsformen jämförs med den vanliga Sfi-undervisningen. Det finns dock oklarheter som försvagar verksamhetens stipulerade styrka att vara en sammanhängande insatskedja för etablering på arbetsmarknaden även för individer utanför etableringsuppdraget.

- ***Sfx som en vuxenpedagogisk miljö – Vilka krav ställs på en Sfx-lärare?***

Den vuxenpedagogiska miljön inom vilken Sfx anordnas skiljer sig mellan de olika Sfx-inriktningarna, beroende på yrkesområde, men i högre grad beroende på läraren och dennes bakgrund. De olika Sfx skiljer sig också åt i vilken utsträckning som dessa profilerar sig som en språkutbildning med yrkesinslag eller en i högre grad integrerad och/eller kombinerad språk- och yrkesutbildning.

Att undervisa på Sfx ställer stora krav på de undervisande lärarna. Lärarna förväntas ha kunskaper i det yrkesområde som det aktuella Sfx-utbildningen vänder sig till, förutom relevant utbildning i att undervisa i det svenska språket. En utbildning med hög kvalitet förutsätter att lärarna själva besitter den kompetens som de förväntas hjälpa eleverna att utveckla. Det krävs också av lärarna en stor empatisk förmåga, självkännedom, självkänsla

samt förmåga att motivera, entusiasmera och vägleda. Resultatet pekar på värdet av att undervisningen är riktad till respektive yrkesområde.

En viktig del i en vuxenpedagogisk miljö utgörs av en välorganiserad yrkes- och studievägledning. Detta för att underlätta för nyanlända och Sfx-deltagarna att planera utbildningsvägen vidare ut i det svenska arbetslivet. En välfungerande studie- och yrkesvägledning går hand i hand med valideringen av deltagarnas tidigare erfarenheter och kompetenser ytterst värdefull.

Att tidigt kartlägga nyanländas kompetenser är betydelsefullt ur både ett individ och samhällsperspektiv. För att valideringsprocessen ska säkerställa en kvalificerad validering och vara rättssäker krävs ett systematiskt genomförande. Ett flertal olika modeller finns för olika målgrupper och yrkesområden. Med en mer utvecklad validering skulle man kunna identifiera eventuella kompletteringsbehov, som skulle kunna tillgodoses inom ramen för Sfx-utbildningen. På det sättet skulle Sfx utformas i riktning mot en kombinationsutbildning. Detta skulle underlättas/förutsätter en högre grad av samverkan med andra aktörer. Validering som genomförs i samverkan med respektive arbetsfält skulle tydligare kunna identifiera, de av arbetsgivarna, efterfrågade kvalifikationerna. Detta skulle i sin tur sannolikt kunna stärka kedjan mellan utbildning och anställning.

Ett utbildningsuppdrag av Sfx karaktär som är inriktad på att utveckla yrkeskompetenta nyanländas anställningsbarhet ställer således höga krav på utbildarnas funktion och utmanar den traditionella lärare-elev-relationen. Utsikterna för att kunna rekrytera och behålla utbildare med en sådan yrkesbakgrund, kombinerad med vuxenpedagogiskt kunnande, är mer gynnsamma om Sfx-verksamheten ”samlades under ett gemensamt tak” med egna resurser, tydligare ledningsstruktur och ansvar.

Resten blir en fråga om uppdragets formulering med medföljande finansiering och den nya ”ägarskapets” kompetens och förmåga. En samlad Sfx främjar synergieffekter och skapar underlag för bättre planering samt uppföljning och utvärdering för utveckling av verksamheten. Med sådana premisser skapas en självstyrande Sfx-institution med egen identitet och långsiktighet gällande pedagogisk innovation, personalvård/personalens kompetensutveckling samt samverkan med viktiga samhällsaktörer för effektivare måluppfyllelse.

- ***Sfx ur en anställbarhetssynvinkel***

Från vår intervjustudie med tidigare Sfx-studenter framgår att nyanlända, som av olika anledningar bosätter sig i Sverige, snabbt vill skapa sig en tillvaro i samhället, göra rätt för sig och bli självförsörjande helst genom att bruka sin yrkeskompetens: ”*Om man kommer från ett annat land och har en familj så måste man försörja den*”. Vägen mot ett arbete, som motsvarar ens yrkeskompetens, går via ett erkännande genom validering av denna kompetens och svenskkunskaper. Stödet som samhället kan tillhandahålla i dessa två avseenden är avgörande för en snabbare etablering på den svenska arbetsmarknaden och möjligheten för nyanlända akademiker att få ”rätt jobb”. Samordnade insatser och samverkan mellan olika instanser skapar bättre förutsättningar för de nyanlända att komma till sin rätt, förbli anställningsbara och känna sig som en del av det svenska samhället. När dessa insatser är begränsade eller saknas helt nödgas de nyanlända att prioritera överlevnaden framför att fokusera på att snabbt lära sig språket och eventuellt komplettera sin utländska examen med Sverigespecifika kunskaper. Istället för att fortsätta inom sitt yrke, som hade varit det rätta, accepterar de mindre kvalificerade jobb som ligger långt under deras utbildning och kompetensprofil. Trots allt saknas det inte exempel i vårt empiriska underlag som lyckas anta utmaningen och tar initiativ till att starta en helt ny verksamhet, dock inte inom samma yrkesområde som förr.

Sett ur ett anställningsbarhetsperspektiv finns det anledning att fråga ifall deltagarnas kompetens är direkt överförbar i en svensk yrkeskontext och om den inte är det vad kan Sfx göra för att upprätthålla och stärka deltagarnas anställningsbarhet. Från samtalen med våra informanter framkom en blandad inställning till Sfx. De är nöjda med Sfx-utbildningen i svenska språket, som inkluderar träning i respektive yrkesvokabulär, den intensiva studietakten, det relevanta innehållet och de duktiga lärarna. Deltagarna upplever också Sfx som en viktig social miljö där de träffar och lär känna andra med liknande bakgrund och situation.

” Det är mest mina gamla klasskamrater som är det nätverk som kan tipsa eller rekommendera en till sin chef eller kamrat och så. Det är lite svårare med svenskar…”

” Vi (på Sfx) hjälper varandra. Det känns som att vi är som en stor familj”

Å andra sidan saknar deltagarna riktig kontakt med den autentiska yrkesmiljön som skulle ge dem en realistisk bild av vad som krävs och förväntas av en. Närvaron på en arbetsplats under handledning ger också en chans att visa vad man klarar av och vad som brister, men också att bli klar över om man vill fortsätta utöva samma yrke även i Sverige, eller kanske vill pröva något nytt, alternativt omskola sig. Särskilt kritiskt uppges vara övergången till arbetslivet när utbildningen blir klar. För individerna som saknar kontakter eller stöd och råd från någon instans med att få en anställning, i någon form, upplevs situationen som ganska hopplös och desperat. Får de dessutom andra arbeten som inte överensstämmer med deras kvalifikationer vidgas avståndet till tidigare yrket och självförtroendet sjunker.

- ***Sammanfattande slutsatser och rekommendationer***

Även om studien pekar på att Sfx-utbildningarna är en lyckad och uppskattad utbildningsform för nyanlända med en efterfrågad yrkeskompetens eller/och en akademisk utbildning från sitt hemland behöver ett antal förändringar övervägas för att Sfx ska utvecklas till ett Sfx 2.0:

- Sfx behöver arbeta vidare med sin identitet som utbildningsform vilket innefattar en översyn av dess organisations- och ledningsstruktur, innehåll och inriktning, samverkan med det omgivande samhället samt vuxenpedagogiska profilering.
- Utbildningsformen skulle må bra av en gemensam ledning och resurser för planering, genomförande, kvalitetssäkring och utveckling. Detta skulle innebära att Sfx skulle vara en länk i en sammanhållen kedja avseende åtgärder som främjar deltagarnas möjligheter att komma in på den svenska arbetsmarknaden och integreras i samhället. Vi föreslår därför att ett ”ett Sfx under samma tak” och dess lokalisering utreds vidare.
- För att utbildningen ska utvecklas i enlighet med den vision som finns med denna behöver fler berörda aktörer/intressenter (myndigheter, arbetslivet, det civila samhället, utbildningsanordnare) vara involverade i utformningen av Sfx innehåll, inriktning och arbetslivsförankring. Detta skulle innebära ökade möjligheter för snabbare etablering av Sfx-deltagare, men även kunna ge upphov till nya Sfx-utbildningar riktade till fler individer.
- Information och upplysning bör bli mer riktad till den berörda målgruppen och antagningsförfarandet gällande Sfx-utbildningarna förenklas och bli mer transparent för att ge flera nyanlända möjligheter att delta.

- Det vuxenpedagogiska förhållningssättet måste i högre grad prägla undervisningen. Vi anser att en väl utbyggd studie och yrkesvägledning, samt validering av nyanländas kompetenser borde vara självklara inslag i utformning av Sfx-utbildningarna. Sfx-elevernas bakgrund kräver en utbildning av hög pedagogisk och ämnesmässig kvalitet med integrerad praktik. Rekrytering och utveckling av Sfx-profilerade utbildare förutsätter en enhetlig verksamhets- och ledningsstruktur med egna resurser och ansvar.

Avslutningsvis

i. Sfx har existerat i två decennier och i ett metaforiskt utvecklingsperspektiv förväntas det ha lämnat bakom sig både barnsjukdomar och pubertetens nyckfullheter. På väg mot en mer vuxen och självständig tillvaro och mot bakgrund mot de speciella uppväxtförhållandena är det därför relevant att börja rikta ljuset mot utbildningsformens identitet och självbild. Vem vi tycker att vi är och hur vi ser på oss själva avgörs av de avtryck vi lämnar i den sociala miljö vi verkar. Men ”Vad är det som gör Sfx till en särskild verksamhet? För vilket syfte? Vem är eller kanske borde vara Sfx målgrupp?”. Frågorna kan te sig något provokativa men är värda att ställas återkommande (och för den delen vore det klokt om de ställdes för alla sorters utbildningar och andra mänskliga verksamheter)

ii. Samverkan mellan alla goda krafter behöver stärkas grundad på en gemensam verklighetsanalys och förståelse gällande lärande, kompetensutveckling och kompetensförsörjning. Det kan förhoppningsvis skapa bättre förutsättningar för en hållbar lösning av finansieringsfrågan, bara ansvaret mellan kommunerna, regionen och staten tydliggörs. Det framgår från våra samtal med våra informanter i denna studie att en sådan lösning kan vara avgörande för Sfx-utbildningars existens och utveckling.

iii. Sökandet efter en hållbar lösning som tillfredsställer samtliga inblandade och fungerar långsiktigt blir en utmaning för den goda samverkan, dess innehåll och former, och inte minst dess organisation och samordning, under en regional aktörs operativa ansvar. Sfx 2.0 kan, och förtjänar, att få allt stöd för att fungera som en strategisk satsning som kan främja ett positivt integrationsarbete, som ökar de nyanländas livskvalitet, och som minskar utanförskapet genom att bidra till att erkänna, förädla och på ett optimalt

sätt tillvarata de nyanländas kompetenser. Detta kan enbart uppnås om Sfx tydligare och naturligare var kopplad till regionens uppdrag för kompetensförsörjning och integration.

iv. Sfx har förutsättningar att utgöra den strategiska satsning som kan främja ett positivt tillväxtklimat i samhället. Om nyanländas kompetenser blir erkända, förädlade och tillvaratagna på ett optimalt sätt, skulle det bidra till ökad livskvalitet och minska utanförskapet, förutsatt att Sfx-formen får den politiska uppmärksamhet och stöd den förtjänar. I ett regionalt perspektiv kan utbildningsformen Sfx fungera som en infrastruktur för det goda integrationsarbetet genom att tillåtas bli en mötesplats och en arena för samhällsinformation, rådgivning och vägledning, stöd för företagsamhet och rekrytering, bildning och livslångt lärande.

BILAGA I

Stockholms universitet

2020-XX-XX

Till Dig som deltar i ”Svenska för ……” hösten 2020.

Undertecknade genomför en studie om Sfx-utbildningar i Stockholms region. Deltagarnas erfarenheter och upplevelser av utbildningen är av stor betydelse för vår undersökning och för utbildningens framtida utveckling. Vi vore mycket tacksamma om Du vill hjälpa oss genom att besvara nedanstående frågor.

Dina svar behandlas konfidentiellt. Enkätsvaren är anonyma och enbart vi forskare har tillgång till dessa.

(1) Man ☐

(2) Kvinna ☐

(3) Ålder ……år

(4) Modersmål/Land .....

(5) Yrke .....

(6) Hur länge har du arbetat inom ditt yrke? .....

(7) Utbildning
Grundskola ☐
Gymnasium ☐
Eftergymnasial utbildning ☐
(*Uppge vilken*: .....)
Universitet ☐
(*Uppge utbildning*: .....)

(8) Hur länge har Du varit i Sverige?.....

(9) Hur fick Du reda på utbildningen som Du nu deltar i?

.....
.....
.....
.....
.....

(10) Vad är det bästa med utbildningen?

.....
.....
.....
.....
.....

(11) Vad är det som Du är mindre nöjd med?

.....
.....
.....
.....
.....

(12) Vad saknar Du i Din utbildning?

.....
.....
.....
.....
.....

(13) Vad skulle du vilja ändra i din utbildning?

.....
.....
.....
.....
.....

(14) Något annat Du vill tillägga??

.....
.....

.....
.....
.....

Tack för Din medverkan

Petros Gougoulakis
petros.gougoulakis@edu.su.se
073-6902858

Katarina Lagercrantz All
katarina.lagercrantz@edu.su.se

BILAGA II

Inbjudan till Sfx-lärardag

Välkommen till en lärarträff med Petros och Katarina från Stockholms universitet, **måndagen den 19 april 2021 kl. 13.00-16.00 på Zoom**

TEMA: Didaktik för vuxna-didaktik för Sfx

Lärardagens innehåll kommer att handla om vad det innebär ur ett didaktiskt perspektiv att möta Sfx-deltagare, det vill säga vuxna med en yrkesutbildning/yrkesbakgrund, ett annat språk och en annan kulturell erfarenhet.

Vi börjar dagen med att kort berätta om projektet Sfx 2.0. Därefter presenterar vi några perspektiv på didaktik och vuxnas lärande. Eftermiddagen fortsätter med diskussioner i grupper om lärarnas erfarenheter av att undervisa i de olika Sfx-programmen.

Vänliga hälsningar och väl mött

Petros Gougoulakis Katarina Lagercrantz All

Petros.gougoulakis@edu.su.se katarina.lagercrantz@edu.su.se

Referenser

Abrahamsson, B. & Andersen, J. A. (2000). *Organisation- att beskriva och förstå organisationer.* Liber Ekonomi: Malmö

Ahn, R. & Class, M. (2011). Student-Centered Pedagogy: Co-Construction of Knowledge through Student-Generated Midterm Exams. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 23:2, 269-281, https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ946152.pdf

Ahrne, G. & Hedström, P. (1999). *Organisationer och samhälle. Analytiska perspektiv*. Studentlitteratur: Lund

Besnard, B., & Hollnagel, E. (2014). I want to believe: some myths about the management of industrial safety. *Cognition, Technology and Work*, Springer Verlag, 16, pp.13-23

Blasko, Z. (2002). *Access to what: analysis of factors determining graduate employability.* A report to HEFCE by the Centre for Higher Education Research and Information (CHERI). Available 2021-10-01 from: https://dera.ioe.ac.uk/5366/

Bolman, L. G. & Deal, T. E. (2005). *Nya perspektiv på organisation och ledarskap*. Lund: Studentlitteratur.

Brown, P. and Hesketh, A. (2004). *The Mismanagement of Talent*. Oxford: Oxford University.

Bursell, M. (2012). *Ethnic discrimination, name change and labor market inequality: Mixed approaches to ethnic exclusion in Sweden*. (Doktorsavhandling). Stockholm: Stockholm University.

Celce-Murcia, Marianne (2008). Rethinking the role of communicative competence in language teaching. I: E. Alcón Soler & M. P. Safont Jordá. *Intercultural Language Use and Language Learning*. London: Springer.

Czarniawska, B. (1998). A Narrative Approach to Organization Studies. London: SAGE Publications.

Danermark, B.& Kullberg, Ch. (1999). *Samverkan - välfärdsstatens nya arbetsform*. Studentlitteratur: Lund.

Det riktade statsbidraget för regionalt yrkesvux kommer att avvecklas i takt med att kommunerna kompenseras i enlighet med utredningens förslag.

Englund, T. (2000). *Deliberativa samtal som värdegrund - historiska perspektiv och aktuella förutsättningar*. Skolverket.

Eriksson, S. (2011). "Utrikes födda på den svenska arbetsmarknaden" i Vägen till arbete – Arbetsmarknadspolitik, utbildning och arbetsmarknadsintegration. Bilaga 4 till *Långtidsutredningen 2011, SOU 2010: 88*. Stockholm: Fritzes

Fejes, A. (2010). 'Discourses on employability: constituting the responsible citizen.' *Studies in Continuing Education,* Vol. 32, No. 2, July 2010, 89-102.

Forte (2020). *Integration av nyanlända på arbetsmarknaden.* Stockholm: Forte, www.forte.se/publikation/fk-integration

Frödin, O. & Kjellberg, A. (2020). Anställningsbidrag: integration eller etnisk segmentering?. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 26(1): 30-52.

Förordning (2016:937) om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2016937-om-statsbidrag-for-regional_sfs-2016-937

Gougoulakis, P. & Höghielm, R. (2007). *SFP - Svenska för pedagoger.* Stockholm: Utbildningsförvaltningen Stockholms Stad / Lärarhögskolan i Stockholm.

Gougoulakis. P & Lagercrantz All, K. (2020). ”Regional collaboration for integration and competence supply – The case of Swedish for immigrants with previous professional training (Sfx).” In: Lázaro Moreno Herrera, Marianne Teräs & Petros Gougoulakis (eds.). *Policies & Partnership with the World of Work – National and Cross-National Perspectives. Emergent issues in Vocational Education & Training – Voices from cross-national research*. Stockholm: Premiss Förlag, Vol V, pp. 139-175**.**

Gougoulakis. P & Lagercrantz All, K. (2021). ”Newly arrived immigrants’ endeavours to establish themselves in the Swedish labour market” I: Lázaro Moreno Herrera, Marianne Teräs & Petros Gougoulakis (eds.). *Policies & Partnership with the World of Work – National and Cross-National Perspectives. Emergent issues in Vocational Education & Training – Voices from cross-national research*. Stockholm: Premiss Förlag, Vol VII, pp. 404-447.

Habermas, J. (1984).*Theory of Communicative Action, Volume 1: Reason and the Rationalization of Society*. Cambridge: Polity Press.

Harvey, L. (2003) *Transitions from Higher Education to Work: A briefing paper prepared by Lee Harvey.* Centre for Research and Evaluation, Sheffield Hallam University (with advice from ESECT and LTSN Generic Centre colleagues), http://bit.ly/oeCgqW

Himmelros, S, (2012). *Det demokratiska samtalet. En studie av deliberativ demokrati i ett medborgarforum.* Åbo: Åbo Akademis förlag (dissertation)

Hydén. L-C. & Hydén, M. (red.) (1997). Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv. Studying narratives. Social and medical perspectives). Stockholm: Liber AB.

https://www.regeringen.se/49c2eb/contentassets/3a0d86c95e7249b686b8324efdf85b68/gemensamt-ansvar--en-modell-for-planering-och-dimensionering-av-gymnasial-utbildning-del-1-sou-202033

Himmelros, S, (2012). *Det demokratiska samtalet. En studie av deliberativ demokrati i ett medborgarforum.* Åbo: Åbo Akademis förlag (dissertation)

Hållsten, S. (2020). *Yrkesinriktad språkutbildning och kommunikativa krav i arbetslivet.* Länsstyrelsen Stockholm (Rapport 2020:22, www.lansstyrelsen.se/stockholm)

Höghielm, R. & Gougoulakis, P. (2009). *“De är ju mina kolleger” – En metastudie av Sfx*. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.

Höghielm, R. (2008). *Erfarenheter kring yrkesbaserat lärande ur ett genusperspektiv.* Nationella temagruppen Lärandemiljöer (NTG-Lär)/ EQUAL-programmet, Centrum för flexibelt lärande/Söderhamns kommun, Lärarhögskolan i Stockholm.

Jönsson, A. & Rubinstein Reich, L. (2006). “En yrkesidentitet i förändring? Invandrade lärares möte med den svenska skolan”. I: *Pedagogisk forskning i Sverige, 2006 årg 11 nr 2 s. 81-93.*

KLIVA (2019). *På väg – mot stärkt kvalitetoch likvärdighet inom Komvuxför elever med svenska somandraspråk.* Promemoria av Utredningen för Stärkt kvalitet och likvärdighet inom Komvux för elever med svenska som andraspråk (K L I VA*).* Statens Offentliga Utredningar.

KSL (2012). *Överenskommelse mellan kommunerna i Stockholms län om samverkan kring SFX*, https://sfx.se/wp-content/uploads/2016/12/SFX_overensk_bilagor.pdf

Kvale, S. & Brinkman, S. (2014). Den kvalitativa forskningsintervjun. (The qualitative research interview). Lund: Studentlitteratur

Liedman, S-E. (2002). *Ett oändligt äventyr.* Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB

Länsstyrelsen Stockholm (2017). *Sfx – Svenska för yrkesutbildade. En utvärdering av yrkesinriktade språkutbildningar.* Rapport 2017:18.

Mattessich, P.W., Murray-Close, M. & Monsey, B.R. (2001). *Collaboration: What Makes It Work. A Review of Research Literature on Factors Influencing Successful Collaboration* (2nd ed.). Amherst H. Wilder Foundation: Wilder Publishing Center.

NVL (2007). *Framtidens kompetenser – och hur vi utvecklar dem.* (En rapport från Nordisk tänketank om framtidens kompetenser). Finland: Nordiska Nätverket för Vuxnas Lärande.

Oxford Research (2015). Samverkan inom vuxenutbildningen – en kartläggningsstudie. [https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/samverkan_inom_vuxenutbildningen_oxfordresearch_nov30_sv_ver2.pdf]

Pegg, A., Waldock, J., Hendy-Isaac & Lawton R. (2012). *Pedagogy for employability*. Heslington York: The Higher Education Academy.

Prop.2020/21:1. *Utgiftsområde16,* https://www.regeringen.se/4a689f/contentassets/bc0f4b1a4ce844f2aa59949d09c93f29/utgiftsomrade-16-utbildning-och-universitetsforskning.pdf

Rawls, J. (1997). The Idea of Public Reason. In James Bohman & William Rehg (red.*), Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*. Cambridge: The MIT Press.

Regeringskansliet (30 juni 2017). *Frågor och svar om utbildningsplikt*, https://www.regeringen.se/artiklar/2017/06/fragor-och-svar-om-utbildningsplikten/

Regmi, K. D. (2015). ‘Lifelong learning: Foundational models, underlying assumptions and critiques.’ *International Review of Education* 61(2), DOI: 10.1007/s11159-015-9480-2

Rosa, H. (2015). *Social acceleration. A new theory of modernity*. New York: Columbia University Press.

Ryle, G. (1949/2000). *The Concept of Mind*. London: Penguin Books Ltd.;

Skolverket (2019a). *Uppföljning av utbildningar som finansierats med statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning 2018*. PM, Dnr: 2019:645

Skolverket (2019b). *Regionalt yrkesvux. Uppföljning 2018.* Rapport, Dnr: 2019:0363

Skolverket (2019c). *Sammanställning av regionala dialoger om vuxenutbildning 2019.* Diarienummer: 2018:1476, https://www.skolverket.se/download/18.7f0610616b709c26f72bdb/1569418282578/pdf4773.pdf

Skolverket (2020). *Nationella yrkespaket för Komvux*, https://www.skolverket.se/undervisning/vuxenutbildningen/Komvux-gymnasial/laroplan-for-vux-och-amnesplaner-for-Komvux-gymnasial/nationella-yrkespaket-for-Komvux

Skolverket 2019. *Uppföljning av utbildningar som finansierats med statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning 2018.* PM, Dnr: 2019:645.

SOU 2006:73. *Den segregerande integrationen. Om social sammanhållning och dess hinder. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: Fritzes. (Redaktör: Masoud Kamali).

SOU 2018:71. *En andra och en annan chans – ett Komvux i tiden,* https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/09/sou-201871/

SOU 2020:33. *Gemensamt ansvar – en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning,*

SOU 2020:66. *Samverkande krafter – för stärkt kvalitet och likvärdighet inom Komvux för elever med svenska som andraspråk.* Betänkande av KLIVA-utredningen, www.nj.se/offentligapublikationer

Wenger, Etienne (1998). *Communities of practice: Learning, Meaning and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Åslund, O. & Nordström Skans, O. (2010). Will I see you at work? Ethnic workplace segregation in Sweden, 1985–2002. *ILR Review*, 63(3): 471-493.